

VEFATININ
50. YILI
HATIRASI

Yahya Kemal'in İstanbul'u

BEŞİR AYVAZOĞLU

ÜSKÜDAR
BELEDİYESİ

**Yahya
Kemal'in
İstanbul'u**

VEFATININ
50. YILI
HATIRASI

Yahya Kemal'in İstanbul'u

BEŞİR AYVAZOĞLU

ÜSKÜDAR
BELEDİYESİ

YAHYA
KEMAL'İN
İSTANBUL'U
Beşir Ayvazoğlu

Proje yönetmeni ve editör
Coşkun Yılmaz

Yayına hazırlık
Haşim Şahin

Kitap tasarımı
Bülent Avnamak

Uygulama
Hakan Şahin

Baskı Cilt
Forart Basımevi

ISBN
978-9944-5807-4-8

ÜSKÜDAR
BELEDİYESİ

Hakimiyet-i Milliye Caddesi
Atlas Çıkmaı No:69 ÜSKÜDAR/İSTANBUL

Telefon: 0216 531 32 10 - 0216 531 30 00
Faks: 0216 531 31 03
Web: www.uskudar.bel.tr
İstanbul 2008

Sunuş

Mehmet Çakır

Belediye Başkanı

Üsküdar'ı en iyi anlayan ve anlatan şair, hiç şüphesiz, Yahya Kemal'dir. "Hayal Şehir" dediği Üsküdar'ı onun için bu kadar önemli kılan, yaşama tarzı ve mimari dokusuyla Türklüğü ve Müslümanlığı yetkin bir biçimde yansıtmaları ve "İstanbul'un fethini gören şehir" olmasıdır. Elli üç gün süren "o mehâbetli temâşâ" sayesinde bütün vatan şehirlerinin gıpta ettiği şehir haline gelen Üsküdar'ın bu ayrıcalığını, bir konferans için hazırladığı notlarda şöyle ifade etmektedir: "Bir havuzun durgun suyuna bakarsanız içinde oraya aksetmiş haricî bir âlemin ağaçlarını, bulutlarını görürsünüz. İşte Üsküdar'ın mâneviyetinde İstanbul muhasarasının günleri öyle duruyor."

Üsküdar Yahya Kemal'in bunaldıkça sığındığı, huzur bulduğu ve her taşında göz, her sokağında ayak izlerini bıraktığı semttir. Bu semtin "sülûnlu" hayatını, sâkin sokaklarını, ruha şifa veren cami ... ile Karacaahmet mezarlığından yayılan ul ... ve en fazla şiiri bu semt için yazmıştır. G ... batarken ... ihtisamlı saraylar yarattığı fakir

Üsküdar'ın, kısa süren bu saltanatın ardından kendi iç aydınlığına daldığını ve camlarındaki mevhum sarayların yıkılmasına asla esef etmediğini *Hayal Şehir* şiirinde ilk dile getiren odur. Bu “serviler şehri” ve “mağfiret iklimi”nde, altının hâlisi de, sahtesi de gözleri kamaştıramaz. Halkının yaratılışındaki saflık ve yücelik sayesinde fukara evlerinin lâmbaları, köhne Üsküdar'ı en sahih aynadan aksettirmektedir. Uzun yıllar kaldığı Park Otel'deki odasının penceresinden “Üsküdar'ın Dost Işıkları”nı seyreden Yahya Kemal'in şu mısralarında Üsküdar'a ve Üsküdarlılara duyduğu sevgi veciz bir biçimde ifade edilmektedir: “Sizlersiniz bu ânı ışıklarla Türk eden!/Eksilmesin şu mutlu şafaklar bu ülkeden!/Gönlüm, dilim, kanım ve mîzâcım la sizdenim/Dünya ve âhirette vatandaşlarım benim.”

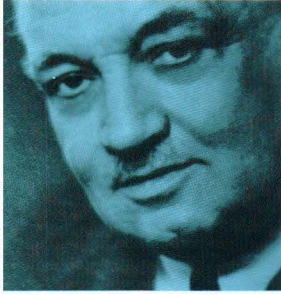
2008, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından vefatının 50. yılı dolayısıyla “Yahya Kemal Yılı” olarak ilân edilmiştir. Amacımız, hem bir “Üsküdar Şairi” olan Yahya Kemal için yıl boyunca yapılacak etkinliklere, hem de “Üsküdarlılık” ve “İstanbulluk” şuuruna katkıda bulunmaktır. Bu eser, “Avrupa Kültür Başkenti İstanbul 2010” çalışmalarının İstanbul'un gerçek kimliğine ve ruhuna uygun anlayışla yürütülmesine de mütevazı, ama ciddi bir katkı sayılmalıdır.

Sevindirici bir husus da, bu kitabın yazarı olan ve uzun zamandır Üsküdar'da oturan Beşir Ayvazoğlu'nun 2008'de yazı hayatının 40. yılını idrak etmesi, elinizdeki kitabın da 40. kitabı olmasıdır.

Bu vesileyle, Yahya Kemal'i rahmet ve şükranla anıyor,
kitabın, "yaşadığımız Üsküdar ve İstanbul'u" daha yakından
tanımamıza ve ruhuna saygı duymamıza katkıda bulunacağı
inancıyla, yazarımızın 40. yılını ve 40. eserini tebrik ediyor
bu güzel esere emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

El ve gönül birliği içerisinde daha güzel bir Üsküdar ve
İstanbul'da yaşama niyazıyla...

İçindekiler

13

Önsöz

21

Yahya Kemal'in
İstanbul'a Dönüşü

47

Adalar

53

Anadoluhisarı

57

Atik Valide

63

Ayasofya

67

Azîz İstanbul

69

Babıali Caddesi

73

Bebek

77

Beyoğlu

1

ici

89

Cemil Bey

95

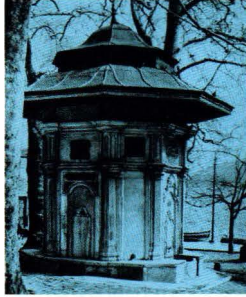
Çamlıca

99

Çubuklu

103

Defterdar Semai
Kahvesi

107

Emirgân

113

Erenköy

117

Eyüp

121

Fenerbahçe

123

Fetih ve Fâtih

133

Göksu

135

Göztepe

137

Haliç

139

İstanbul'un
Sekizinci Tepesi

143

İstinye

145

Kahveler

151

Kandil ve Mahya

155

Kandilli

159

Kanlıca

163

Karacaahmet

165

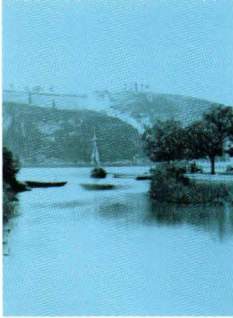
Kıbrıslı Yalısı

169

Koca Mustâpaşa

177

Kör Kazma

181

Küçüksu

185

Lale Devri

193

Maltepe

195

Mehtap

199

205

Moda

209

Park Otel

215

Rumelihisarı

223

Sarıyer'deki Köşk

227

Süleymaniye

231

Şerefâbâd Kası

235

Topkapı Sarayı

241

Türk İstanbul Konferansı

245

Üsküdar

257

Yahya Kemal Anıtı

261

Yahya Kemal
Enstitüsü ve Müzesi

265

Yâvedud

271

Zeynep Hanım Konağı

275

Yahya Kemal'in
Üsküdar şiirleri

275

İstanbul'un Fethini Gören
Üsküdar

277

Hayal Şehir

281

Ziyaret

283

Atık-Valde'den
İnen Sokakta

287

Üsküdar'ın Dost Işıkları

289

Üsküdar VASFında GAZEL

291

Şerefâbâd

293

Bibliyografya

Önsöz

Klasik şairin şehri, hayatın son derece yavaş bir ritimle yaşandığı, tabiatla ilişkisini henüz koparmamış emniyetli bir sığınaktı. Modern şairin şehri, yani metropolis ise, daha dünyevî, zamanı ve kendi geçmişini hızla tüketen, tabiatla bağlarını büyük ölçüde koparmış; üniversiteleri, kütüphaneleri, tiyatroları, operaları, konser salonları, sanatçı kahveleri, ıslıl ıslıl geceleri ve renkli eğlence hayatıyla cazibeli; çağdaş kölelerin çalıştığı fabrikaları, sendikaları, gecekondu semtleri, mafyası, suç dalgası ve çevre problemleriyle emniyetsiz ve son derece karmaşık bir organizma; içinde yaşayan insanların hem cenneti, hem cehennemi olabilen kaotik bir yaşama çerçevesidir.

Mit... şairi kendine çeken büyüsünü bu kaotik
Mit... modern şairin babası Baudelaire için
cennet, ne... di, ... hem sıkıntı verirdi, hem
zevk. Şer Çiçekleri şairi, 1866 yılında yazdığı *Spleen* adlı

şairinin son mısraında Paris’le ilgili bu karmaşık duygularını benzersiz bir biçimde özetlemişti:

Seviyorum seni rezil başkent!

Şer Çiçekleri’nin ilk bölümü olan “Paris Tabloları”, modern şairin ve şiirin şehirle ilişkisinin alfabesidir. Manzara şiirinde oturduğu çatı katından güzel Paris’i seyrederken hissettiği derin yaşama sevincini anlatan Baudelaire, *Akşamın Alacakanlığında* adlı şiirinde de şehrin öteki yüzünü, her türlü günahın işlendiği, alkolün, uyuşturucunun ve fuhşun karanlık Paris’ini anlatır. Ne var ki Paris, sefil ve derbeder Baudelaire için her iki çehresiyle de büyüleydi.

Sadece eserlerini 1860’tan sonra veren Fransız şairlerini değil, bütün dünya şiirini derinden etkileyen Baudelaire’in yarattığı rüzgâr, geçen asrın başlarında hâlâ esiyordu. 1903 yılında genç bir şair olarak Paris’e kaçan Yahya Kemal, Fransızca’yı öğrenip bir süre romantik şairleri okuduktan sonra “koyu Baudelaire-perest” olmuş ve *Şer Çiçekleri*’nin sun’î cennetinde onun gibi yaşamaya çalışmıştı. *Eski Paris* adlı şiirinde, XX. yüzyıl başlarında Paris’teki edebiyat ortamını ve bu ortamda yazılan şiiri şöyle özetliyordu:

*Verlaine absent’i Baudelaire afyonuna
Karışan bir sihirli hazdı şiir.*

Daha sonra, başka şairleri tanıyıp başka vadilere kaysa da, kalbinde “o şi’rin çiçekleri”nin hiç solmadığını söyleyen Yahya Kemal, İstanbul’a, Paris’te edindiği alışkanlıklarının yanı sıra, Baudelaire’in öğrendiği şehri

yürüyerek tanıma zevkini getirmişti. Fakat İstanbul, Paris değildi; dolayısıyla Baudelaire'in Paris'in karanlık yüzüne bakarken hissettikleri hissedilemezdi. *Şer Çiçekleri*'nin sun'î cennetini İstanbul'da keyfince yaşayamayan Yahya Kemal, bir süre sonra, bu şehrin güzelliklerini ve derunî hayatını keşfeder gibi oldu. Artık İstanbul'u yürüyerek geziyor ve Baudelaire'in çatı katından Paris'i seyretmesi gibi, o da tepelerden İstanbul'u bakıyordu. Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal'in İstanbul'a "bir ferdiyetin adesesinden, bir dâüssılaya benzeyen sevgiden ve bir tefekkürün arasından" baktığını belirttikten sonra, bir şehrin şiire bu tarzda mal oluşunun Baudelaire'le başladığını söyler. Ancak Baudelaire'in Paris'i "rezil", Yahya Kemal'in İstanbul'u "aziz"di. Üstelik *Sis* şiirinde İstanbul'u lanetleyen Tevfik Fikret'e ciddi itirazları vardı.

Yahya Kemal, İstanbul'u o kadar seviyordu ve onunla öylesine bütünleşmişti ki, çağdaşı şairlerden biri onun hakkında "İstanbul'un sekizinci tepesi" demek zorunda kalmıştı. Bugüne kadar hiçbir şair, İstanbul'u onun kadar hissetmiş ve sevmiş değildir. İstanbul'da yaşarken bile İstanbul hasreti çeken Yahya Kemal'in İstanbul dışına çıktığı zamanlarda nasıl derin bir hasret duygusuyla kıvrandığını elinizdeki kitabın "Yahya Kemal'in İstanbul'a Dönüşü" başlığını taşıyan "Giriş" bölümünde anlattım. Gözlerini kapar kapamaz hülya ve rüyalarında İstanbul'u yaşamaya başlayan, mesela Varşova'da karlı bir kış gecesi kapıldığı derin Slav hüznünden hayalen Kanlıca Körfezine kaçarak kurtulan büyük şair, bütün Türk kültürünün, zevkinin, estetiğinin İstanbul'da

özetlendiğini, İstanbul'un bir "vatan" hülâsası olduğunu düşünüyor, "Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer" diyordu.

"İstanbul'un Fethini Gören Üsküdar", bu "bir ömre değer" semtlerden biriydi. Yahya Kemal'in bunaldıkça kendini attığı ve her taşında "göz izi" bıraktığı "hayal şehir"di. "Üsküdar", "Atik Valide", "Çamlıca" ve "Şerefâbâd Kasrı" başlıklı maddelerde, Yahya Kemal'in Üsküdar sevgisi ve tasavvuru da bütün yönleriyle anlatılmaktadır.

Okuyucular, bu kitabı, Yahya Kemal'in İstanbul'u için bir çeşit kılavuz olarak görmeli, İstanbul gezerken diğer kılavuzlarla birlikte yanlarında bulundurmalarıdır.

Bu kılavuzda yer alan metinlerin çoğunun, *Yahya Kemal/Ansiklopedik Biyografi* (2007) adlı kitabımdaki maddeler olduğunu özellikle belirtmeyi bir görev sayıyorum. Ancak bütün maddeler gözden geçirilerek yenilenmiş, bazı maddeler birleştirilerek yeniden yazılmış, ayrıca "Ayasofya", "Babıali Caddesi", "Boğaziçi", "Haliç", "Karacaahmet" ve "Topkapı Sarayı" gibi yeni maddeler eklenmiştir. Üsküdar Belediyesi'nin "Yahya Kemal Yılı"nda İstanbul sevdalılarına böyle bir armağan vermek istemesini isabetli bir karar olarak görüyor, bu mütevazı çalışmanın ortaya çıkmasını sağladıkları için sayın Belediye Başkanı Mehmet Çakır'a teşekkür ediyorum.

Yeri gelmişken, maddelerle ilgili bazı teknik hususlara okuyucuların dikkatini çekmek isterim:

1. Yahya Kemal'in eserlerine metnin içinde atıfta bulunulmuştur. Köşeli parantez içinde, önce eserin isminin kısaltması, virgülden sonra da sayfa numaraları belirtilmiştir: [SEP, 95] gibi... Bu kısaltmanın açılmış şekli şöyledir: *Yahya Kemal: Siyasî ve Edebî Portreler*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1968, s. 95.

2. Madde sonlarındaki bibliyografyalarda da çok kullanılan kaynaklara kısaltılarak atıfta bulunulmuştur. Bu kısaltmalarda yazarın soyadından sonra eserin baskı tarihi ve sayfa numarası belirtilmiştir. Mesela: Banarlı 1959: 78. Bu kısaltmanın açılmış şekli şöyledir: Nihad Sami Banarlı: *Yahya Kemal Yaşarken*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1959, s. 78.

3. Az kullanılan kaynakların bibliyografik künyeleri madde sonlarında eksiksiz verilmiştir. Tek maddeyi ilgilendiren kaynaklar sadece o maddenin sonunda belirtilmiş, genel bibliyografyada gösterilmemiştir.

4. Kitapta yeni fotoğraf kullanılmamış, bütün fotoğrafların Yahya Kemal'in "Türk İstanbul"unu yansıtıyor olmasına dikkat edilmiştir.

5. Bazı maddelerin sonunda, ilişkili olduğu maddelere atıfta bulunulmuştur: [bk. Üsküdar] gibi...

Bu kitapta elbette benim dışımdaki insanların da büyük emekleri var. Öncelikle Yahya Kemal hakkında düşünmüş ve yazmış herkese şükran borçluyum. Unutulmaz yardımları ve katkıları için Yahya Kemal Enstitüsü, Beyazıt Devlet

Kütüphanesi, Atatürk Kitaplığı, İSAM ve IRCICA yetkililerine, çalışanlarına, Üsküdar Belediye Başkan Yardımcıları Hilmi Türkmen'le Arzu Gür'e, Kültür ve Sosyal İşler Müdürü Belgin Dişçi'ye, her bakımdan kusursuz bir kitapla okuyucu karşısına çıkmak için büyük gayret gösteren Coşkun Yılmaz'a, nefis tasarımıyla emeğimizi daha değerli hâle getiren Özkul Eren'e, tashih ve yayına hazırlık çalışmalarına katkıda bulunan Haşim Şahin'e, fotoğraf arşivlerinden yararlanmamıza izin veren Muharrem Hilmi Şenalp, Erhan Afyoncu ve Süleyman Faruk Göncüoğlu'na, sonsuz sabırlarından dolayı eşim Handan'a, oğlum Mehmet Emre'ye ve kızım Elif'e teşekkür borçluyum.

Beşir Ayvazoğlu

Altunizade,
10 Şubat 2008

Giriş

Yahya Kemal'in İstanbul'a Dönüşü

*Bir gün vedâ edip o diyarın hayâtına
Döndüm bütün bütün vatanın kâinâtına
Yahya Kemal*

I

YAHYA Kemal, İstanbul'a ilk defa 1902 yılında gelmiş, bir yıl kadar kaldıktan sonra Paris'e kaçmıştı. On sekiz yaşındaki taşralı bir delikanlının bu kadar kısa bir sürede İstanbul'u tanıması, sevmesi ve onun hakkında bir şuur edinebilmesi düşünülemez. Esasen İstanbul'u bir Fransız kumpanyasına ait vapurla terk ederken bu ülkenin her şeyinden nefret ediyordu. Ve İstanbul'u özlediği için değil, başka çaresi kalmadığı için Paris'ten "feci bir veda ile" ayrılıp ülkesine döndü.¹

Bir faytona binip Divanyolu'na, arkadaşının evine giderken hissettikleri hakkında yazdıkları dikkatle okunursa, İstanbul'a dönmüş olmaktan hiç memnun olmadığı fark edilecektir:

“Bâbıâli Caddesi'nden geçerken bir rüya görüyor gibiydim. İki tarafımdaki binalar, arabadan daha alçak hissini veriyordu. Uzun senelerdir yüksek binalarla çevrilmiş şehirlerin rüyetim üzerindeki tesiri devam ediyordu. Gelip geçen halkın esvapları soluk, vücutları bücür, hal ü şanları zibidi görünüyordu.”²

Mesut Cemil'e Tanburî Cemil Bey'le karşılaşmasını anlatırken, Paris'ten döndüğü sıralarda, memleketine ait her şeyi küçümseyen, Fransız kültürüne hayran bir snob olduğunu anlatan Yahya Kemal, aynı hadiseden Orhan Şaik Gökay'a söz ederken de aslında Paris'e dönmek istediğini, tahsiline devam edebilmesi için bazı İttihatçı dostlarının kendisine Paris'te ikinci kâtiplik sözü verdiklerini söylemiştir. Yine Orhan Şaik'in anlattığına göre, bazı dostlarının “Tanburî Cemil Bey'i dinletelim ona, o musikiyi sever, o münasebetle gitmez, kalır!” demeleri önemli bir ayrıntıdır.³ Paris'ten gönülsüz ayrılan ve ailesiyle de hemen bütün bağlarını kopardığı için yapayalnız kalan Yahya Kemal'i o tarihte ülkesine, dolayısıyla İstanbul'a bağlayan bağlardan biri, 1902 yılında kısa bir süre kaldığı Sarıyer'deki köşkte tanıdığı “eski musiki”, diğeri de Paris'te Verlaine'in *Fêtes Galantes*'ına benzer bir eser yazmaya çalışırken ilişki kurduğu divan şiiriydi.

Kar Musikileri şiirinde “İstanbul'un en özlü sesi” diye nitelendirdiği Tanburî Cemil Bey'i bir dost evinde dinledikten

Sarayburnu'nu
kuş bakışı gösteren
bir fotoğraf

sonra hissettikleri, Yahya Kemal'in "Türk İstanbul" macerasının başlangıcıdır. "O zaman karşımda altından bir kapı açıldı. Memleketime bu kapıdan girdim!" sözü, bu başlangıcı ifade eder. Ancak belirsiz bir başlangıçtır bu; 1910'ların kaotik İstanbul'unda onun da Fikret'in *Sis*'inde lânetlediği "fâcire-i dehr"i gördüğü söylenebilir. Nitekim ilk fırsatta İstanbul'a göre daha steril bir ortam olan Kandilli'ye, Kıbrıslılar'ın yalısına kapağı atacak, maddî bakımdan birazcık rahatlayınca da soluğu Büyükdada'da alacaktır; kendini alafranga Türkler ve Levantenler arasında daha rahat hissetmektedir.

Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*'nda üzerinde hâlâ Paris havası taşıyan, bağdaş kurmasını unutmuş bu Quartier Latin adamının Çamlıca Bektaşî Dergâhı'nda nasıl sıkıldığını alaylı bir dille anlatır. Neden sonra sofrada nefesler söylenmeye başlanınca kendine gelebilen şair, sadece musiki dinlerken yerli olabilmektedir. Londra'da yazmaya başladığı Türk destanının peşini çoktan bırakmış ve İstanbul'a "Bahr-i Sefid Havza-i Medeniyeti" projesiyle dönmüştür. "Beyaz Lisan" dediği yalın, süssüz, boyasız bir Türkçe'nin, Yunanî bir şiirin ve nesrin peşindedir. Hatta bir de kafadar bulmuştur: Yakup Kadri. Paris'te edebiyat çevrelerine girip çıkarak önemli şairlerle ahablık etmiş olduğu için İstanbul'da hiç beklemediği bir ilgiye ve itibara kavuşan şair, etrafında toplanan gençlerin önüne yazamadığı destanın yazabildiği mısralarını atarak kendisi bir yandan XVIII. asır diliyle *Lâle Devri*'ni terennüm ediyor, bir yandan da *Byblos Kadını* gibi yarım kalmış Nev Yunanî şiirlerini tamamlaya çalışıyor.

*Mermerde na'sı hâreli bir tülle örtülü
Byblos ilâhı genç Adonis, bekliyor, ölü..
Mâtem şeritleriyle sarılmış alınları
Mevkiyle geldi lâhdine Byblos kadınları
Afrodit!...*

Büyükada'nın da dâhil olduğu adalar gurubu, yani Prens Adaları onu kadim ilâhlar çağında yaşıyormuş gibi heyecanlandırmaya, zihninde mitolojik hayaller uyandırmaya başlamıştı; "beyaz lisan"la yazdığı aşk şiirlerinde Adalar'ı anarken "ilâhî" sıfatını kullanıyordu. Paris'ten tanıdığı Ali Kemal, *Peyam* gazetesini o günlerde çıkarmaya başlamıştı; Yakup Kadri'yle birlikte bu gazetede yazması için teklif alınca fikirlerini nesirle de ifade etme imkânı bulan Yahya Kemal'in *Peyam-ı Edebî*'de yazdığı Çamlar Altında Musahabeler'in çamları Ada'nın "ilâhî" çamlarıydı.⁴

İki kafadar, Osmanlı'nın İstanbul'unda değil de, kadim bir Akdeniz şehrinde yaşayan yahut kendi mutlu zamanlarından bugünün lânetli İstanbul'una sürgün edilmiş iki antik çağ adamı gibi, sadece birbirinin anladıkları bir dil ve mitolojiye göndermelerle dolu, yer yer Tevratî renkler taşıyan bir üslûpla anlaşılmasın şeyler yazıyorlardı. Bu yazıların Bilgi Derneği, Türk Ocağı ve *Türk Yurdu* çevrelerinde ciddi bir rahatsızlık yaratması kaçınılmazdı. Nitekim Ömer Seyfettin, *Tanin*'de çıkan "Boykotaj Düşmanı" adlı hikâyesinde, ayakları yerden kesik bu iki Nev-Yunanî'yi hakaret eden bir üslupla hicvetti, hatta Rum "ilâhları" taşıyan okla ve iha... suçla...

Doğrusu, Balkan Harbi gibi bir faciadan sonra, kadim Yunanlıların modern Yunanlılarla hiçbir alâkalarının bulunmadığını anlatmak kolay değildi; aslında bu konularda son derece hassas olan kamuoyunun duygularını yansıtan Ömer Seyfettin'in adı geçen hikâyesiyle Yahya Kemal'i artık ayaklarını yere basması gerektiği konusunda uyardığı söylenebilir. Nitekim bir süre sonra Çamlar Altında Musahabe'lerde "Asya'dan yirmi yaşında gelen ak tuğlu [bir] genç belirdi: Bu Fâtih'ti. Kadim Akdeniz kültürüyle Osmanlı kültürü arasında bir bağlantı kurabilmek için, Yunanca bildiği ve antik kültürle ilgilendiği bilinen Fâtih, bulunmaz bir figürdü. Rönesans'ın farkında olan, hatta resim sanatına duyduğu ilgi dolayısıyla İtalya'dan ressam ve heykeltıraşlar getirterek kendi portresini yaptırdığı gibi, sarayının duvarlarını da tablolarla bezeyen Fâtih'in hamlesi eğer devam etseydi, Rönesans belki de bizde daha erken başlayacaktı. Yahya Kemal, Fransızca kelime kullanmamaya özellikle dikkat ediyor, hayal ettiği Türk Rönesansı'na da "Türk İntibahı Devri" diyordu.

Yahya Kemal, son Çamlar Altında Musahabeler'inden birinde, İstanbul'un fethinden sonra, Fâtih'in hamlesinin devam ettiğini farz ederek Türk İntibahı Devri'nin sonuçlarını hayal etmişti. Fâtih, Hocaşâde'ye *Tehâfüt* yazdıran bir hükümdar değil, nedimi Zağanos Mehmed Paşa'nın Roma'nın varisi olduğu yolundaki telkinleriyle büyümüş ve onunla birlikte Eflatun'un *Dialoglar*'ını, Plutarque'ın *Büyük Adamların Hayatı*'nı, Sofokles'in tragedyalarını ve Homeros'un *İlyada*'sını dikkatle okumuş bir padişah'tı. Fetih'ten sonra bu şuurla

Haliç tarafından
Topkapı Sarayı'nın
görünüşü

Ortodoks Kilisesi'ne yol verip kadim Yunan düşüncesinin ve estetiğinin önünü açmış, böylece, Avrupa Ortaçağ karanlığına gömülürken, modern medeniyetin Türk ülkesinde doğmasını sağlamıştı. Bir başka Çamlar Altında Musahabe'de de, İngiliz yazarı Wells'in *Zaman Makinesi* adlı romanını okurken daldığını, rüyasında çıktığı zaman yolculuğu sonunda kendini milâdi 2087 yılının İstanbul'unda bulduğunu anlatıyor ve hayalindeki gelişmiş İstanbul'u tasvir ediyordu. Bu, Türk İstanbul'dan çok, şehir içi ulaşımın bile uçaklarla yapıldığı, dev sarayları, modern bankaları, üniversitesi, ilimler akademisi, konservatuarları, kütüphaneleri, konser, konferans ve spor salonları, Türk tarihini yansıtan âbideleri, heykelleri, tâkları, parkları, bahçeleriyle modern bir Avrupa şehri gibi tasarlanan bir İstanbul'du.

Yahya Kemal'in alafranga çevrelerden çıkıp gerçek İstanbul'un içine ne zaman daldığını bilmiyoruz. *Peyam* gazetesi 22 Temmuz 1914'te kapatılınca susmuş ve uzun bir süre yazı ve şiir yayımlamamıştı. Bu arada Türk Ocağı çevresiyle ilişki kurduğunu, Ziya Gökalp'la tanıştığını, onun tavassutuyla Darülfünun'a müderris olarak tayin edildiğini hatırlamalıyız. *Peyam*'da yaymaya çalıştığı düşüncelere en çok tepki gösteren çevrelerle bu yakınlaşma dikkat çekicidir. Yazı ve şiirleri kronolojik olarak sıralandığı zaman, Temmuz 1914'ten sonra aşağı yukarı dört yıllık bir boşluk görünmektedir. Ziya Gökalp tarafından çıkarılan *Yeni Mecmua*'nın 7 Mart 1334 (1918) tarihli 34. sayısında, okuyucuların karşısına, Nev Yunanî bir şiirle değil, "Bir Yunanî Şiir" başlığı altında *Bir Saki* adlı şiirle karşılaşılır.

Yahya Kemal'in bu suskunluk döneminde kendini ciddi bir biçimde sorguladığını gösteriyordu. Daha da önemlisi, bu arada, Lâle Devri merakı devam etmekle beraber, Fâtih üzerinde düşünürken fetih hadisesiyle ve “Türk İstanbul”un oluşum süreciyle ilgilenmeye başlamış ve özellikle Türk karakteri taşıyan semtleri gezmeye başlamıştı.

II

“YENİ Bir Ufuk” [*Tevhîd-i Efkâr*, 14 Mart 1338], “Ezan ve Kur'an” [*Tevhîd-i Efkâr*, 30 Mart 1338], ve ne zaman yazdığı belli olmayan “İstanbul Surlarında”⁵ başlıklı yazılarında, Mütareke'den sonra derin bir üzüntüye kapıldığını ve maziye karşı “daüssıla”sı arttığı için kendini avutmak maksadıyla şehri tek başına gezmeye başladığını anlatan Yahya Kemal, bu şehirde geçen beş asırlık hayatımızın bütün safhalarını birer birer hissettikten sonra gönlünün bir merhalede durakladığını söyler: Fetih! Defalarca, Ak Şemseddin'in kollarını kocamış bir kartal gibi açarak top gürültülerine karışmış bir sesle “Yâ Müfettihi'l-ebvâb” diye seslendiği tepelerden surlara bakmış, ihtiyar Karaca Bey'in Rumeli askerlerini yıldırım gibi boşaltarak kırdığı Edirnekapı ve Tekfur Sarayı burçlarının üzerinde oturup etrafı seyretmiş, Zağanos Paşa'nın elli yedi gün boyunca yıkmaya çalıştığı Eğrikapı ve Haliç kulelerini gezmiş, Yedikule'den Eyüp'e kadar Türk ordularının bir sel gibi taşıdığı uzun yolda yürümüş, Tophanı'dan Edirnekapı'ya kadar uzanan büyük surun ordularından şehre girip o sabahı, o büyük , o se kütün kalbiyle hissetmişti.⁶

Yahya Kemal, bu sevinç ve coşkunluğu anlatacak kelime bulamıyordu; *Koca Mustapaşa* şiirinde “büyük mucize”, bir rubaisinde de “Tanrı’nın kutlu işi” demişti. Bu “efsunlu vak’a”yı hissedip de hazzına doyabilen biri düşünülemezdi.⁷ Aynı coşkunluğu Darülfünun’daki öğrencilerinin de yaşamasını istemiş, bazı gezintilerinde birkaçını yanına alıp Topkapı tramvayına binerek sur dışına çıkmış, Marmara’dan Haliç’e uzanan surların dibinde yürümüş, yıkıntılarının üzerinde dinlenmiş, burçlarda ayaklarını sarkıtıp oturarak Fâtih’in topları ve ordularıyla geldiği Edirne yollarını seyretmişti. Darülfünun’dan öğrencisi olan Ahmet Hamdi Tanpınar, hocasını büyük bir sevgiyle tahlil ettiği kitabında bu gezintilerden şöyle söz eder:

“Sık sık İstanbul içinde gezerdik. Camiler, eski surlar, Boğaziçi köyleri Yahya Kemal’in görmekten bıkmadığı şeylerdi. Kaç defa fetih muhasarasının topoğrafyasını beraberce tekrarladık. Fetih ordusunun geçtiği yoldan geçerek Beyazıt’a ve Ayasofya’ya geldik. Bu gezintilerde rastladığımız insanları Yahya Kemal âdeta o tarihî günün ışığında görmeğe çalışıyordu. Muhayyilesi, istediği anda geçmiş zamanın emrine girerdi. Bu acayip muhayyile hemen her dakika aslında çok basit, fakat hepimiz için çok şaşırtıcı gerçekler keşfederdi. Hepimiz, Üsküdar’ın ve bütün Anadolu yakasının, Beşiktaş’a ve Çekmecelere, hatta Davutpaşa’ya kadar bütün Rumeli tarafının fethinden evvel elimizde olduğunu bilirdik. Fakat üzerinde düşünmemiştik. Üsküdar’ın, İstanbul’un fethini gören şehir olduğunu ve muhasara topları şehri döğerken Boğaz köylerinde beş vakit

Üsküdar Meydanı

ezan okunduğunu, Hisarlar'da ihtiyarların bugünkü gibi abdestlerini tazeleyip camie gittiklerini ondan öğrenecektik.”⁸

Yahya Kemal ve öğrencileri, bu gezintilerde İstanbul'u yeniden -daha doğrusu yeni- keşfediyorlardı. Akıllarının ucundan bile geçirmek istemedikleri, fakat içlerinde gizli bir hastalık gibi sürekli büyüyen İstanbul'u kaybetme korkusu, hepsini bu şehre, bu şehrin tarihine ve kültürüne derin bir aşkla bağlamıştı. İstanbul'un her zerresinde “milliyetimiz”in tıttığı, fakat ekonomik kriz devirlerinde gittikçe fakirleşerek salaşlaşan Kocamustapaşa, Eyüp, Süleymaniye, Üsküdar gibi semtlerde yaptıkları gezintilerden” hû deyip dergâh dergâh” dolaşan eski zaman dervişleri gibi “ledünnî” bir zevk alıyorlardı. Bu semtlerde yaşayan insanların fukaralıklarında bile bir asalet vardı. “Kuru ekmekle bayat peyniri lezzetle yiyen” ve çeşmeden her su içişte “Şükür Allah'a” diyen bu vakur ve mütevekkil insanlar, “ruh esen kuytu mezarlıkların etrafında” biraz ahşapla biraz kerpiçten ne güzellikler yaratmışlardı! Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* romanında bu gezintilerden akisler vardır; Mümtaz'la Nuran, İstanbul'da Yahya Kemal'in Mütareke devrinde öğrencileriyle birlikte yaptığı gezintilerin yol haritasını kullanıyorlardı, denebilir.

Yahya Kemal, sağlığı elverdiği sürece devam ettiği bu gezintiler sırasında, vatan ve millet anlayışının temeline yerleştirdiği bir gerçeğin farkına varmıştı: Türk ruhu, bu topraklarda tütüyordu. O zamana kadar, kendisi için yeni bir kelime ve siyasî bir fikir olmaktan öteye geçemeyen kavramının İstanbul'un toprağında hayatla nasıl bütünleştiğini görmüştü. Milliyetçilik, vatan to

öylesine sinmişti ki, nereye baksa gördüğü “biz”di.⁹ Vatan deyince, “Türk İstanbul”¹⁰ konferansındaki ifadesiyle, “manzarası, mimarisi ve halkı arasında halis ve tam bir âheng”in¹¹ bulunduğu coğrafyayı kasteden Yahya Kemal’e göre, işte, Eyüp’te şu mezarın kavuklu taşı, altında İstanbul’a Fâtih’le birlikte girmiş Türklerden birinin yattığını gösteriyordu ve yaşayan hiçbir millî şairimizde, bu taşta hissedilen Türk ruhu yoktu. Şiirimiz ve musikimiz de öyle. Bir gün bir sohbet sırasında, sözü Mehmet Emin Yurdakul’un “Ben bir Türküm dinim cinsim uludur” mısraına getirmiş, “Bu böyle denmez; şiirde ‘Ben Türküm’ şöyle denir” diyerek Nedim’in bir beytini okumuştur.¹²

*Eyvah o çifte kayak aldı kararım
Şarkı okuyup geçti bir afet var içinde.*

Eski Musiki şiirinde de İtrî, Seyyid Nûh, Hâfız Post gibi büyük bestekârları zikrettikten sonra, bu neslin başardığı işin dâhîce olduğunu ve vatanın musikiyle nasıl karıştığını gösterdiklerini söylüyordu. Musiki, Yahya Kemal’e göre, “milli ruhun tam ifadesinde” ön safta gelen sanatımızdı. Zaharya gibi Rum, Tanburi İsak gibi Musevi, Nikogos Ağa gibi Ermeni bestekârların bile eserlerinde Türk ruhunu ifade ettiklerini düşünüyor, “Memleket ahalisinin musikide göze çarpan birliği eğer her şeyde olsaymış çok başka bir millet olurmuşuz” diyordu.¹³

Yahya Kemal’in Türk derken Türkçülerin anladığı mânâda bir
‘il, Malazgirt zaferinden sonra, Anadolu ve
ın yeni şairi, Hacı Bayram’ın ifadesiyle

“taş ü toprak arasında bile yapılmak”tan söz ediyordu.¹⁴ Bir akşam bir tepeden Cânan’la birlikte İstanbul’u seyredirken, onun memlekete çok benzediğini fark eden ve konuşurken sesinde İstanbul’u duyan Yahya Kemal, bu güzelliğin doğabilmesi için ufuklarla yarışan fâatihlerin kaç sefere çıkması ve kaçının altın kanlarını mermere karıştırması gerektiğini düşünmüş, *Bir Tepeden* şiirinde anlattığı bu sezgisini, *Mihriyar* şiirinde daha da uç noktalara götürmüştü. Cânan’ın koyu mavi gözlerinde geçen asırları seyrediyor, endamında eski bir bestekârın bir bestesini hissediyor ve hâlinde, tavrında, her şeyinde İstanbul fethinin hayalini görüyordu:

*Hayrân olarak bakarsınız da
Hulyânızı fetheder bu hâli:
Beş yüz sene sonra karşınızda
İstanbul fethinin hayâli.*

Her yeni keşifle İstanbul’a biraz daha bağlanan Yahya Kemal, bir noktadan sonra, ömrünün bu şehirdeki bütün güzellikleri ve değerleri keşfetmeye yetmeyeceğinden korkmaya başlamıştı.¹⁵ Bu duygusunu, yıllar sonra *Eylül Sonu* şiirinde:

Yalnız bu semtini sevmek için ömrümüz kısa.

Bir Başka Tepeden şiirinde de:

Sâde bir semtini sevmek bile bir ömre değer

diye ifade edecekti. İstanbul’da ıvıllar yaşar

yaşadıkça tanıyıp sevdiği semtleri zamanın derinliğine doğru enine boyuna öğrenmiş insanların, yaşları ilerledikçe, bu şehrin güzelliklerinin sonsuz olduğu kanaatine varacaklarından emindi:

“Denebilir ki İstanbul’u, Üsküdar’ı ve Boğaziçi’ni, her tepeden, her kıyidan, her köşeden, her mevsimde, sabah, öğle, akşam ve gece saatlerinde, derinden derine seyredecek gerçek bir sanatkâr kaç türlü yeni güzellik bulur; bunların koleksiyonunu tamamlamağa bir insan ömrünün yetmeyeceğine karar verir. İstanbul’da güzelliğin çeşidi bu kadar zengindir. Hem bu bir sanatkârın yalnız göze çarpan tarafı anlamasına aittir. Yoksa göze çarpmayan tarih hâtıralarıyla dolu bir muhayyile, derunî bir İstanbul içinde yaşamakla çok daha geniş bir âlem duyar.”¹⁶

III

YAHYA Kemal’in İstanbul gezintilerini anlattığı ilk yazısı “Hilâfete Yakın Bir Gün” başlığıyla 14 Şubat 1337 (1921) tarihinde *İleri* gazetesinde çıkmıştı. Onu *Dergâh*’ın 5 Temmuz 1337 tarihli 6. sayısında çıkan “Gezinti” takip etti. Bu yazısında, Anadolu Hisarı’nın, genç rakibini, yani Rumeli Hisarı’nı, karşı sahilde beş ay gibi kısa bir sürede yükselirken seyrettiğini, ilkbaharda İstanbul tarafından gelen top seslerini dinlediğini, Mayıs ayının yirmi dokuzuncu günü fetih müjdesini aldığını ve şimdiki İskele Camii’nin yerinden fetih ezanlarını dinlediğini yazıyordu. Buraya yaptığı ziyaretlerden birinde, iskele kahvesinin ağacı altında otururken,

sıvamış abdest alan ihtiyarlarına bakarken, fetihten çok önce de “böyle Müslüman, böyle Türk, böyle sâde” olan bu yerde belki böyle bir kahvenin, böyle ağaçların ve böyle bir caminin bulunduğunu, ihtiyarların yine böyle abdest aldıklarını ve ağaçların altında sohbet eden Güzelce Hisarlıların -kendisi *Akşam* gazetesini nasıl bekliyorsa- karşıdaki muhasaradan öyle yeni haberler beklediklerini düşünmüştü.¹⁷ Yani bu köy, hâfızasında bütün bir geçmiş saklıyordu. Burada bir gün geçiren insan, Türk ruhunu derinliğine kavrayabilirdi.¹⁸

Yahya Kemal, Üsküdar için de aynı şeyleri düşünmüştü; “Türk Üsküdar” konferansı için hazırladığı notlarda şöyle bir tespit vardı: “Bir havuzun durgun suyuna bakarsanız, içinde oraya aksetmiş haricî bir âlemin ağaçlarını, bulutlarını görürsünüz.¹⁹ İşte Üsküdar’ın mâneviyetinde İstanbul muhasarasının günleri öyle duruyor”.²⁰ Bu fikri *İstanbul’un Fethini Gören Üsküdar* şiirinde işleyen Yahya Kemal, Bergsoncu bir anlayışla, bütün geçmiş asırların şehrin hâfızasında yekûn halinde durduğuna inanıyor ve şiirleriyle bu hâfızaya nüfuz etmeye çalışıyordu. “Tayy-ı zaman” dediği bu nüfuz çabasından başka bir şey değildi:

*Çık tayy-ı zamân et açılır her perde
Bir devr geçir istediğin her yerde
Ben hicret edip zamânımızdan yaşadım
İstanbul’u fethettiğimiz günlerde*

Yahya Kemal’in İstanbul izlenimlerini anlattığı yazıları daha çok 1902 yılında, *Tevhîd-i Efkâr* gazetesinde çıkmıştı.²¹

Bir şiirle okunan ve zaman zaman tartışmalara da

yol açan bu yazılar, Yahya Kemal'in vatan, millet, milliyet ve din konularındaki görüşlerini yansıttığı kadar, daha sonra yazacağı İstanbul şiirlerinin ipuçlarını da taşıyordu.

Yeni Mecmua, *Şair* ve *Şair Nedim* gibi mecmualarda çıkan şiirlerinin çok azı, Yahya Kemal'e İstanbul şairi dedirtecek niteliktedir. Eski tarzdaki şiirlerinin bir kısmını ve *Mehlika Sultan*'ı Paris'ten beraberinde getirmişti. *Viranbağ*, *Şarkılar*, *Telâki*, *Özleyen* gibi şiirlerinde Büyükada'daki neşeli günlerinden ve Celile Hanım'la yaşadığı büyük aşktan söz ediyordu. *Akıncı* ise, Londra'da yazmaya başladığı, fakat tamamlayamadığı büyük destandan artakalmıştır. Mütareke sonrasının Yahya Kemal'i *Deniz*'de ve belli ölçüde, Samih Rifat'ın bir nefesine nazire olarak yazdığı, belki de *Dergâh* mecmuasının doğuşuna yol açan *İthaf* şiirindeydi. İstanbul gezintilerinde kazandığı yeni duyuş tarzı, ilk defa, şiir macerasında bir dönüm noktası sayılabilecek *Ses* [*Dergâh*, sayı 6, 5 Temmuz 1337 (1921)] şiirinde belirdi. "Akşam.. Lekesiz, sâf, iyi bir yüz gibi akşam", Bebek, karşı sahilde tutuşmuş iki üç cam, sâkin koyu ve şen cephele kasrıyla Küçükusu, yemyeşil yamaçlar ve açıktan geçen iki sandaldan yükselerek unutulmaya yüz tutmuş mehtap âlemlerini hatırlatan musiki... Yahya Kemal'in estetik dünyasında tartışılmaz bir yeri bulunan "ve ondan anlamayan"ların bizi anlamayacağı "eski musiki" de yeni mânâsıyla ilk defa bu şiirde belirmiş ve kalbinde küllenmeye yüz tutan ateşi canlandırmıştı.

IV

YAHYA Kemal'in 1911'den beri üzerinde çalıştığı *Açık Deniz* sayılmazsa, *Ses*'ten sonra aynı çizgide yazdığı ilk şiir, *Kar Musikileri* olmalıdır. Üzerinde "Varşova 1927" notu bulunan bu şiirde derin bir İstanbul hasreti vardır. Varşova'daki elçiliği sırada, Slav kederinin üzerine bir kâbus gibi çöktüğü karlı bir gece, avunmak için çaldığı eski plaktan Cemil Bey'in tanburunun nağmeleri yükselince sanki birden kar ve karanlık dağılmıştır; rüyasında artık bütün gece Kanlıca Körfezi'ndedir. Yurda dönüşleri, artık ilk dönüşü gibi sancılı değil, bir çeşit cennete dönüş olacaktır. Ne zaman İstanbul dışına çıksa dönüşten söz etmektedir; Ankara'nın bile en güzel tarafı İstanbul'a dönüşüdür:

*Hiç dönmemek ölüm gecesinden bu sâhile,
Bitmez bir özleyiştir, ölümden beter bile.*

Eylül Sonu

Bir Fransa seyahatinden dönüşünü anlattığı *Karnaval ve Dönüş* şiiri şu mısralarla tamamlanır:

*Dönsem vatan semasına artık bu ülkeden.
Görsem Erenköyü'ndeki leylâklı bahçede,
Cânanla bir zaman konuşup içtiğim yeri.*

Başka bir uzun yolculuktan dönüşünü *İstanbul Ufuktaydı* adlı şiirinde anlatan Yahya Kemal, İstanbul'un önce kalbinde, sonra ufukta görüldüğünü söyledikten sonra, gurbette yaşadığı yıllarda bu sahneyi hayal etmekte olduğu orulan beyninde başka hayale yer vermektedir. Bu hayal, İstanbul'un

İstanbul'a artık bu dönüş son dönüş olsun.

diyordu. Tek istediği vardı:

*Bir saltanat iklimine benzer bu şehirde,
Hulyâ gibi engin gecelerde,
Yıldızlara karşı,
Cânanla beraber,
Allah içecek sıhhati bahşetse...
Bu kâfi!*

Yine yurt dışında bir gün, hüznü bir ânında Emirgân'ı, çınar yapraklarının poyrazla söyleşmesini, Çınaraltı kahvesini, mermerle kaplı çeşmeyi ve bu çeşmeyi bezeyen nefis Yesârî hattını hatırlayarak mutlu olan şair, bu duygusunu *Hüzün ve Hâtıra* adlı şiirinde anlatmıştı. Başka bir gün de Madrid'de "söz denen şeyin palavra" olduğu gürültülü bir kahvede aynı güzellikleri özledi:

*Durdum, hazin hazin, acıdım kendi hâlime
Aksetti bir dakika uzaktan hayalime,
Sakin Emirgân'ın Çınaraltı kahvesi,
Poyraz serinliğindeki yaprakların sesi.
Bâzan gönül dalar suların mûsikîsine
Bazan Yesârî hatlarının en nefîsine.*

Madrid'de Kahvehane

Yahya Kemal'in en önemli dönüş şiiri *Yol Düşüncesi*'dir. 1940 yılında *Akşam* gazetesinde yayımlanan bu şiir, şairin 1939 yılının Eylül ayı bir Akşam'ı seyahatinden izlenimleridir. Muhtemelen bu şiirin yazarı Hasan-Âli Yücel tarafından

uygulamaya konulan hümanist kültür politikasının etkisiyle, gençliğinde zihnini çok meşgul eden “Bahr-i Sefid Havza-i Medeniyeti”ndeki eserleri görmek istemişti. Belki de bu meseleye yeniden dönmek, şiirinde hümanizmanın imkânlarını yeniden araştırmak istiyordu; fakat bu seyahat kendisinde umduğu heyecanı uyandırmadı.²² Gördüğü “o güzel ve lâyemut eserler” ülkesinden uzaklaştıkça tesirini ve anlamını kaybediyordu. Daha yola çıkarken İstanbul’u özlemeye başlamıştı:

*Ne Akdeniz’de şafaklar, ne çölde akşamlar,
Ne görmek istediğim Nil, ne köhne Ehramlar,
Ne Balebek’de Lâtin devrinin harâbeleri,
Ne Biblos’un Adonis’den kalan sihirli yeri,
Ne portakalları sarkan bu ihtişamlı diyar,
Ne gül, ne lâle, ne zambak, ne muz, ne hurma ve nar,
Ne Şam semasını yâlel’le dolduran şarkı,
Ne Zahle’nin üzümünden çekilmiş eski rakı,
Felekten özlediğim zevki verdiler, heyhât!*

.....

*Eğer mezarda, şafak sökmeyen o zindanda,
Cesed çürür ve tahayyül kalırsa insanda,
-Cihan vatandan ibârettir, itikadımca-
Budur ölümden benim çerçevem, murâdımca:
Vatan şehirleri karşımda, her saat, bir bir,
Fetihler ufku Tekirdağ ve sevdiğim İzmir,
Şerefli kubbeler iklimi, Marmara’yla Boğaz,
Üzerlerinde bulutsuz ve bitmiyen bir yaz,
Bütün eserlerimiz, halkımız ve askerlerimiz,*

*Eminönü bölgesi
ve Boğaziçi*

*Birer birer görünen anlı şanlı cedlerimiz,
İçimde dalgalı Tekbîr'i en güzel dînin,
Zaman zaman da Nevâ-Kâr'ı doğsun İtrî'nin.
Ölüm yabancı bir âlemde bir geceyse bile,
Tahayyülümde vatan kalsın eski hâliyle.*

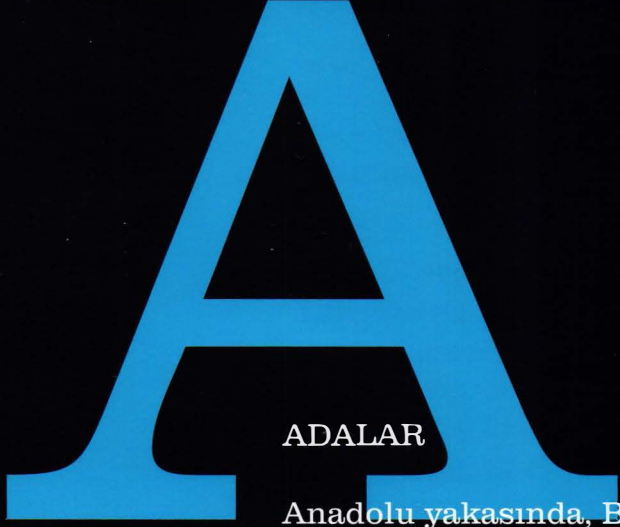
*Bedri'ye Mısralar'da, eğer hayata yeniden gelmek mümkün
olsa ve kendisine ikinci hayatında malikâne olarak bir yıldız
verilse, bu büyük iltifata bigane kalacağını ve İstanbul'a
dönmek isteyeceğini söyleyen Yahya Kemal, ölümden değil,
vatandan ayrılmaktan korkuyordu. Vatan, İstanbul'du ve
orada dönüşten hiç bahs açılmazdı.*

Dipnotlar

- ¹ Yahya Kemal, *Aziz İstanbul*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1964, s. 153.
- ² Yahya Kemal, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hâtıralarım*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1976, s. 127. Yahya Kemal, aynı gözlemini 8 Mart 1338 (1922) tarihli *İleri*'de çıkan "İki Rehber" başlıklı yazısında da şöyle ifade etmiştir: "Arabayla bu Bâbüâli Caddesi'ne girerken iki tarafın binaları gözlerime güvercin kafesleri gibi miskin göründü. Dükkânlar mahalle attarlarının hücreleri gibi küçük göründü. Bu caddeden geçen halk kambur, çelimsiz, soluk, zibidi göründü". Bk. *Mektuplar Makaleler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1977, s. 163.
- ³ Mesut Cemil, *Tanburî Cemil'in Hayatı*, İstanbul 1947, s. 154-155; Orhan Şaik Gökay, "Yahya Kemal ve Türk Musikisi", *Tarih ve Toplum*, sayı 12, Aralık 1984.
- ⁴ Çamlar Altında Musahabe'lerin ikisi *Aziz İstanbul*'da, yedisi de *Mektuplar Makaleler*'dedir.
- ⁵ *Aziz İstanbul*, s. 81-82.
- ⁶ *Aziz İstanbul*, s. 118-119.
- ⁷ *Aziz İstanbul*, s. 81.
- ⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, İstanbul, Dergâh Yayınları, İstanbul.

- 9 Öyle sinmiş bu vatan semtine milliyetimiz
Ki biziz hem görülen, hem duyulan, yalnız biz.
Koca Mustapaşa
- 10 Yahya Kemal'in 12 Mart 1942 tarihinde Beyoğlu Halkevi'nde verdiği bu konferansın metni, şairin İstanbul Fetih Cemiyeti tarafından *Aziz İstanbul* adıyla yayımlanan kitabındadır. Aynı kitapta aynı başlığı taşıyan ikinci yazı ise, ilk defa, Yapı ve Kredi Bankası tarafından kuruluşunun 30. yıldönümü dolayısıyla yayımlanan *İstanbul* (1953) adlı kitapta, Abdülhak Şinasi Hisar'ın "Boğaziçi Medeniyeti" ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "İstanbul'un Mevsimleri ve Sanatlarımız" başlıklı yazılarıyla birlikte yer almıştı.
- 11 *Aziz İstanbul*, s. 9.
- 12 *Gönülden Gönüle. Fuat Bayramoğlu İle Anılarda* (haz. Prof. Dr. İsmail Parlatur), İstanbul 1994, s. 101 vd.
- 13 Sermet Samet Uysal, *Yahya Kemal'le Sohbetler*, Kitap Yayınları, İstanbul 1959, s. 31.
- 14 Nâgehan ol şâra vardım ol şârı yapılır gördüm
Ben dahi bile yapıldım taş ü toprak aresinde
- 15 *Aziz İstanbul*, s. 138.
- 16 *Aziz İstanbul*, s. 75.
- 17 *Aziz İstanbul*, s. 107.
- 18 *Aziz İstanbul*, s. 105.
- 19 Körfezdeki dalgın suya bir bak, göreceksin.
Geçmiş gecelerden biri durmakta derinde:
Mehtâb, iri güller ve senin en güzel aksin...
- 20 *Aziz İstanbul*, s. 77.
- 21 "Sayfiyede Payitaht" (23 Şubat 1338), "Bir Rüyada Gördüğümüz Eyüp" (5 Mart 1338), "Yeni Bir Ufuk" (14 Mart 1338), "Gezinti Tahassüsleri" (21 Mart 1338), "Ya Vedûd" (27 Mart 1338), "Ezan ve Kur'an" (30 Mart 1338), "Ezansız Semtler" (23 Nisan 1338), "Yâ Vedûd" (27 Nisan 1338), "Yine Böyle Bahardı" (25 Mart 1338), "Saatler ve Manzaralar" (10 Mayıs 1922 1338), "Hisar'dan Şehitlik'e" (17 Ağustos 1338).
- 22 "Nihad Sami Banarlı ile Konuşmalar", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası III*, İstanbul 1988, s. 274.

ADALAR

Anadolu yakasında, Bostancı'dan Kartal'a kadar uzanan sahilin karşısına serpilmiş dokuz ada. Kınalıada, Burgazadası, Kaşıkadası, Heybeliada, Büyükada, Tavşanadası ve Sedefadası sahilin tam karşısına düşen adalardır. Hayırsızadalar denilen iki adacık, Sivriada ve Yassıada daha açıkta yer alırlar. Avrupalıların "Prens Adaları" diye andığı bu adaların Türkçe'deki genel adı Adalar'dır:

*Adalar'dan yaza ettik de vedâ
Sızlıyor bağrımız üstündeki dağ,
Seni hâtırlıyoruz Vîranbağ!*

Viranbağ

Yahya Kemal, Paris'ten döndükten sonra bir süre Kıbrıslı Yalısı'nda ve Yakup Kadri'nin annesinin Kızıltoprak'taki evinde barındıktan sonra, Beyoğlu'nda Pire Mehmet Sokağı'nda bir pansiyona geçmiş, 1913 yılında da Ali Kemal'in yahut "Adalar Şairi" diye tanınan Tahsin Nâhit'in tavsiyesiyle Büyükada'ya yerleşmişti.

Büyükada

Buradaki ilk mekânı, Savoie Oteli'nin üst katında, penceresi caddeye bakan güzel, iç açıcı bir odaydı. 1914 yazını ve sonbaharını Azaryan Yokuşu'nda, Yakup Kadri'yle birlikte tuttuğu bir köşkte geçirdi. Bu, denize nazır iki yatak odalı, arkada bir mutfak bir de hizmetçi odası olan orta halli Rum ailelerinin oturdukları cinsten bir evdi [H, 129].

Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hâtıraları*'nda, Yahya Kemal'le Büyükada'da yaşadıkları hayatı uzun uzun anlatmıştır. Selami İzzet Sedes de bir yazısında, Büyükada'da bir sonbahar akşamı Viranbağ'da yaptıkları gece pikniğinden söz eder. Pikniğe giden kalabalık grupta yer alanlardan bazıları şunlardır: Celâl Sâhir, Tahsin Nahit ve eşi Şefika Hanım, Selâmi İzzet Sedes ve eşi Nihal Rauf Hanım -Mehmed Rauf'un kızı- ve tabii Yahya Kemal...

Maddi sıkıntı çekmesine rağmen Büyükada'daki hayatından memnun olan Yahya Kemal, konuşabileceği yeni arkadaşlar ve uğrayabileceği yeni kapılar edinmişti. Ali Kemal ve Tahsin Nahit dışında görüştükleri de vardı: Ada kaymakamı Bedirhanzâde Abdurrahman Bey, Necip Şâkir, Tahsin Nâhit, Şahabeddin Süleyman, Fâtihli Tevfik Paşa, eski Paris Sefareti kâtibi Örfi Bey, eski Meclis-i Vükela zabıt kâtibi Nizameddin Bey, tarihçi Ahmet Refik, Nezihe Muhiddin ve kardeşi Dr. Faik Muhiddin... Kadınli erkekli aile toplantılarına katıldığı bu yeni dostlarının hemen hepsi muhalif ruhlu insanlardı ve bir araya gelindiğinde hep İttihat ve Terakki çekistirilirdi. Bu yüzden daha çok Tahsin Nâhit'in Maden'deki evini tercih eder, kendisini zevkle dinleyen dostlarına şiirler okur, tarihten, mitolojiden ve Bahri-i Şâhid Havza-i Medeni'nin

söz ederdi. Prens Adaları, onda mitolojik hayaller uyandırmaya başlamıştı; zaman zaman antik çağda yaşıyormuşçasına heyecanlanıyor ve Adalar'ı "ilâhî" sıfatını ekleyerek anıyordu:

*Şen şarkıların durduğu bir lâhza kenarda
Yâd et ki sevişdikti ilâhî Adalar'da!
İçlen! Soğuk ellerle hazîn alnını sar da,
Yâd et ki sevişdikti ilâhî Adalar'da!*

Şarkı

Yahya Kemal, *Viranbağ* şiirinde de, Yakup Kadri'yle birlikte, Tahsin Nahit'lerle yaşadığı neşeli günlerin hâtıralarını ve yaz sonlarında herkes şehirdeki kışlıklarına döndüğü için Büyükkada'yı kuşatan hüznü anlatır.

Darülfünun'a müderris olarak tayin edilmesini sağlayan Ziya Gökalp'la dostluğu ilerledikten sonra, onu da Ada'ya taşınmaya ikna eden ve bu dostluk sırasında muhaliflerden ister istemez uzaklaşan Yahya Kemal, Darülfünun'daki görevine ek olarak Heybeliada'daki Bahriye Mektebi'nde de tarih muallimliği yapıyordu. Heybeliada'da uzun bir geçmişi olan Bahriye Mektebi, Birinci Dünya Harbi'nin başlaması üzerine ayrı bir önem kazanmıştı. Papaz Mektebi ve Elen Ticaret Mektebi'ne el konulmak suretiyle genişletilmiş ve öğretim kadrosu takviye edilmişti. O tarihte Nâzım Hikmet'le birlikte Bahriye'de okuyan Necip Fâzıl, bir yazısında hocası Yahya Kemal hakkındaki izlenimlerini anlatmıştır.

Büyükkada, Celile Hanım'ın da yazları oturduğu yer olduğu için Yeşil mahal açısından ayrı bir anlam taşıyordu. *Eski Mektup*

şiiirinde, muhtemelen Celile Hanım'ın Büyükada'dan kendisine gönderdiği bir mektubun yarattığı duyguları anlatmıştı.

Büyükada'yı o kadar sevmesine rağmen bir türlü sürekli oturabileceği bir mekân edinemeyen Yahya Kemal, seferberlik sırasında, Ada Postahanesi karşısındaki bir pansiyonda, daha sonra Savoie Oteli'nin arkasındaki beyaz köşkte oturdu. Bu köşkte ağır bir biçimde hastalanmıştı. Sonra Yat Kulüp karşısındaki çifte köşklardan birini, ardından Celâl Muhtar'ın köşkünü kiraladı. Uzunca bir süre de, Yat Kulübü'nün en üst katında, denize ve bahçeye bakan bir oda kiraladı. 1918 baharında Maden'de, Ermeni-Rum karışımı bir ailenin pansiyonunda kalıyordu. Halit Fahri Ozansoy, Yahya Kemal'in Büyük Harp başlarında, bir süre, o zaman Kâzım Paşa Oteli diye tanınan İsplandit Oteli'nde kaldığını ve bir gece, kış yaklaştığı için bütün müşterileri dağılmış olan bu otelin buz gibi bir odasında, kendisinin de aralarında bulunduğu bazı arkadaşlarını ağırladığını anlatır.

Yahya Kemal, Birinci Dünya Harbi'nin sonuna kadar, kış aylarını çok sevdiği ve nüfusuna kayıtlı olduğu Büyükada'da geçirmiş, Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra, Rumların çoğunlukta olduğu bu güzel adanın havası değişiverince, şehre taşınmak zorunda kalmıştı. *Hâtıralarım*'da, dördü Yunan gemisi olmak üzere elli beş gemiden oluşan İtilâf donanmasının Boğazları geçip Dolmabahçe Sarayı'nın önüne demirlediği 13 Kasım 1918 sabahı vapurla geçtiği Büyükada'da yaşadığı şaşkınlığı anlatır. Rumların yoğun olarak yaşadığı Beyoğlu, Tatavla ve Ayastefanos gibi, Büyükada da hareketlenmiştir. İskeleyi dolduran heyecanlı Rumlar, gözlerine kestirdikl

Beyoğlu'nda bayrakların asılıp asılmadığını sormaktadırlar. Bir Rum kadını sevinçle Yahya Kemal'e sokulup Rumca bir şeyler söylemiş, Yahya Kemal, ilk bakışta Türk'e benzetilememiş olmaktan duyduğu rahatsızlıkla yüzüne ters ters bakınca telâşla uzaklaşmıştır. Çok geçmeden Beyoğlu'nda Yunan ve İtilaf Devletleri bayraklarının asıldığı haberi yayılacak ve Ada Rumları hoplayıp zıplayarak müttefik bayraklarını çıkarıp evlerini ve iş yerlerini donatmaya başlayacaklardır [H, 141-142].

Yahya Kemal, Adalar'dan iki şiirinde daha söz etmiştir.

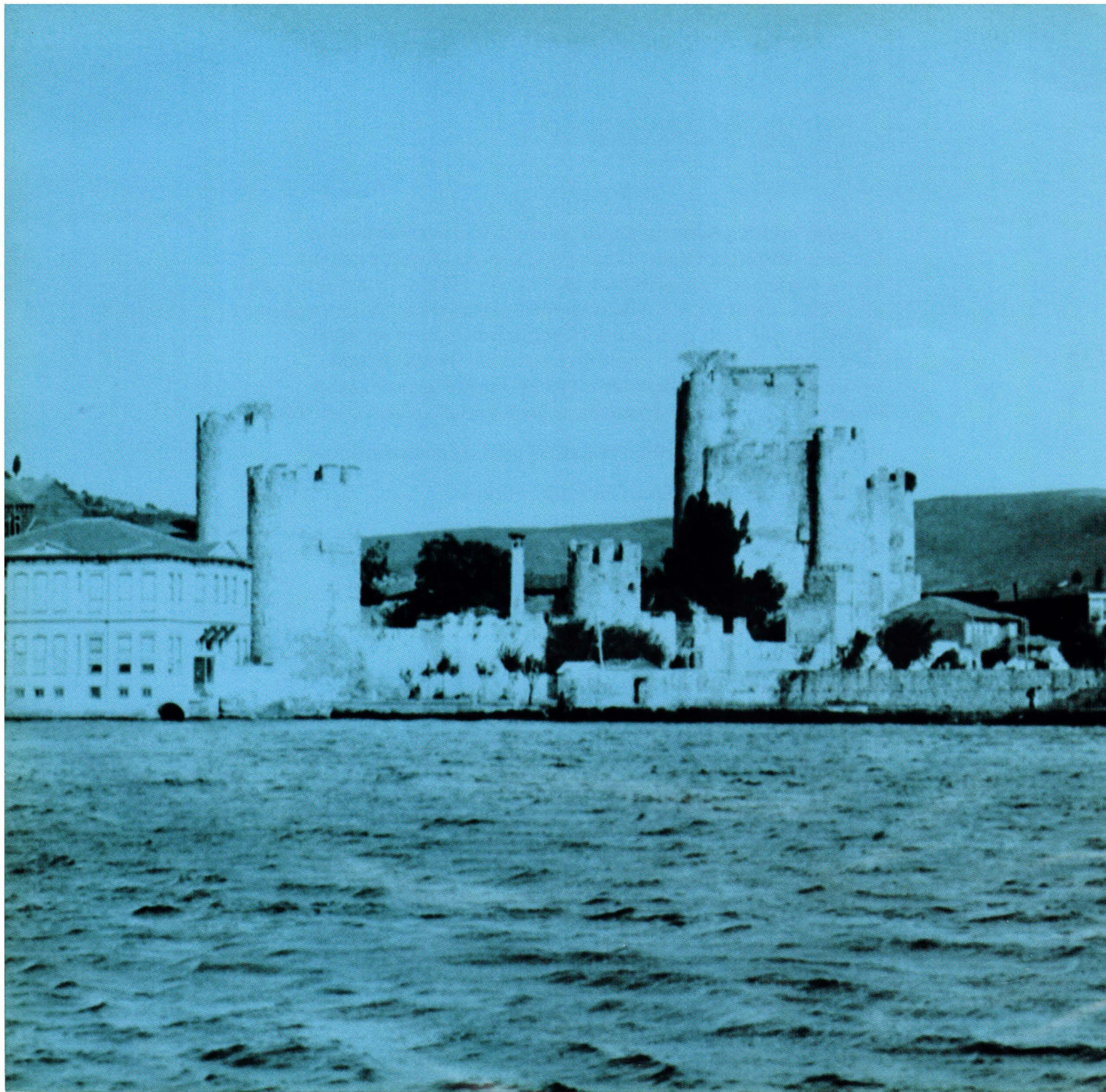
*Yıllarca sevdiğim Adalar, sevdiğim deniz
Artık görünseler...*

Karnaval ve Dönüş

*Bir taraftan Yakacık, mor dağlar...
Bir taraftan da deniz, şûh adalar...
O gün ömrümde, kader,
Gececek aşkı resimleştirmiş
Bu güzel çerçevede.*

Aşk Hikâyesi

Bibl. Banarlı 1960: 137-138; Ozansoy 1967: 293; Karaosmanoğlu 1969: 177-183; Necip Fâzıl Kısakürek: "Hocam Yahya Kemal ve Celile Hanım", *Yeni İstanbul*, 15-16 Haziran 1965 [Aktaran: Yücebaş 1979: 421-424]; Selami İzzet Sedes: "Yahya Kemal, Aşk ve Ölüm", *Son Posta*, 21 Kasım 1958 [Aktaran: Yücebaş 1962: 219-221].

A

ANADOLUHISARI

Yıldırım Bâyezid tarafından 1395 yılında Boğaziçi'nin en dar yerinde yaptırılan hisar. Göksu deresinin başında yer alan bu hisar, Bizans'a Karadeniz yoluyla gelebilecek yardımları önleyebilmek için gözetleme amacıyla yapılmıştı. Bu sebeple verilen Gözlüce ismi, zamanla "Güzelce"ye dönüşmüştür. Ankara Savaşı'ndan sonra Süleyman Çelebi bir süre burada saklanmış, Varna seferine giden Osmanlı ordusu da buradan karşıya geçmişti. Fâtih tarafından Rumelihisarı yaptırılırken tamir edilen ve peçe duvarları eklenen Anadoluhisarı etrafında zamanla bir köy oluşmuştur.

Eski kaynaklarda Yenikale, Akçahisar, Yenicehisar gibi isimlerle de anılan Anadoluhisarı, Yahya Kemal'in İstanbul'da en sevdiği mekânlardan biriydi. "Gezinti" [*Dergâh*, nu. 6, 5 Temmuz 1921] başlıklı yazısında, burada bir gün geçiren insanın Türk ruhunu derinden derine öğrenebileceğini söyler. Unutulan Güzelce Hisar ismi, Yahya Kemal'e göre tam Anadolu zevkinde bir isimdir; Göksu ismi

“hayal meyal” bir resim çizerken, Otağ Tepesi, fütuhât devrinin mücessem bir sahnesi gibi gözlerimizi kamaştırır. Yani burada isimler bile başlı başına birer resimdir.

Söz konusu yazıdaki ifadelerinden, Anadoluhisarı’nda bir süre oturduğu anlaşılan Yahya Kemal, bu hisarın, yapıldığı tarihten İstanbul’un fethine kadar son derece faal ve anlı şanlı bir hisar olduğunu, kâh Anadolu’dan Rumeli’ye, kâh Rumeli’den Anadolu’ya koşan Yıldırım Bayezid’le oğullarının, II. Murad’ın, Fâtih’in ve onların emrindeki cengâverlerin kartal kümeleri gibi ikide birde bu kulelere konup bu kulelerden kalktıklarını anlatır. Fetih yılında kahramanlık çağının kemalini yaşayan Anadoluhisarı, Hicrî 856 (1452) yılının baharında İstanbul’u fethetmeye kararlı genç padişahı sık sık görmüştür. Mart’ın yirmi altıncı günü Gelibolu’dan gelen donanma ve Karadeniz Boğazı’ndan gelen taş ve kireç yüklü yüzlerce gemi tam önünde demir atar. Ve genç padişah, paşaları, beyleri, ağaları, mimarlarıyla buradan karşıya geçerek Boğazkesen Hisarı’nın ilk temel taşlarını koyar.

Bu olayları, gözünün önünde cereyan ediyormuş gibi, büyük bir heyecanla anlatan Yahya Kemal, 1452 yılının Anadoluhisarı’nın son kahramanlık yılı olduğunu düşünür. Genç rakibinin, tam karşısında, beş ay gibi kısa bir zamanda göklere taş taş yükselişini seyreden Anadoluhisarı, 1453 kışını “tarihin en büyük vak’ası”na hazırlanmakla geçirecek, ilkbaharda İstanbul surlarını döven topların uğultularını dinleyecek, Mayıs’ın yirmi dokuzuncu günü fetih müjdesini alacak ve minarelerden fetih ezanlarını dinleyecektir

[*AI*, 105-106]. Kısacası, Anadoluhisarı da, Üsküdar gibi, İstanbul'un fethini gören şanslılardandır.

Yahya Kemal'in Anadoluhisarı hakkındaki bu düşünceleri şiirlerine yansıtmamıştır; Hisar adı sadece *Süleymaniye'de Bayram Sabahı* şiirinin “Üsküdar'dan mı? Hisar'dan mı? Kavaklar'dan mı?” mısraında geçer. *Hisar Gazeli*, rindane bir gazeldir ve muhtemelen Hisar'lardan birinde yazıldığı için bu adı taşımaktadır.

[bk. Boğaziçi, Rumelihisarı]

Bibl. *İKSA*, II: 731-733; *TVIA*, I: 251-253; *KİA*.

ATIK VALİDE

Üsküdar'a bağlı Toptaşı semtinde, cami, medrese, tekke, sıbyan mektebi, darülhadis, darülkurra, imaret, darüşşifa ve hamamdan meydana gelen külliye. III. Murad'ın annesi Nurbanu Valide Sultan tarafından 1570-1579 yılları arasında yaptırılan ve Valideiatik mahallesine adını veren bu külliye Mimar Sinan'ın en önemli eserlerinden biridir. Külliye önceleri "Valide Sultan" adıyla tanınırdı; XVIII. yüzyıl başlarında III. Ahmed'in annesi Gülnuş Valide Sultan tarafından Üsküdar'da İskele Meydanı'na Yeni Valide Külliyesi yaptırıldıktan sonra Atik Valide (Eski Valide ve Valide-i Atik de denir) adıyla anılmaya başlandı.

Yahya Kemal, Atik Valide külliyesini ve etrafında oluşan mahalleyi çok sever, özellikle 1930'ların başında Moda'da otururken hemen her gün keşfe çıkardı. Bir Ramazan günü yine Üsküdar'a geçmiş, oradan "bir Müslüman diyarı" olan Atik Valide'ye yürümüştü. İftara beş on dakika kala hâlâ sokaktaydı; insanlar evlerine çekilmiş, sofralarının başında iftar topunun

*Atik Valide
Camii'nin içten
görünüşü*

atılmasını bekliyorlardı. Kendini birden kimsesiz ve içinde yaşadığı topluma çok yabancı hissetti. Fakat hissettiği aynı zamanda derin bir şiirdi; Türk halkının İslâm'ı anlayışı, yaşayış biçimi, tevekkülü ve iftar saatindeki derin sessizlik, ona “Tenha sokakta kaldım oruçsuz ve neş'esiz” mısraının geçtiği meşhur *Atik Valde'den İnen Sokakta* adlı şiirini ilham etmişti. Yıllar sonra, Orhan Şaik Gökyay'a anlattığına göre, o gün Üsküdar'dan dönerken vapurda Mehmed Âkif'in dostlarından biriyle karşılaşmış, sohbet sırasında söz şiire ve Âkif'e intikal edince şunları söylemişti:

“Eğer Âkif benim duyduğum İslâm'ın şevkini, hüznünü duymuş olsaydı başka türlü olurdu. O İslâm'ın yükselişini, akaidini terennüm etti; şiir, Atik Valide'nin iftar saatidir. O zat teslim etti bunu. ‘Evet, Âkif'in bu tarafı noksandır’ dedi. O İslâm'ın sefaletini anlatmıştır, yani sosyaldır”.

Aynı hadiseyi Sermet Sami Uysal'a da anlatan Yahya Kemal, şiirde sözünü ettiği sokağın Atik Valide'den Karacaahmet'e inen sokak olduğunu ve o gün hissettiği şiiriyeti yavaş yavaş işleyerek *Atik Valide'den İnen Sokakta* şiirini vücuda getirdiğini söyler. Sermet Sami Uysal'ın onunla bu konuyu konuştuğu 1955 yılında şiir henüz tamamlanmıştı. *Kendi Gök Kubbemiz*'in birinci bölümünde yer alan ve Nihad Sami Banarlı'ya ithaf edilen bu şiir, ilk defa *Hürriyet* [nu. 2880, 6 Mayıs 1956] gazetesinde ithafsız olarak yayımlanmıştır.

Yahya Kemal, *Ziyaret* adlı şiirinde de Atik Valide'yi anlatır. Melek Celâl Sofu, bu şiir hakkında Şemsi Kuseyri'ye şunları söylemiştir:

“Atikvalde'den inen”
bir sokak

“Kemal Bey kadar İstanbul’u sevene rastlamadım. Onun en çok sevdiği yerler Kocamustafapaşa, Süleymaniye, Üsküdar ve Boğaz’dı [...] Onunla sık sık Üsküdar’a giderdik. Üsküdar’ı ben Yahya Kemal Bey vasıtasıyla tanıdım ve sevdim. Her köşesini, her sokağını bilirdi. En çok Atık Valide Camii’ne giderdik. Bir gün Atık Valide Camii’nde idik. Kemal Bey birden durdu ve ‘Sultanım, ilham geldi. Bu şiirimi sana ithaf ediyorum’ dedi [...] Fakat merhum bir türlü bu şiiri tamamlayamamıştı”.

Yahya Kemal’in uzun süre üzerinde çalıştığı *Ziyaret* şiiri 1956 yılında *Hürriyet* gazetesinde ithafsız olarak yayımlanmıştır.

[bk. Üsküdar]

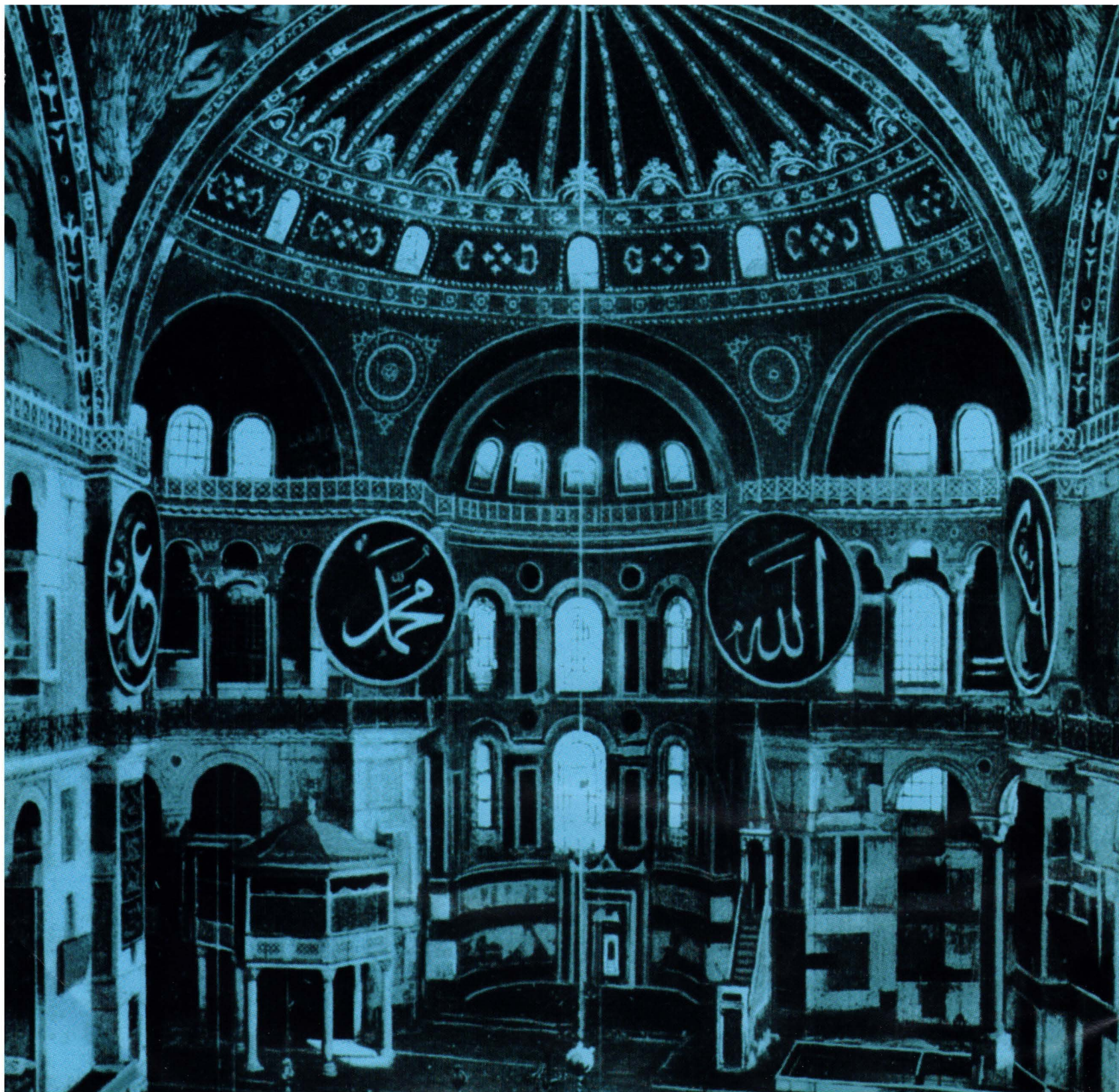
Bibl. Gökyay 1995: 241; Uysal 1959, 27-28; Şemsi Kuseyri: “Yakın Dostları Yahya Kemal’i Anlatıyor I: Melek Celâl”, *Yeni Sabah*, 4-7 Kasım 1958.

AYASOFYA

Yahya Kemal'in şiirlerinde Ayasofya yoktur. "Saatler ve Manzaralar" [*Tevhîd-i Efkâr*, nu. 3359-331, 10 Mayıs 1922] başlıklı yazısında, 1922 Ramazan'ının birinci günü, ikindiden sonra içinden gelen bir istekle Ayasofya Camii'ne giderek biri minberde, diğerleri sütun diplerinde vaaz eden dört vâizi dinlediğini ve derin bir hayal kırıklığına uğradığını anlatır. Fakat o gün mihrabın sağ tarafında, kuytu bir köşede diz çökmüş oturan neferin dua edişi dikkatini çekmiştir; ellerini kavuşturup gözlerini kapamış, vecd içinde Allah'a yakaran nefer uzunca bir istîğraktan sonra gözyaşlarını göstermemek için elleriyle yüzünü kapar, dizleri üstüne düşüp bir süre öylece kalır. Neferin bu halinde, vâizlerin kuru sözleriyle mukayese edilemeyecek derecede üstün bir belâgat gören Yahya Kemal, cümle kapısına doğru ilerlerken, bir sütunun karanlığında vecdle dua eden başka bir nefer görmüş ve Ayasofya'yı zihninden bir daha silinmeyecek "camideki nefer" imajıyla birlikte terk etmiştir [*AI*, 155-156].

Bu imaj yıllar sonra, *Süleymaniye’de Bayram Sabahı* şiirinde belirecektir. Yahya Kemal, “Ezan ve Kur’an” [*Tevhîd-i Efkâr*, nu. 3318-290, 30 Mart 1922] başlıklı yazısında da, Ayasofya Camii’nin minarelerinden fetihten beri okunan ezanı, Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet Dairesi’nde Yavuz Selim devrinden beri okunan Kur’an’la birlikte, devletin iki manevi temelinden biri olarak gördüğünü söyler.

[bk. Topkapı Sarayı]

AZÎZ İSTANBUL

(Baha Matbaası, İstanbul 1964)

Yahya Kemal'in "Türk İstanbul" konferansının metniyle İstanbul hakkındaki diğer yazılarının bir araya getirildiği kitabı. Nihad Sami Banarlı tarafından hazırlanan ve İstanbul Fetih Cemiyeti'nin sekizinci, Yahya Kemal Enstitüsü'nün dördüncü kitabı olarak yayımlanan *Azîz İstanbul*'un adı, *Bir Tepeden* şiirinin ilk mısraından alınmıştır: "Sana dün bir tepeden baktım azîz İstanbul!"

Tarihi yarımada'nın
kuş bakışı görünüşü

B

BABIALİ CADDESİ

Yahya Kemal, Paris'ten döndüğünde faytonla geçerken üslûpsuz bina yığınlarıyla gözlerine çok çirkin ve sefil görünen Babıâli Caddesi'nden "İki Rehber" [*İleri*, 8 Mart 1338/1922] başlıklı yazısında da söz eder. Şikâyeti, mesela Amerikalı seyyahları hayran bırakacak yüksek, gösterişli binaların yapılmamış olmasından değildir; "Allah her Türk'ü böyle bir arzudan esirgesin!" dedikten sonra, bu "şerefli caddenin" Türk tarzında değil de, tatlısu frenklerini bile tiksindirecek kadar alaca bir mimari ile kirletilmiş olmasından utandığını söyler [*MM*, 164] ve şöyle devam eder:

"Türk sarayları, hanları, evleri daima küçük hacimdeydiler. Fakat hem şirin hem de metindiler. Bir asırdan beri kör kazma daima onlara saldırdı. Hatta en ücra köşelerde oldukları zaman bile onlara saldırdı; Küçüksu Karakolhanesi buna bir misaldir. Küçüksu'da Selîm-i Sâlis'i hatırlatan bu güzel binanın enkazını elli kâğıt liraya sattılar. Şimdi

*Gazetecilerin
"Bizim Yokuş"
dedikleri
Cağaloğlu yokuşu*

orada kör kazmanın vurduğu yer bir yara gibi duruyor. Son zamanlarda zevk sahibi bazı mimarlarımız ötede beride, bazı eski mescidleri tamir ettiler; o köşelerde ne güzel İstanbul manzaraları vücuda geldi. Gülhane Bahçesi'nin kapısı karşısındaki manzara bu nev'idendir. Ah bütün İstanbul böyle kalabilseymiş! İçine giren ecnebi seyyahlar bize karşı daha derin bir hürmet duyarlardı.

“Amerikalı seyyahlar tatlısu mimarlığının yürüdüğü İstanbul'un içinde Türk eserlerini görmek için yine tatlısu rehberlerinin peşinde geziyorlar. Bu tercümanların oynadığı oyunlar hakkında çok şeyler yazıldı, tekrar etmeyeceğim. Gerek seyyahlara emniyet bahşetmek için, gerek de Türklüğün aleyhinde hilekârane neşriyatı menettirmek için, bu tercümanlara ve rehberlere liyakat vesikası vermek hükümete terettüp eden bir hak ve bir vazifedir.” [MM, 165]

B

BEBEK

Rumelihisarı ile Arnavutköyü arasında güzel bir Boğaziçi köyü. Kuzey kısmına Büyük Bebek, güney kısmına Küçük Bebek denir. Doğu Roma devrinde küçük bir balıkçı köyü olduğu tahmin edilen Bebek'in Chalaе ve Chiai şekillerinde kaydedilen eski ismi iskele anlamına gelmektedir. Bebek'in adını Fâtih'in buraya âsâyişi sağlaması için gönderdiği Bölükbaşı'ndan aldığı sanılıyor.

Yahya Kemal, özellikle Lâle Devri'nde gözde yerleşim yerlerinden biri haline gelen Bebek'i çok seviyordu. 1920 yılında Hamide adında bir hanımın sırttaki köşkünde pansiyoner olarak kalmış ve *Ses* şiirini burada yazmıştı. Aynı yıl yine Bebek'te "Semih'in kulüp olan köşkünde" bir oda kiraladığını biliyoruz.

*Bebek Koyu'nun
Boğaziçi sırtlarından
görünüşü*

Halis Erginer'in anlattığına göre, Küçük Bebek'te Bayram adında biri tarafından işletilen Bebek Bahçesi ve Gazinosu, Yahya Kemal'in Boğaz'da, Emirgân Çınaraltı Kahvesi'nden sonra en sevdiği, yaz günleri bazen sabahın erken saatlerinde gelip bütün gününü geçirdiği bir mekândı. Erginer, bir yaz Yahya Kemal'le yirmi gün üst üste burada buluşmuş ve birlikte *Nedim Divanı*'nı ve İbnülemin'in *Son Asır Türk Şairleri*'nden bazı bölümleri okumuşlardı.

Yahya Kemal, muhtemelen Bebek Gazinosu'nda yazarak Erginer'e ithaf ettiği kıt'ada [*EŞR*, 135] Bebek sahilsarayından söz eder:

*Gâh akarken hüznü eyyâm-ı hazânın Göksu'dan
Tek tesellî mutribin elhân-ı nâyından gelür
Gâh aks-endâz olur âyîne-i hâtırda şevk
Bir sadâdır kim Bebek sâhil-serâyından gelür*

Bu sahilsaray, III. Ahmed devrinde yaptırılan ve bir gravürde nasıl bir yapı olduğu görülen Hümayunâbâd Kasrı'dır. Bebek Bahçesi, Abdülmecid devrinde yıkılan bu kasrın bahçesiydi.

Yahya Kemal, Nedim'in "meşrebimcedir" redifli gazelini tahmisinde "Bin mâh önünde sahn-ı çeragaan iken Bebek" [*EŞR*, 105] diye zikrettiği Bebek için ayrıca bir gazel yazmıştır. *Eski Şiirin Rüzgârıyla*'nin "Gazeller" bölümünde yer alan bu şiir, ilk defa *Hürriyet* [nu. 2973, 12 Ağustos 1956] gazetesinde yayımlanmıştır.

[bk. Lâle Devri]

Bibl. Banarlı 1960: 138-139; *KİA*, V: 2326-2331; Halis Erginer: Yahya Kemal'den Hâtıralar, *YKEM*, I, İstanbul 1959

B

BEYOĞLU

İşgal İstanbul’unda yaşamış, sokakları İngiliz, Fransız ve Yunan bayraklarıyla donatan azınlıkların taşkınlıklarına şahit olmuş aydınların çoğu Beyoğlu’ndan nefret etmişlerdir. Mesela Yakup Kadri, *Miss Chalfrin’in Albümünden* adlı eserinde, Beyoğlu âlemi ve bu âlemin “durgun sular üzerindeki yosun cinsinden köksüz nebâtâta” benzeyen sakinleri hakkında çok ağır ithamlarda bulunur. Müslüman halkın “Karşı” dediği ve çocuklarını elinden alan tehlikeli bir dünya olarak gördüğü Beyoğlu, Falih Rıfkı Atay’ın *Batış Yılları*’nda da Türklüğe düşman bir semt olarak tasvir edilir.

Falih Rıfkı ve Yakup Kadri’yle aynı görüşü savunan Hasan-Âli Yücel ise *Edebiyat Tarihimizden* adlı eserinde, “Cumhuriyet’in isabetle tasfiye ettiği” Levantenlerin yabancı dildeki gazeteleriyle ve ecnebi politika çevrelerine bizzat sızarak aleyhimizde bulunduklarını ve Borsa’da oynayarak iktisadî hayatımızı altüst ettiklerini, hâsılı millî bünyemizi

Beyoğlu,
İstiklal Caddesi

her cepheden sürekli olarak kemirdiklerini söyler ve bu sınıfın yaşadığı Beyoğlu’nu Yakup Kadri’nin çok güzel tasvir ettiğini belirterek şu paragrafı nakleder:

“İstanbul’da bu çirkin mahlûkâtın yuvası olan ve Beyoğlu denilen bir yer vardır ki, planını domuz kasapları çizmiş, temelini şarap tacirleri kurmuş [...] sanılır ve İstanbul’un, asıl İstanbul’un sessiz, mütevazı şekli karşısında zevksizliğin ve soysuzluğun sinir hırpalayıcı bir âbidesi gibi durur”.

Yahya Kemal de aşağı yukarı aynı kanaattedir; Türk İstanbul’a bütünüyle yabancı, daha da kötüsü onu yavaş yavaş kemirip yok etmeye kararlı bir dünya olarak gördüğü Beyoğlu’nu sadece beşerî dokusuyla değil, mimari dokusuyla da reddeder. Paris’te edindiği alışkanlıklar onu burada yaşamaya zorlasa da, kalbiyle sonuna kadar Türk İstanbul’a ve Eyüp, Üsküdar gibi Türk ve Müslüman karakteri taşıyan semtlere bağlı kalmıştır. Beyoğlu, Şişli, Kadıköy, Moda gibi “alafranga” semtlerde doğup büyüyen çocukların Müslümanlığın çocukluk rüyasını göremedikleri için milliyetlerini yaşayamadıklarına inanır [*AI*, 121].

Beyoğlu, Yahya Kemal’e göre, hiçbir taşında mazinin ruhunu taşımayan bir binalar yığınının başka bir şey değildir; İstanbul’un parasıyla beraber şanını, şerefini, cazibesini, nesi varsa hepsini alıp büyümüş, genişlemiş, kabından taşıp Şişli’yi de içine alarak genişlemiştir, daha da genişleyecektir; çünkü Müslüman zenginler de Beyoğlu’nda Hristiyanlarla âdeta yarışmaktadırlar. Bu yüzden “geceleri Beyoğlu ziyalar içinde yanarken eski İstanbul zifiri karanlıkta” kendi matemini çeker [*AI*, 143].

Şiirlerinde Moda dışında hiçbir “alafranga” semtin adını zikretmeyen Yahya Kemal’in şu cümleleri, Beyoğlu hakkındaki düşüncesini de çok açık bir biçimde yansıtmaktadır:

“Ah! Büyük cedlerimiz! Onlar da Galata, Beyoğlu gibi frenk semtlerine yerleşirlerdi, fakat yerleştikleri mahallede Müslümanlığın nûru belirir, beş vakitte ezan işitilir, asmalı minare, gölgeli mescid peyda olur; sokak köşesinde bir türbenin kandili uyanır, hâsılı o toprağın o köşesi imana gelirdi. Beyoğlu’nu ve Galata’yı saran yeni yapıların yığını arasında o mescidlerden, o türbelerden bir ikisi kaldı da, gördük ki cedlerimiz o kefare frenk mahallelerinin toprağına böyle nüfuz ederlerdi. Biz bugünün Türkleri bilâkis Şişli, Nişantaşı, Kadıköy, Moda gibi küçücük bir şehri andıran yerlere yerleştik; fakat o yerleri Müslüman ruhundan âri, çorak ve kurudur. Bir Üsküdar’a bakınız, bir de Kadıköyü’ne. Üsküdar’ın yanında Kadıköy, Tatavla’yı andırır” [Aİ, 122].

Bibl. Yücel 1957: 168-175; Atay 1963: 16-18, 101

B

BOĞAZIÇI

Yahya Kemal'e göre, Boğaziçi, Türkiye Türklüğünün eseri idi. Bizans, fetihten önceki bin küsur yıllık tarihinde Boğaziçi'nin, "som zümrüt ortasında, muzaffer, akıp giden [bu] firuze nehri"nin farkına varamamış, burada bir medeniyet kuramamıştı. Fetihden sonra İstanbul Boğazı'nın iki tarafında yavaş yavaş köyler ve her köyde kendine has bir yaşama iklimi ve manzarası oluşmaya başladı. Hepsi birlikte "yekpare bir şehir" olmakla beraber, her köy başlıbaşına bir çerçeve, bir üslûp ve farklı bir güzellikti [Aİ, 78]. Mesela Kandilli, Anadoluhisarı, Kanlıca, Çubuklu birbirine komşu köyler oldukları halde her birinin havası, güzelliği başkaydı; birinden ötekine geçerken bir yıldızdan başka bir yıldız geçiyormuş gibi manzara değişirdi. Bu çeşitlilik sadece Boğaziçi'nin değil, bütün İstanbul'un karakteristik vasfıydı. "Ruh bu kadar çeşitli manzaralar arasında sıkılmazdı; bu tenevvü sonu gelmez bir şehir manzarası vehmini verirdi."

Yahya Kemal'e göre, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde* iki sahilin tasvir edildiği sayfalar dikkatle okunursa, Boğaziçi'nin, Üsküdar'dan Beykoz'a, Beşiktaş'tan Sarıyer'e kadar bütün köyleriyle XVII. yüzyılda mevcut olduğu görülecektir. İstanbul'da yaşama sanatına vâkıf olan atalarımız, Boğaziçi, Haliç ve Çamlıca'nın sularına ve havasına bizden daha fazla aşına idiler. Her padişah ismini bir mesireye verirdi. I. Selim Bebek'te, Kanuni Süleyman Kandilli'de, II. Selim Büyükdere'de ve Bentler'de, IV. Murad Emirgân'da, III. Ahmed Kâğıthane'de, III. Selim ve II. Mahmud birçok mesirede kendi devirlerinin ruhlarını bırakmışlardı. *Nedim Divanı*'ndaki bir beyit, ulaşım kayıklarla yapıldığı halde, insanların Boğaziçi'nde hiç üşenmeden mesireden mesireye koştuklarını ifade etmektedir:

*Göksu bir nâhoş havâ şimdi Çubuklu pek zihâm
Sevdiğim tenhâca çekdirsek mi Sa'dâbâd'e dek*

Bu beyti zikrettikten sonra, "Çubuklu nerede, Kâğıthane nerededir?" diye soran [Aİ, 142] Yahya Kemal, çok değil, elli sene evveline kadar İstanbulluların sayfiye olarak kullandıkları Boğaz köylerinin son derece mamur olduğunu, kurumuş çeşmelerin kitabelerinin buna şahitlik ettiğini, ancak şimdi bu köylerdeki eski köşk ve kasırların enkazlarını bile görmenin mümkün olmadığını söylüyor. Bir gün Rumelihisarı'nın rıhtımında yürürken Beykoz taraflarında göğe yükselen zifirî dumanlar görmüş ve sebebini bir kayıkçıya sormuştu. Kayıkçı, gaz depolarının yandığını ve iki günden beri Boğaziçi'nde göz gözü görmediğini söyleyince, Teophile Gautier'nin İstanbul Boğazı

hakkındaki “Gökle toprak arasında dalgalanan en güzel hat budur” sözünü hatırlayan Yahya Kemal şöyle devam ediyor:

“O şair ki bir zaman Boğaziçi’ni, iki taraf kırmızı yalılarıyla, gür korularıyla, Türkkârî sandallarıyla, Sultan Abdülhamid’in Beylerbeyi Câmii’nde Cuma namazına gittiği saltanat kayığıyla gördü, bu sularda yeni türeyen buharlı ufak tefek gemilerden istikrah ediyordu, buharla makinenin ne müstevli bir şey olduğunu bildiği için buraları da bir gün saracağından korkuyordu. Avrupa’nın her asil ve hâlis sanatkârı gibi, Türk’e, Türk toprağına, Türk manzarasına hayran olan Theophile Gautier, istikbale dair o elemli tahminleri arasında, Beykoz’da bir petrol yanardağı indifa edeceğini acaba düşünmüş müydü? Gökle toprak arasında en güzel hattın üzerinden geçerken, gözleri ziya ve gölge oyunlarından bayılıyordu, ciğerleri rüzgârların en leziziyle doluyordu; bugün Türkler oradan ağızlarını ve burunlarını mendille kapayarak geçiyor.” [Aİ, 132]

Bu gidişle, Boğaziçi’nde Rumelihisarı’yla Anadoluhisarı’nın birkaç duvarından başka Türklüğü hatırlatan başka bir eser kalmayacağını söyleyen Yahya Kemal, sanayileşme hareketlerinin bu medeniyeti yok etmek üzere olduğunu, dünyayı bankaları, fabrikaları, antrepolarıyla işgal eden endüstri medeniyetine karşı bu ince medeniyetin dayanabilmesinin mümkün olmadığını söyleyen Yahya Kemal, “incelik fanidir” diyor ve şöyle devam ediyordu:

“Türkler saray, köşk, yalı mimarîlerinde çok inceydiler, ahşabı taşa tuğlaya tercih ediyorlardı Yangından pervaları yoktu. Köşkleri yanınca mimarbaşılara hemen yenisini yaptırıyorlardı. Bu incelik, Boğaziçi’nde ve Haliç’de yarattıkları güzel âlemi fenaya mahkûm etmiş. Herhâlde yine Frenk ressamaları, on sekizinci asır ressamlarının çizdiği Boğaziçi manzaraları gelecek nesillere diyecek ki: Bu sahillerde antrepolardan evvel bir cennet vardı.” [Aİ, 136]

Şiirlerinde, yok olmaya mahkûm gördüğü Boğaziçi’nin son güzelliklerini yansıtan Yahya Kemal’in bu güzellikleri kapatan sisli havalara bile tahammülü yoktu. Bir gün Boğaz yine kesif bir sis tabakasıyla örtülüverince telaşlanmış, Boğaziçi’nin yok olduğu vehmine kapılarak *Siste Söyleniş* şiirini söylemişti:

*Birden kapandı birbiri ardınca perdeler...
Kandilli, Göksu, Kanlıca, İstinye nerdeler?
Som zümrüt ortasında, muzaffer, akıp giden
Fîrûze nehri nerde? Bugün saklıdır, neden?*

mısralarıyla başlayan bu şiirde, “bir devri lânetiyle boğan” Fikret’i hatırlıyor ve onun *Sis* şiirini “vicdan ve ruh elemelerinin en zehirlisi” diye niteliyordu. Bilindiği gibi, Tevfik Fikret, 1902 yılında yazdığı *Sis* şiirinde, yaşamakta olduğu derin karamsarlığın etkisiyle İstanbul’a lânetler yağdırmıştı. Bu inatçı duman (dûd-ı muannid) ve beyaz karanlık (zulmet-i beyzâ) memleketteki hayatı aydınlar için bir karabasana çeviren istibdâda ne kadar da benziyordu! Evet, işte sis, istibdadın ve her türlü kötülüğün tecessüm

*Boğaziçi, ön planda
manzaranın ayrılmaz
unsurlarından olan
bir fıstık çamı*

ettiği şehri bütünüyle örtmüştü; bu örtü hiç kalkmamalı, bu mel'un ve menfur fahişe, bu "facire-i dehr", yani İstanbul sonsuza kadar uyumalıydı.

*Sarmış yine âfâkını bir dūd-ı muannid
Bir zulmet-i beyzâ ki peyâpey mütezâid*

mısralarıyla başlayan *Sis*'te, "köhne Bizans", "fertût-ı musahhir" (büyücü kocakarı, cadı) ve "bin kocadan arta kalan bâkir" gibi sözlerle aşağılanan İstanbul, güzel, fakat ahlâken tamamen sukut etmiş bir şehir olarak tasvir edilmişti. Öyle bir şehirdi ki bu, bütün zerrelerinde riya kiri dalgalanıyordu; riya, haset ve kokuşmuşluk... Barındırdığı milyonlarca ceset arasında temiz ve aydınlık tek alın bulmak bile zordu. "Levs" (kir, pislik) kelimesini şehrin yüzüne tükürür gibi tekrarlayan Fikret, bu uzun şiiri şu mısralarla noktalıyordu:

*Örtün evet ey hâile... örtün evet ey şehir...
Örtün ve müebbed uyu, ey fâcire-i dehr...*

Bu beddua, Boğaziçi'ni yine böyle beyaz karanlığın örttüğü bir gün, Yahya Kemal'in zihnine bir eza gibi aksetmişti. Hayır, bu beyaz karanlık uzun sürmeyecekti; aziz İstanbul birazdan dağılacak bu sisin arkasındaydı:

*Sıyrıl beyaz karanlık içinden, parıl parıl;
Berraklığında bilme nedir hafta, ay ve yıl...
Hüznün, ferahlığın bizim olsun kışın, yazın;
Hiçbir zaman kader bizi senden ayırmasın!*

Üsküdar, Anadoluhisarı, Kandilli, Kanlıca, İstinye, Emirgân, Rumelihisarı, Bebek gibi semtleri çok seven Yahya Kemal, Rumelihisarı'ndaki kabrinde, bir gün yok olmasından korktuğu Boğaziçi'nin asli hüviyetinden nasıl her geçen gün biraz daha uzaklaştığını seyrederek, *Sis* şiirini okurken hissettiklerinin kat kat fazlasını hissediyor olmalıdır.

[bk. Anadoluhisarı, Bebek, Emirgân, İstinye, Kandilli, Kanlıca, Rumelihisarı]

Bibl. Kenan Akyüz: *Tevfik Fikret*, Ankara 1947: 67; İsmail Hikmet Ertaylan: *Tevfik Fikret, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, İstanbul 1963: 80; Mehmet Kaplan: *Şiir Tahlilleri I*, İstanbul 1954: 101-110; a.y. *Tevfik Fikret, Devir-Şahsiyet-Eser*, İstanbul 1987: 153-157; Banarlı 1959: 109-113.

CEMİL BEY

(1871-28 Temmuz 1916)

Tanbur virtüözu, saz eserleri bestekârı. Yahya Kemal, Tanburî Cemil Bey'i Paris'ten döndüğü günlerde tanımıştı. Mesut Cemil'in anlatışına göre, ilk karşılaşma, Şevket Bey adında bir dostlarının Kadıköy Cevizlik'teki evinde olmuş. Şevket Bey hakkında Orhan Şaik Gökyay biraz daha ayrıntı veriyor. Bektaşî meşrep, rind, ayyaş, fakat zarif bir adam olan Şevket Bey, Cemil Bey'i sık sık evinde ağırlar, koruyup kollarmış. O geleceği zaman evde kimlerin bulunacağı kendisine bildirilir, başka kimse kabul edilmezmiş. Yahya Kemal'e gelince; Mesut Cemil, bu baba dostunun o günlerdeki halini şöyle özetliyor: "Çok gençmiş. Jön Türk'müş. Avrupa'dan yeni gelmiş. Fransız kültürüne hayranmış. Memleketine ait her şeyi küçümsüyormuş. Snobmuş, züppe imiş."

Orhan Şaik Gökyay'ın bu konuda verdiği ayrıntı, Yahya Kemal'in biyografisine önemli bir katkı niteliğindedir. Meğerse Yahya Kemal o günlerde Paris'e dönmek derdindeymiş, hatta tahsilini devam ettirebilmek için İttihatçı dostları tarafından kendisine Paris'te ikinci katiplik sözü verilmiş. Fakat bazı dostları da İstanbul'da kalmasını istiyorlarmış; bunlardan biri bir gün, "Tanburî Cemil Bey'i dinletelim ona, o musikiyi sever, o münasebetle gitmez, kalır!" demiş. Bunun üzerine Şevket Bey genç şairi Cevizlik'teki evine memnuniyetle davet etmiş (Vehbi Eralp bu evi "bir dostunun Acıbadem'deki köşkü" diye hatırlıyor). Bu, orta halli bir evmiş, salonu bahçeye açılıyormuş.

Zayıf, gösterişsiz, soluk benizli bir adam olan ve o gece Cevizlik'e hânende bir hâfızla birlikte gelen Tanburî Cemil Bey eski Osmanlı geleneklerine uygun olarak terbiyeli bir eda ile oturuyormuş. Üzerinde redingot varmış. Halinde tavrında hâlâ Paris havası taşıyan Yahya Kemal'e Kemençeci Vasil'le aralarında geçen bir muhavereyi anlatmış. Bir gün ona "Kemençenin üstâdı sizsiniz!" demiş. Vasil ise aksi kanaatteymiş: "Cemil beyefendi, Allah'ın verdiğini inkâr etmek doğru değildir, asıl üstâd sizsiniz!" diye tutturmuş. Yahya Kemal, Cemil Bey'le Vasil arasında geçen bu muhavereyi Tanburî Necdet Yaşar'a daha ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır.

Şevket Bey'in evinde nihayet musiki faslı başlamış. Kemençeyi bırakıp tanburu, tanburu bırakıp kemençeyi alan Cemil Bey mucizeli taksimlerini birbiri ardınca sıralamış. "Yine yol vermedi Acem dağları".. Bir taksim..

“Yine de kaynadı coştı dağların taşı”... Bir taksim daha...
“Nazlı nazlı sekip gider güzel ceylan”, ve...

Yahya Kemal bu hâtırayı renkli sohbet üslûbuyla anlattıktan sonra: “O zaman karşımda altından bir kapı açıldı. Memleketime bu kapıdan girdim!” demiştir. Orhan Şaik’in “Cemil Bey’in sazından bana vatanın saltanat kapıları açıldı. Böyle bir şey görülmemiş dünyada!” diye hatırladığı bu cümleyi Vehbi Eralp da şöyle naklediyor: “Bu adam şüphesiz bir dâhî idi, her parçayı başka türlü güzel çalıyordu; onu dinledikten sonra vatanı başka türlü görmeye ve sevmeye başladım!”

Mesut Cemil’e göre, Yahya Kemal’in bu hâtırayı anlatış tarzı, tıpkı Cemil Bey’in taksimleri gibi inanılmazdır: “[...] şiirindeki gibi mucizeli konuşma üslûbiyle bize birkaç defa öylesine anlatmıştı ki, her seferinde hepimiz konuşamaz, düşünemez, kımıldanamaz olmuştuk. Fakat bu anlatış da Cemil’in taksim halindeki besteleri gibi, yalnız Yahya Kemal tarafından, bir an için, ilk ve son defa mümkündür; üstelik plağa da alınmamıştır!”

İlk yazılarından birinde [“Cidaller, Hasbihaller”, *Peyâm-ı Edebî*, 5 Haziran 1330] Tanburî Cemil Bey’den “sanâyi-i nefisimizin en büyük dâhîsi” diye söz eden Yahya Kemal, bu büyük sanatkâr öldüğünde Büyükada’da oturuyordu ve muhtemelen haber geç ulaştığı için cenazesine yetişememişti. *Tanbûrî Cemil’in Rûhuna Gazel*’i -ki en sevdiği gazellerden biridir- ne zaman yazdığını bilmiyoruz. Belki Cemil’in ölümü üzerine başlamış, yıllar sonra

tamamlamıştır. 1 İkcinciteşrin 1938 tarihli *Foto Magazin*'de yayımlanan bu gazelin son mısraı, H. Vehbi Eralp'ın anlattığına göre, "Cânib-i rahmete bir rûh-ı muattarla döner" şeklindeydi, fakat bir akşam Moda'da 'Cânib-i rahmete son çektiği sâgarle döner' şeklini almıştı". Şevket Rado'nun bu konuda Yahya Kemal'den dinledikleri şöyledir:

"Benim *Tanburî Cemil'in Ruhuna Gazel*'deki 'Cânib-i rahmete son çektiği sâgarle döner' mısraım da bunlardan biridir. Şiir tamam olmuş, yalnızca bu son mısra kalmıştı. Bir türlü yapamıyordum. Benim âdetimdir: Mısraın bazı kelimelerini bulduktan sonra bulamadığım kelimeler yerine muvakkat bazı kelimeler takarak araştırmaya devam ederim. Bu son mısrada da '... rûh-ı muattarla döner' diye muvakkat bir terkip takmıştım. Bir arkadaşşıma bütün şiiri göstererek 'Bunda noksan ne var?' diye sordum. Okudu, 'Mükemmel, dedi, hiçbir noksan yok!' Ben 'Bir daha oku!' dedim. Yine 'Tamam' dedi. İşte o sırada ben de mukadder kelimeleri bularak:

Cânib-i rahmete son çektiği sâgarle döner

deyiverdim. Şiiri aldım, mısraı olduğu gibi yerine koydum. Okudu ve 'Meğerse noksanmış, hakikaten şimdi tamam oldu' dedi".

Daha sonra Cemil Bey'in tanburundan, kemençesinden, rebab ve lâvtasından nice taksimler, peşrevler, saz semâîleri, şarkılar dinleyen Yahya Kemal, oradan musikimizin zengin dünyasına açılarak İtrî'ye, Hâfız Post'a, Seyyid Nuh'a,

Zaharya'ya, İsak'a, Dede Efendi'ye, Sadullah Ağa'ya ulaşmış, daha önemlisi bu musikiden anlamayanların bizi anlayamayacakları kanaatine varmıştı. Cemil Bey'in plaklarından oluşan koleksiyonunu, kendi ifadesiyle "Pirenelerden Alplere, götürmediği dağ başı, sahil kalmamıştı".

Yahya Kemal, 1927 yılında Varşova'da yazdığı *Kar Musikileri* adlı şiirinde, uzun ve kasvetli bir kış gecesi kapıldığı derin kederden Cemil Bey'in Hüseyinî Peşrevi'ni bir kere daha dinleyerek kurtulduğunu, onun sihirli sazından çıkan seslerin açtığı kapıdan memleketine, İstanbul'a, Kanlıca koyuna döndüğünü anlatır. Bu şiirinde Cemil Bey'in musikisi "İstanbul'un en özlü sesi" diye tarif edilmiştir. Yahya Kemal'in İstanbul'u Türk kültürünün bir muhassalası olarak gördüğü düşünülürse, bu tarifi "Türklüğün en özlü sesi" diye anlamak mümkündür.

[bk. Sarıyer'deki Köşk]

Bibl. Mesut Cemil 1947:154-155; Eralp 1959: 55-62; Banarlı 1959: 62; Gökyay 1995: 253-255; Şevket Rado: "Yahya Kemal", *Hayat*, 21 Kasım 1958; Mehmet Güntekin: "İstanbul'da Musiki Hayatı. Necdet Yaşar'ın Hâtıraları", *İstanbul Araştırmaları*, nu. 3, Güz 1997.

ÇAMLICA

Üsküdar'ın doğusunda, sayfiye ve mesire olarak kullanılan iki tepenin adı. 268 metre yüksekliğindeki tepe Büyük Çamlıca, 227 metre yüksekliğindeki tepe Küçük Çamlıca, iki tepe arasındaki bölge de Kısıklı diye adlandırılmıştır.

Önceleri bazı padişahların ava veya tenezzühe çıktıklarında dinlenmeleri için yaptırılmış birkaç av köşkünün dışında binanın bulunmadığı Çamlıca, II. Mahmud devrinde hânedan üyeleri ve yüksek tabaka tarafından keşfedilerek zarif köşkler ve konaklarla donatılmıştı.

Tanzimat şair ve yazarları Çamlıca'ya özel bir ilgi göstermişlerdir. Yahya Kemal, “Üç Tepe” [*Dergâh*, nu. 1, 15 Nisan 1921] başlıklı yazısında bu tepeden “Namık Kemal ve arkadaşları Hâmid, Ekrem, Sezâî ve ötekilerinin elli sene evvel âleme baktıkları tepedir [...] Eserlerinde Çamlıca havası eser, Çamlıca bahçelerinde bülbül sesi dinledikleri sezilir, şîveleri o semtin vezir konakları gibi ağır, harâb ve

şâiranedir” diye söz ediyordu. Özellikle Büyük Çamlıca tepesini ve bu tepeden İstanbul’u seyretmeyi hep sevmiştir. Burası Eyüp ve Üsküdar gibi uhrevî semtlere benzemiyor, tam aksine insana dinlenmeyi ve hayatın tadını çıkarmayı telkin ediyordu [Aİ, 163]. Onun için sevgilisiyle gezerken öncelikle tercih ettiği yerlerden biriydi. *İstanbul’un O Yerleri* adlı şiirinde bu tercihini açıkça belirtmiştir:

Cânanla çıktığım tepeler... Başta Çamlıca...

Bir Tepeden ve Bir Başka Tepeden şiirlerindeki tepelerden biri de mutlaka Çamlıca’ydı. *Karnaval ve Dönüş* şiirinde, İstanbul’a bir dönüşünde ufukta Çamlıca tepesini bir an önce görmek için nasıl sabırsızlandığını anlatır:

*Ben yolcuyum bugün
Nis karnavalda eğlene dursun
Ben yolcuyum bugün. Yolun ufkunda Çamlıca
Hâlâ görünmüyor;
Hâlâ görünmüyor diyerekten sabırsızım.*

Şiir anlayışını anlattığı “söylesün” redifli gazeline *Çamlıca Gazeli* adını veren Yahya Kemal, *Eski Musiki* şiirinde bu tepeyi tanbur sesiyle birlikte hatırlamıştır:

*Bu yaz kemençeyi bir dinledinse Kanlıca’da,
Baharda bir gece tanbûru dinle Çamlıca’da.*

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Nur Baba* romanına konu olan Çamlıca Bektaşî Dergâhı da Yahya Kemal’in hayatında önemli bir yere sahiptir. Yakup Kadri’nin annesinin evinde

birlikte kaldıkları sırada, bir Nevruz günü birlikte bu dergâha giderler. Meydan'daki ritüelleri önceleri çok yadırgayan Yahya Kemal, çok geçmeden Âyîn-i Cem'lerin coşkuluğuna kendini kaptırarak dergâhın müdavimleri arasına katılır. Ömrünün sonuna kadar seveceği Celile Hanım'la da burada tanışmıştır.

İbrahim Hakkı Konyalı, Nur Baba Tekkesi diye zikrettiği Çamlıca Bektaşî Dergâhı'nın İstavroz deresinin üstünde olduğunu, bir mescidinin ve âyin yerinin bulunduğunu söyler. Nur Baba'dan sonra oğlu Ali Baba'nın şeyhlik yaptığı bu dergâhtan ne yazık ki hiçbir iz kalmamıştır. Konyalı'nın verdiği bilgi doğruysa, Yakup Kadri, romanında Ali Baba'yı anlatmış, fakat onun babasının ismini kullanmıştır. Bektaşiler bu baba-oğul için Karacaahmet'te süslü ve güzel sandukalı kabirler yaptırmışlar.

Reşat Ekrem Koçu ise, *İstanbul Ansiklopedisi*'nde Çamlıca Bektaşî Dergâhı'nın İstanbul'un fethinden yüz yıl kadar önce Çamlıca Baba adında biri tarafından kurulduğunu, tepenin adını bu tekkeden aldığını, Vak'a-i Hayriye'den sonra kapatılan tekkenin Abdülmecid devrinde Nakşî kisvesi altında açıldığını ve Tahir Baba Dergâhı adıyla Cumhuriyet devrinde bütün tekkelerin kapatıldığı tarihe kadar faaliyet gösterdiğini anlatıyor.

Bibl. *KİA*, VII: 3709-3717; *TVİA*, II: 464-465; Karaosmanoğlu 1969, 168-172; *KİA*. VII: 3717-3718; Uysal 1959: 98; Yakup Kadri Karaosmanoğlu: *Nur Baba*, 8. bs., İstanbul 1987; İbrahim Hakkı Konyalı: *Üsküdar Tarihi*, İstanbul 1976, I: 429.

ÇUBUKLU

Anadolu yakasında, Kandilli ile Paşabahçesi arasındaki Boğaziçi köyü. XVII. yüzyıl ortalarında, Evliya Çelebi tarafından bir hasbahçe olarak kaydedilen Çubuklu, XVIII. yüzyılda yerleşime açılmıştır. Evliya Çelebi, Çubuklu adını hoş bir hikâyeye bağlar: II. Bâyezid, Trabzon'dan getirttiği oğlu Selim'e bir sebeple kızıp burada sekiz çubuk vurdurtmuş ve "Oğlum, bu yediğin kuru çubuğu yere dik, sekiz sene kadar meyvesini yiyesin!" demiş. Selim'in yediği sekiz çubuk, sekiz yıllık hilâfetine işaretmiş. Çubuklu adını burada çubuk lülesi yapıldığı için verildiği de söylenir.

Kandilli ve Kanlıca gibi, Çubuklu da Yahya Kemal'in Anadolu yakasında çok sevdiği semtlerdendi. Kıbrıslı Yalısı'nda kaldığı zamanlarda, dostlarıyla, Kandilli'den Çubuklu'ya sandal gezintileri yaptığı biliniyor. *Çubuklu Gazeli* ve *Gezinti* şiiri böyle sandal safalarının hâtıralarını taşır.

“Âheste çek kürekleri mehtâb uyanmasın” mısraı, *Gezinti* şiirini *Çubuklu Gazeli*’ne bağlar:

*Kandilli’den Çubuklu’ya çıktık gezintiye;
Yalnız kürek sadâsı gelen bir kayıktayız.
Bizler mi vakti hoşça geçirmekteyiz bugün?
Şüphem budur: Vakit mi geçirmektedir bizi?
Zihnim neden kapıldı bu sonsuz düşünceye?*

*Bir yanda boşluğunda hudûd olmıyan semâ;
Bir yanda dâimâ uzayıp bitmiyen zaman.
İnsan tezâd içinde fikirler mırıldanır.
Bâzan çöküntüler, kırışiklardan ürkeriz,
Bâzan da neş’esizce: “Vakit geçmiyor” deriz.*

*Silkin ve sâkin ol! dedim, âvâre gönlüme,
Artık kederli hisleri bir bir içinden at!
Eylül ferahlığında giderken Çubuklu’ya,
Geçmiş, geçen veya gelecek vakti duymadan,
Âheste çek kürekleri mehtâb uyanmasın!*

[bk. Boğaziçi]

Bibl. *KİA*, VIII: 4140-4141.

D

DEFTERDAR SEMAİ KAHVESİ

Yahya Kemal, Eyüp semtine, 1922 Ramazan'ında yaptığı ziyarette Defterdar iskelesindeki semai kahvesine de uğramıştı. “Saatler ve Manzaralar” [*Tevhîd-i Efkâr*, nu. 3359-331, 10 Mayıs 1922] başlıklı yazısının üçüncü bölümünde “Bilâder” lâkabıyla meşhur tulumbacı reisi Sami'nin işlettiği bu kahveden ve burada dinlediği Ayrancı lâkaplı hanendeden söz etmiştir [*AI*, 158-160].

Söz konusu yazıda anlatıldığına göre, Yahya Kemal ve Eyüplü gençler, Eyüp'ün Ramazan neşesiyle taşan sokaklarından geçerek “Bilâder”in kahvesine gitmek niyetiyle Defterdar'a doğru yürürler. Caddeden denize giden büyük meydan saz ve sesle doludur ve al al bayraklar yaklaşan zaferi müjdelercesine ağaçlardan sarkmaktadır. Kahvenin önünde, ağaçlar altındaki bir masaya otururlar. Türk İstanbul'un ruhuna, zarif şivesinden şetaretine kadar bütün incelikleriyle vâris olan ve tulumbacı çevikliğiyle etrafta

dönüp duran kahveci çıraqları ortalığı cınlatmakta, çayı, kahveyi, nargileyi dışarıdan kahve ocağına âhenkli nağmelerle ısmarlamaktadırlar. Yahya Kemal sekiz on çay bardağının bulunduğu tepsileri cambaz gibi iki parmak üzerinde taşıyan bu bıçkın delikanlıları zevkle seyreder. Derken klârnet tiz ve yanık sesiyle bir taksime başlar. Birden sanki Kâğıthane dört yüz yıllık hâtıralarıyla oraya akıvermiştir.

Yahya Kemal, taksimi dinlerken maziye karıştığını hisseder ve ruhu bir çocuk sevinciyle ürperir. Çiftenara ve darbuka klârneti kovalamaya başlayıp da ardından dâvudî bir ses divana başlayınca içeri girerler. Külhanbeyi, bıçkın, çapkın, tulumbacı, kabadayı, kısacası Türk İstanbul'un ne kadar şen unsuru varsa hepsi oradadır. Tavan ve duvarlar küçük bayraklarla ve kâğıt fenerlerle donatılmıştır; bir tarafta Mustafa Kemal'in, diğer tarafa cihan pehlivanı Kara Ahmed'in resmi asılıdır. Kahvede, Yahya Kemal'in ve arkadaşlarının varlığı birer yabancı olarak hissedildiği halde kimse istifini bozmaz, fakat ara sıra göz ucuyla bu davetsiz misafirleri inceler, musikinin verdiği zevki yüzlerinde okuyunca külhanbeyliğin anlamlı bakışıyla gülümserler. Divandan sonra semailere sıra gelir. Ayrancı diye tanınan yaşlı hanende yanık kokusu hissedilen sesiyle semaisine başlayınca Yahya Kemal'in içinde fırtınalar kopar. Zengin bir aileden olduğu halde tulumbacılığı seçen ve ayran satarak geçinmeyi göze alıp çalgılı kahvelerde semai okuyan bu Mekteb-i Hukuk mezunu zarif İstanbul çocuğunun sesinde bütün bir medeniyet gizlidir.

Fikret Adil: “Yahya Kemal’e Dair Hâtıralar” başlıklı yazısında, Yahya Kemal’i o gece Defterdar Semaî Kahvesi’nde tanıdığını kaydettikten sonra, “Bilâder” Sami Reis’le kendisini Osman Cemal Kaygılı’nın tanıştırdığını, esasen Yahya Kemal’i de kahveye onun getirdiğini söyler. Yahya Kemal’in Ayrancı’yı dinlediği bu semai kahvesi daha sonra yıkılarak yerine Defterdar Mensucat Fabrikası yapılmıştır.

[bk. Eyüp, Yâvedud]

Bibl. Fikret Adil: “Yahya Kemal’e Dair Hâtıralar”, *Yeni İstanbul*, 2 Kasım 1958 [Aktaran Yücebaş 1962: 262]; Osman Cemal [Kaygılı]: *İstanbul’da Semaî Kahveleri ve Meydan Şairleri*, İstanbul 1937.

EMİRGÂN

Boğaziçi'nin Rumeli yakasında, Baltalimanı'yla İstinye arasındaki semt. XVI. yüzyıl başlarında Nişancı Feridun Bey'e bağışlanarak yerleşime açılan semt, adını Emirgûneoğlu Tahmasb Kulu Han'dan almaktadır. IV. Murad, 1635 yılında, Revan kalesini kendisine çarpışmadan teslim eden Emirgûneoğlu'nu İstanbul'a getirmiş ve Yusuf adını vererek Feridun Bey bahçesini ona bağışlamıştı. Bir süre Emirgûne Bahçesi diye anılan semtin adı zamanla Emirgân şeklinde Türkçeleşmiştir. Yusuf Paşa, yani Emirgûneoğlu idam edildikten sonra birkaç defa el değiştiren ve XVIII. yüzyıl sonlarında yeniden mirî arazi haline getirilen Emirgân'da, I. Abdülhamid'in bir imarete vakfettiği bahçe dışındaki arazi parsellenerek halka satılmıştır.

Emirgân'da

I. Abdülhamid Çeşmesi

Emirgân'a asıl kimliğini kazandıran yapılar, I. Abdülhamid tarafından yaptırılan cami, meydan çeşmesi, hamam ve dükkânlardır. Camiin önündeki küçük meydan, bu meydana bir masal güzelliği veren çeşme, çınar ve Çınaraltı Kahvesi, Yahya Kemal'in yurt dışındayken en çok özlediği manzaraydı. 1197 (1782-83) yılında I. Abdülhamid'in, kadınlarından Hümâşah ile oğlu Şehzade Mehmed'in ruhlarını şad etmek amacıyla yaptırdığı bu kubbeli, geniş saçaklı ve sekiz cepheli çeşmenin özellikle ta'lik hattıyla yazılmış tarih kitabesi, Yahya Kemal'e Türk medeniyetinin özü gibi görünürdü. Hattat Yesârî Mehmed Esad Efendi'nin imzasını taşıyan bu kitabe, Yahya Kemal'in birbirinin farklı versiyonları gibi görünen iki şiirinde zikredilmiştir.

Yurt dışında, bir gün hüznü bir ânında Emirgân'ı, çınar yapraklarının poyrazla söyleşmesini, Çınaraltı kahvesini, mermerle kaplı çeşmeyi ve bu çeşmeyi bezeyen nefis Yesârî hattını hatırlayarak mutlu olan şair, *Hüzün ve Hâtıra* adlı şiirinde duygularını şöyle dile getirmiştir:

*Gurbette duyduğum sonu gelmez hüzünleri,
Yaprakların döküldüğü hicranlı günleri,
Andım birer birer, acıdım kendi hâlime.
Tenhâ Emirgân'ın Çınaraltı'nda kahvesi,
Poyrazla söyleşir gibi yaprakların sesi.
Hem başka hem de hayli yakın karşı mâbede,
Mermerle kaplı çeşmede, mevzun kitâbede,
Baktım Yesârî hatlarının bir nefisine,
Daldım coşup giden denizin mûsıkîsine.*

Başka bir gün de Madrid’de, gürültülü bir kahvede aynı
güzellikleri özlemişti:

*Durdum, hazin hazin, acıdım kendi hâlime
Aksetti bir dakika uzaktan hayalime,
Sakin Emirgân’ın Çınaraltı kahvesi,
Poyraz serinliğindeki yaprakların sesi.
Bâzan gönül dalar suların mûsikîsine
Bazen Yesârî hatlarının en nefîsine.*

Madrid’de Kahvehane

İstanbul’u tıpkı Yahya Kemal gibi gezip onun gözüyle
bakarak yazılar yazan Ruşen Eşref de, bir Emirgân
ziyaretinin ardından yazdığı “Çınaraltı Kahvesi” başlıklı
yazısında, bu kahveden, çeşmeden ve Yesârî ta’likinden şöyle
söz eder:

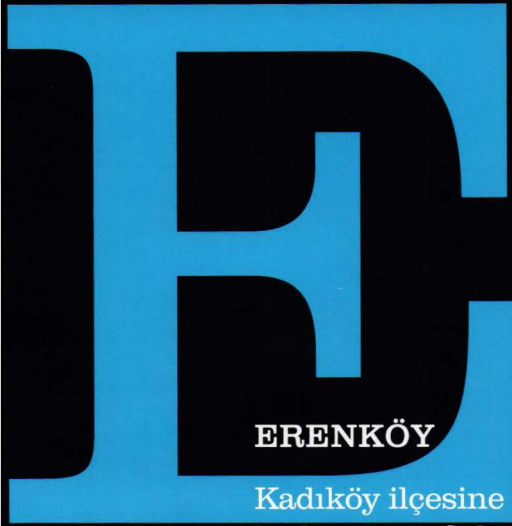
“Onun güzelliği üç sade şeyin birbirine uygunluğundan
geliyor: Çınar, mermer, deniz... Dört beş çınar, deniz
kıyısında yokuşumsu bir meydanı kaplamış. Her birinin bir
ağaç iriliğindeki dalları, mermer direkli beyaz bir cami
minaresinin üst hizasına kadar sarmaş dolaş çıkıyor.
Uçuk mavi havanın içindeki iri yeşil demeti, bir buçuk
asırlık bir çeşmenin geniş revakını barındırıyor. Bir eski çağ
mabedindeki sütunlardan daha kalın bu çınar, altı yedi ay
dinmeyen gölgesindeki bu Türk rokokosu çeşme, bir su
mihrabı zarifliğinde... Onun dört yanındaki yeşil zeminli
kitabeler, Yesârî’nin altın talikleri, biraz uzaktan bakılınca,
güneş kırıntıları sanılıyor”.

Çınaraltı kahvesi, Yahya Kemal'in İstanbul'da bulunduğu zamanlarda vakit geçirdiği belli başlı mekânlardan biriydi. Yakın dostlarından Halis Erginer, onunla 1941 yılından 1948'e kadar haftada en az dört gün görüştüğünü ve buluşmalarında ilk merhalelerinin Emirgân olduğunu, üstâdın burada hayranlarının arasında saatlerce şiir ve Osmanlı tarihi hakkında konuştuğunu anlatır. Vehbi Eralp'in anlattığına göre, Yahya Kemal son zamanlarında kalabalıklaşan Emirgân'a -çok sevmesine ve özlemesine rağmen-gitmez olmuştu.

[bk. Boğaziçi]

Bibl. *KİA*; *TVİA*, III: 168-169; İbrahim Hilmi Tanışık: *İstanbul Çeşmeleri*; Affan Egemen: *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993; Ruşen Eşref Ünaydın: *Bütün Eserleri 3, Hatıralar I* (haz. Necat Birinci-Nuri Sağlam), TDK Yayınları, Ankara 2002: 281; Halis Erginer: "Yahya Kemal'den Hâtıralar", *YKEM*, I: 85; Haluk Dursun: *İstanbul'da Yaşama Sanatı*, İstanbul 2000.

ERENKÖY

Kadıköy ilçesine bağlı bir semt. İstanbul'un fethinden yüz yıl kadar önce, Orhan Gazi'nin kumandanlarından Konuralp, Kayışdağı'nın eteklerini ve bugünkü İçerenköy'ü fetheder. Bir süre sonra Gözcü Baba, Eren Baba, Kartal Baba, Ali Gazi, Sarı Gazi gibi gazi-dervişlerin öncülüğünde gelenler bu bölgeye yerleşirler. 1335 yılında Tekkebağ adıyla kurulan ilk yerleşim yeri, Eren Baba'yla Ali Gazi'nin yönetimindedir. 1465'ten sonra tapu kayıtlarında görülen Erenköy adının Eren Baba'dan geldiği sanılıyor. Kayışdağı'nın suyu 1639 yılında künklerle Erenköy'e akıtılınca, Tekkebağ ve Karaman Çiftliği halkı buraya yerleşir.

Kadıköy, Şehremaneti tarafından 1860 yılında Kızıltoprak ve Erenköy olarak ikiye ayrılmıştır. 1872'de Haydarpasha-İzmit demiryolu Tellikavak mevkiinden geçirilip Bostancı'ya uzatılırken yapılan istasyonun çevresindeki bölgeye Erenköy, istasyondan uzakta kalan asıl yerleşim yerine de İçerenköy (Nefsi Erenköy) adı verilir.

Önceleri Rumların sayfiye yeri olarak kullandıkları Erenköy, II. Abdülhamid devrinde devlet ricalinin rağbet ettiği, zengin bahçeler içinde, hemen hepsinin dış yüzleri beyaz boyalı zarif ahşap köşklerle donatılmış seçkin bir sayfiye yeri haline gelecektir.

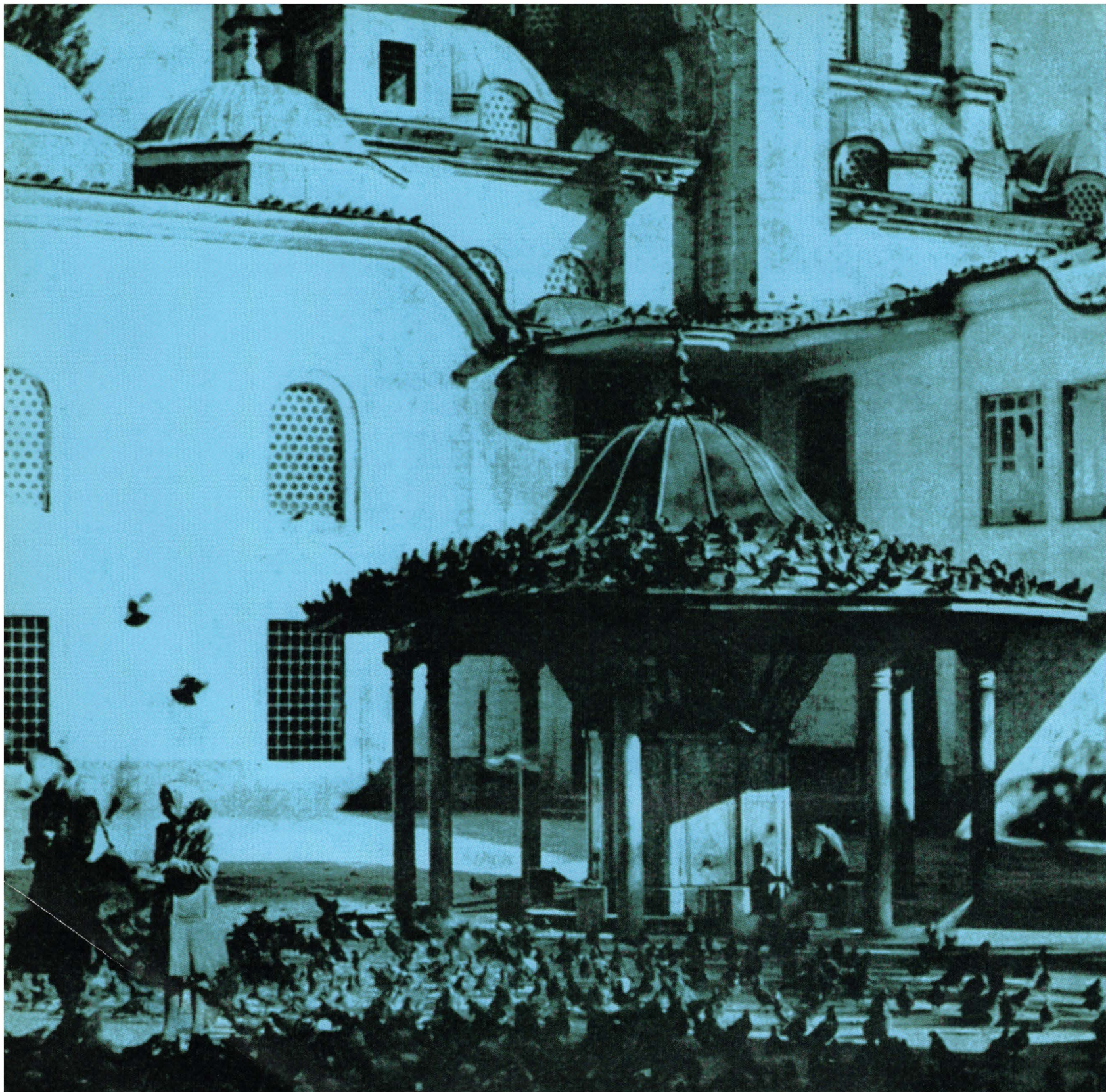
Erenköy, Yahya Kemal'in gözde semtlerden biriydi; çünkü sevdiği kadın, Melek Hanım, burada yaşıyordu. Türk edebiyatının en güzel aşk şiirlerinden biri olan *Erenköyü'nde Bahar*'ı bu Erenköylü hanım için yazmıştır. Bir Avrupa dönüşünü anlattığı *Karnaval ve Dönüş* adlı şiirinin son mısralarındaki "cânan" da aynı hanımdır:

*Dönsem vatan semasına artık bu ülkeden.
Görsem Erenköyü'ndeki leylâkl bahçede,
Cânanla bir zaman konuşup içtiğim yeri.*

Bedri'ye Mısralar'da ise, eğer dünyaya ikinci defa gelirse, son yıllarını, İç-Erenköyü'nde geçirmek istediğini söylemişti:

*Son devrede, ihtiyarlığımda,
Artık çekilince söz ve sazdan,
Ömrüm İç-Erenköyü'nde geçsin.*

Bibl. *KİA*, IX: 5159-5160; *TVİA*, III: 178.

EYÜP

Fetihten sonra sur dışında kurulan ilk Türk yerleşmesi. Adını, İslâm ordularının ilk İstanbul muhasarasında şehit düşen sahabe Ebâ Eyyûb el-Ensârî'den alır. Yahya Kemal'in "Türk İstanbul"unda Eyüp'ün ayrı bir yeri vardır. Mütareke devrinde yazdığı "Bir Rüyada Gördüğümüz Eyüp" [*Tevhîd-i Efkâr*, nu. 3354-326, 5 Mayıs 1922] ve "Saatler ve Manzaralar" [*Tevhîd-i Efkâr* nu. 3359-331, 10 Mayıs 1922] başlıklı yazılarında bu semti anlatmıştır. Ebâ Eyyûb'ün Hz. Peygamber'i evinde misafir edişinden başlayarak İstanbul surları önünde şehit düşüşüne kadarki macerasını, ardından kabrinin Akşemseddin tarafından keşfini ve semtin uhrevî bir "ölüm şehri" olarak nasıl oluştuğunu uzun uzun anlattığı ilk yazısının son cümleleri şöyledir:

"Bütün o kabirlerin aralarından geçtiğim bir gün sahabi Halid'in yanında fetih askerlerinden burma kavuklu taşına vecdle uzun uzun baktım; Tiryaki bir ocak ihtiyarının

*Eyüp Camii
Şadırvanı'nda
güvercinler*

vücudunu haber veren o metin taş, ölümün ortasında kavuğu yıkmış, hâlâ o fetih rüyasını görüyor gibi dalgın duruyordu. Zaten Eyüb, o rüyanın toprakta mücessem bir devamı değil mi?” [Aİ, 133-136]

İşgal yıllarında, İstanbul’u bazen talebeleriyle, çok zaman da tek başına bir yeniden keşif heyecanıyla gezen Yahya Kemal, 1922 yılında Ramazan gecelerinden birini de Eyüpsultan semtinde geçirmiştir. Bir gün, bu semtte oturan ve kendisini şiirlerinden tanıyan gençlerin iftar davetini fırsat bilerek Haliç vapuruyla Eyüp’e gider. Fikret Adil, bir yazısında Yahya Kemal’i Eyüp’e Osman Cemal Kaygılı’nın davet ettiğini belirterek o gün birlikte yaşadıklarını anlatmıştır.

Sabah, öğle ve akşam saatlerinde ve kandil gecelerinde çok gördüğü Eyüp’te ilk defa soluduğu Ramazan gecelerinin uhrevî havasından âdeta büyülenmiştir. Gençlerle birlikte bir süre çarşıda gezinir ve Eyüp Sultan’a saygısızlık etmiş olmamak için tavla ve kâğıt oynatmayan küçük kahvelerin kahve, çay, tönbeği ve miskten oluşan neş’esini derinden hisseder. Sokullu türbesinin pencerelerinden bakarlar; Avrupa’nın göbeği sayılabilecek bir toprakta Hristiyan olarak doğup İstanbul’da dünyanın en büyük devletine hükmederken Müslüman olarak ölen bu büyük vezir, ailesiyle birlikte işte bu ışıklı türbede dinlenmektedir. Sonra camiye giderler; zaman zaman müezzinlerin gür, pürüzsüz ve berrak seslerinin taşıdığı camide teravih namazı kılınmaktadır. Az önce yağmur yağdığı için hava serindir; serinlik, bahar ve Ramazan maneviyeti birleşerek yaşlı çınarların gölgelendirdiği ışıklı cami avlusuna benzersiz bir renk ve

güzellik vermiştir. Yeraltında bir türbede yatan Çifte Gelinler'i görmek için eğilip alçak penceresinden bakarlar. Çifte Gelinler'in sandukalarına bağlanan teller mumların ışıkları altında parıl parıl yanmaktadır. Gözleri dolan Yahya Kemal, Eyüplü gençlere "Türk ruhu" der, "burada genç kızlığın uhrevî şiirini yaratmış!" O sırada içeride teravih namazı bir ses feyezaniyle biter ve ardından ilahiler coşar. "Bu cemaat bir şevk saati geçiriyordu" diyen Yahya Kemal, yazısının bu bölümünü şu cümlelerle noktılıyor: "Kalbimiz yıkanmış gibiydi. Haremden çıktık. Eyüb'ün bu saatini hiç unutmayacağım" [Aİ, 157-158]

Bizans devrinde küçük bir sütçü köyü olan Eyüp, Yahya Kemal'e göre, fetihten sonra büyük hızla gelişerek "ölümü manevî bir istirahat gibi gösteren" [Aİ, 12] uhrevî bir şehir haline gelir. Fâtih'in temelini attığı ilk yapılar Eyüb Sultan Camii ve türbesi olmuştur; Türk İstanbul'un ilk camii Eyüp Camii'dir ve semtte uhrevî hava onunla başlar [Aİ, 53]. Eyüp de, Kocamustapaşa, Üsküdar ve Boğaziçi gibi, "Bu halk bu iklimde ezelden beri sâkindir ve bu iklime bu mimariden ve bu halktan başka unsurlar yaraşmaz" [Aİ, 9] dedirten bir semttir; o kadar millî, o kadar bizimdir.

[*Defterdar Semai Kahvesi, Yâvedud*]

Bibl. Fikret Adil: "Yahya Kemal'e Dair Hâtıralar", *Yeni İstanbul*, 2 Kasım 1958.

FENERBAHÇE

İstanbul'un Anadolu yakasında, Marmara kıyısında, Kızıltoprak'la Çiftelahavuzlar arasında kalan yarımada'daki tarihî semt. İsmi bu yarımada'nın batısına düşen küçük yarımada'nın ucundaki fener kulesiyle etrafındaki padişah bahçesinden alır. Zarif konakları ve eşsiz yeşil dokusuyla Anadolu yakasının seçkin semtlerinden biridir. Yahya Kemal, bu semti *Fenerbahçe* adlı şiirinde anlatır. Son mısraları, şairin bu şiiri "cânan"la *Fenerbahçe*'de bulunduğu bir bahar gününün hâtırasını yaşatmak amacıyla yazdığını düşündürmektedir:

*Bu büyük zümrütte
Varsa her aşkın uzun hâtırası,
Varsa her sevgili, her sevdâlı,
Varsa engin geceler, gündüzler,
Bu derin zümrütte
Biz de cânanla berâber varız.*

*Kendi Gök Kubbemiz'in birinci bölümünde yer alan
Fenerbahçe şiiri, ilk defa Hürriyet [nu. 2934, 1 Temmuz 1956]
gazetesinde yayımlandı.*

*Fenerbahçe'ye
adını veren
deniz feneri*

Bibl. *KİA*, X: 5620-5624; *TVİA*, III: 283-286

FETİH VE FÂTİH

Yahya Kemal, Nev-Yunanîlik döneminde ilgilenmeye başladığı İstanbul'un fethi meselesine Mütareke yıllarında farklı bir bakışla eğilmişti. "Yeni Bir Ufuk" [*Tevhîd-i Efkâr*, nu. 3302-274, 14 Mart 1922], "Ezan ve Kur'an" [*Tevhîd-i Efkâr*, nu. 3318-290, 30 Mart 1922] ve ne zaman yazdığı belli olmayan "İstanbul Surlarında" [*AI*, 81-82] başlıklı yazılarında, Mütareke'den sonra derin bir üzüntüye kapıldığını ve maziye karşı "daüssıla"sı arttığı için kendini avutmak maksadıyla şehri tek başına gezmeye başladığını anlatıyor, bu şehirde geçen beş asırlık hayatımızın bütün safhalarını birer birer hissettikten sonra gönlünün bir merhalede durakladığını söylüyordu: Fetih! "Yâ Vedûd" [*Tevhîd-i Efkâr*, nu. 3346-318, 27 Nisan 1922] başlıklı taşıyan yazısındaki şu cümleler, onun bu konudaki düşüncelerini çok iyi özetlemektedir:

"İstanbul'un fethi, o asırların bütün vak'aları gibi, hem masal, hem de tarih kılığında nakledilir; tarihte zahirî

hakikat, masalda ledünnî hakikat meknuzdur, güzellikçe, vak'aların daha ziyade masal kisvesi gözleri kamaştırır, tarih kisvesi daha sönük görünür. Fakat bir istisna olmak üzere İstanbul'un fethinde tarih masaldan daha güzel, daha büyük, daha efsunludur. O kadar ki İstanbul'un fethini âteşin bir merakla okumuş olanlar artık masal tarzında okumak istemezler, bunu nefsimde tecrübe ettim. Fethin zevkine vardktan sonra insan değil masaldan, hatta tarihî vesikalardan bile bıkıyor, yalnız surların taşlarını sevebiliyor" [TM, 69].

Yahya Kemal, defalarca, Ak Şemseddin'in kollarını kocamış bir kartal gibi açarak top gürültülerine karışmış bir sesle "Yâ Müfettihi'l-ebvâb" diye seslendiği tepelerden surlara bakmış, ihtiyar Karaca Bey'in Rumeli askerlerini yıldırım gibi boşaltarak kırdığı Edirnekapı ve Tekfur Sarayı burçlarının üzerinde oturup etrafı seyretmiş, Zağanos Paşa'nın elli yedi gün boyunca yıkmaya çalıştığı Eğrikapı ve Haliç kulelerini gezmiş, Yedikule'den Eyüp'e kadar Türk ordularının bir sel gibi taşıdığı uzun yolda yürümüş, Topkapı'dan Edirnekapı'ya kadar uzanan büyük surun ortasındaki kapıdan şehre girip o sabahı, o büyük saatleri, o coşkunluğu, o sevinç bütünü kalbiyle hissetmişti [Aİ, 118-119]. Bu sevinç ve coşkunluğu anlatacak kelime bulamıyordu; *Koca Mustapaşa* şiirinde "büyük mucize", bir rubaisinde de "Tanrı'nın kutlu işi" demişti:

*Şu fetih vak'ası yârab! Ne büyük mu'cizedir!
Her tecellisini nakletmek uzundur bir bir;
Bir tecellisi fakat rûhu saatlerce sarar.*

Koca Mustapaşa

*Bir âlem açan zaferlerin en geniş
İstanbul fethi Tanrı'nın kutlu işi
Gün doğmadan evvel o güzel sâatte
On bin yiğidin Büyük Gedik'ten girişi*

Dr. Adnan'a

Bu “efsunlu vak’a”yı hissedip de hazzına doyabilen biri düşünülemezdi [Aİ, 81]. Aynı coşkunuğu Darülfünun’daki öğrencilerinin de yaşamasını istemiş, bazı gezintilerinde birkaçını yanına alıp Topkapı tramvayına binerek sur dışına çıkmış, Marmara’dan Haliç’e uzanan surların dibinde yürümüş, yıkıntılarının üzerinde dinlenmiş, burçlarda ayaklarını sarkıtıp oturarak Fâtih’in topları ve ordularıyla geldiği Edirne yollarını seyretmişti. Şair Yahya Kemal, âdeta “tayy-ı zaman” edip o günleri yeniden yaşıyordu:

*Çık tayy-ı zamân et açılır her perde
Bir devr geçir istediğin her yerde
Ben hicret edip zamânımızdan yaşadım
İstanbul’u fethettiğimiz günlerde*

Haluk Şehsuvaroğlu’na

Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal’in fetih gezilerine katılan öğrencilerinden biriydi. “İstanbul’un Fethi ve Mütareke Gençleri” başlıklı yazısında, Türk tarihinde iki büyük hadisenin, Malazgirt zaferiyle İstanbul fethinin Yahya Kemal’i çok meşgul ettiğini söyledikten sonra, onun İstanbul’u hiç yorulmadan semt semt gezerek kendisine fetih havasını yaşatacak izler aradığını söyler. Kaç defa, bize bu şehri hediye eden o Mayıs gününü birlikte yaşamışlardır.

Fetih, Mütareke devrinde Yahya Kemal için bir sembol olmuştur; dersleri ve sohbetleriyle, bize İstanbul'un kapılarını açan atalarımızın ordusunda, aslında, "Dumlupınar'ın, Afyon'un, Akdeniz'e doğru bir aydınlık seli halindeki koşuşun şehid ve gazilerini" selâmlamaktadır.

Yahya Kemal, Tanpınar'ın anlattığına göre, "O bahar sabahı uyandım erken/ Lâleli semtinde şafak sökerken" mısralarıyla anlattığı fetih gezisini, 29 Mayıs 1922 sabahı yapmıştır. O sabah erkenden kalkıp surlara gider, Kerkoporta'yı, özellikle fetihten söz eden bütün tarihçilerin "Büyük Gedik" adını verdikleri Edirnekapı ile Topkapı arasındaki Beşinci Askeri Kapı'yı gezer. "Büyük Gedik" muhasara sırasında Fâtih'in büyük topuyla dövülerek açılmıştır. 29 Mayıs sabahı, güneş henüz doğmadan başlayan hücumun son dakikasında, o tarihte yalnız on bin gençten ibaret olan Yeniçeri ortaları, durmadan yıkılıp örülen bu surdaki gedikten içeri yıldırım dalarlar. Artık sona yaklaşmıştır. Şehirde Rumca "Şehir düştü! Şehir düştü!" çığlıkları yükselmektedir. Yahya Kemal, Bizanslı tarihçi Ducas'dan okuduğu bu hadiseyi, o Mayıs sabahı, tek başına dolaştığı surlarda bir kere daha yaşar.

İstanbul'u Fetheden Yeniçeriye Gazel, bu "tayy-i zaman"ın ürünlerinden biriydi; sanki surlara hücum eden askerlerin arasında, onları yüreklendiriyor, "Vur!" diye haykırıyordu. İstanbul'dan daha önce "Türk" olan Üsküdar, bu müthiş mücadeleyle karşıdan seyrederek her ânını hâfızasına nakşetmişti ve Anadolu Hisarı'nda abdestlerine tazeleyen ihtiyarlar uzaktan topların uğultularını dinliyorlardı. Fetih, tarihçi Yahya Kemal'e göre de, daha önce Anadolu ve Rumeli

*Topkapı surları, arka
planda Mihrimah Sultan
Camii*

diye iki parça halindeki vatanın toprak bütünlüğünü sağladığı gibi, benzersiz bir coğrafya merkezine yerleşerek Boğazlara hakim olan devletin gücüne güç katmıştı. Daha sonraki büyük zaferlerin ve “yüce dağlar gibi” başarıların arkasında bu mucize vardı:

*Roma’nın şarkını fethettiğin andan sonra,
Yüce dağlar gibidir gördüğün iş, Türk oğlu!*

Hayal Beste

Yahya Kemal, özel sohbetlerinde dostlarına âdeta şahsî bir hâtırası gibi, en ince ayrıntılarıyla ve çok canlı bir üslûpla anlattığı fetihle ilgili görüşlerini “Türk İstanbul” konferansında daha geniş bir kitleyle paylaşmıştı. Bu konferansında ve aynı adı taşıyan makalesinde, Bizans’tan devralınan İstanbul’un içler acısı halini tasvir ediyor, “Bursa’yı ve Edirne’yi Türk üslûbunda yaratan imar kudreti”nin fetihten hemen sonra Konstantinopolis’i nasıl dirilttiğini, surların dışına taşıyarak Türk İstanbul’a nasıl dönüştüğünü uzun uzun anlatıyordu.

Yahya Kemal’in fetih hadisesini o kadar yücelttiği halde, hiçbir şiirinde Fâtih’ten söz etmemiş olması dikkat çekicidir. Yazılarında da genellikle isim olarak zikredip geçmiştir. *Peyam*’da yayımlanan “Çamlar Altında Musahabeler”inde, Fâtih’i, Bizanslı mühtedi Zağanos Mehmed Paşa’nın telkinleriyle antik Yunan ve Latin kültürünün önünü açarak Türk Rönesansı’nı (Türk İntibahı Devri) başlatan padişah olarak tahayyül eder [Aİ, 89-96]. “Türk İstanbul” konferansında da, II. Murad’ın büyük feragat göstererek onu çocuk yaştta tahta oturttuğunu, “bu genç hükümdarı tahtın

tam sahibi olacağı zaman neler yapmak lâzım geldiği üzerinde düşündürdü[günü], bu terbiye içinde yetiştirdi[ğini], ona planlar hazırlama fırsatı verdi[ğini]" anlatır [Aİ, 24].

Yahya Kemal'in başka bir yazısında da "şanlı" sıfatıyla söz ettiği [Aİ, 144] Fâtih'e hayran olduğundan şüphe edilemez. Nitekim denize bakan geniş bir meydana onun bir heykelinin dikilmesini istiyordu. Çünkü o, bir mucize olarak gördüğü fethi gerçekleştiren padişah'tı. Abdülhak Hâmid'in *Merkad-i Fâtih'i Ziyaret*'inden -ki çok beğendiği ve her vesileyle okuduğu şiirlerdendi- bir mısraını yazılarında da birkaç defa zikretmiştir:

Durmuş başında bekler bir kavm türbedârın

Reşat Ekrem Koçu tarafından anlatılan bir hadise, Yahya Kemal'in Fâtih'in hayatıyla ilgili her şeyi çok merak ettiğini ve araştırdığını göstermektedir:

II. Abdülhamid devrinde, bir yıl, Fâtih civarından geçen ana su yolları patlar ve evlerin bodrumlarını su basar. Tam o günlerde Fâtih Sultan Mehmed, semt halkından birkaç kişinin rüyasına girerek "Boğuluyorum, beni kurtarın!" diye yardım istemiştir. Bu rüyalar halk arasında yayılarak kahvehane sohbetlerinin ana konularından biri haline gelir ve hafiyeler vasıtasıyla II. Abdülhamid'in kulağına kadar gider. Telâşa kapılarak büyük ceddinin kabrini gizlice açtırmaya karar veren vehimli padişah, bu iş için Fâtih İtfaiye kumandanı Mehmed Paşa'yı -gördüklerini kimseye söylemeyeceğine yemin ettirdikten sonra- görevlendirir.

Hemen işe koyulan Paşa, türbede sandukayı kaldırtıp kabri kazdırır. Üç metre kadar derine inildiği halde Fâtih'in cesedine rastlanmaz. Nihayet karşılarına bir demir kapak çıkar; kapağı kaldırıncı bir taş merdiven görür, aşağı inerler. Şahit oldukları manzara hayret vericidir: Geniş bir mahzenin ortasında büyük bir mermer, onun üstünde de bir tabut. Tabut açılınca, büyük hükümdarın mumyalanmış cesediyle karşılaşılır. Ceset hiç bozulmamıştır, hatta yüzündeki tazeliği aynen korumaktadır. Durum padişaha arz edilir. Mehmed Paşa, padişahın sıkı tenbihlerine rağmen, bu müthiş sırrı bir süre sonra dayanamayıp yakın dostu Mehmed Şerif Paşa'ya anlatacaktır. O da Yahya Kemal'e...

Yahya Kemal'in, şair muhayyilesini tahrik eden bu rivayeti bir hayli ciddiye aldığı anlaşılıyor. Nitekim yıllar sonra bir gün Mehmed Şerif Paşa'dan dinlediklerini Reşat Ekrem Koçu'ya anlatarak ondan meseleyi araştırmasını istemiştir. Başka bir gün de Kocataş Yalısı'nda aynı meseleyi Necmeddin Molla'ya sorar. Yusuf Mardin, "Büyükbabam bu söylentiye kendisinin de duyduğunu, hatta Meşrutiyet döneminde bu rivayetin tevsik edilmesi düşünülmüşse de, yapılmamış ve işin müphem kalmış bulunduğunu söyledi. Üstad mumyalanma işinin akla uygun düştüğünü, Selçuk hükümdar ve beyleri arasında da mumyalanarak gömülenler bulunduğuna dair kayıtlar görüldüğünü sözlerine ekledi" diyor.

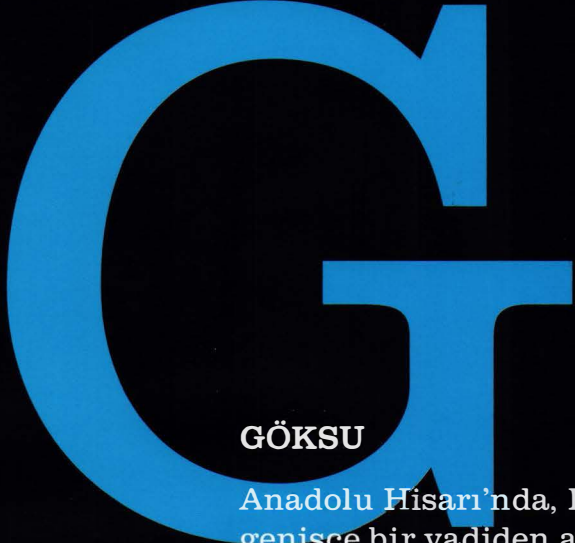
Reşat Ekrem Koçu, 1950 yılında, *Resimli Tarih Mecmuası*'nda yayımlanan bir yazısında söz konusu rivayeti Yahya Kemal'den dinlediği şekilde anlattıktan sonra, en

azından üç kuşak İstanbullu ihtiyarlar arasında dolaşan başka bir rivayetten de söz eder. Fâtih, bu rivayete göre, türbesinde değil, camiinin mihrabı altında yatarmış. İmamlar okudukları âyetlerde kaza eseri yanılırlarsa, yer altından gelen bir ses hatayı düzeltirmiş. İki rivayetin birbirini tamamladığını düşünen Koçu, Fâtih Camii'nin Havariyyun kilisesinin yerine yapıldığını hatırlattıktan sonra şunları söyler:

“Bu kilisenin altında da birçok dehlizlerin, yeraltı yollarının ve mahzenlerin bulunacağı muhakkaktır. Mehmet Paşa rivayeti ile bu halk rivayetini birbirine bağlarsak, mezkûr mahzenin cami mihrabının altına rastlaması mümkündür. Ah bu rivayetler hakikat olsa! Bu, dünya ölçüsünde bir hadise olurdu”.

Bibl. Eralp 1959: 65; Tanpınar 1970: 161-163; Tanpınar 1982: 190; Reşat Ekrem Koçu: *Fâtih Sultan Mehmed*, Kervan Yayıncılık, İstanbul 1973: 251-253; a.y. “Mühim Bir Sır İfşa Ediyoruz”, *Resimli Tarih Mecmuası*, nu. 3, Mart 1950: 90-91; “Fâtih’in Mumyası Meselesi”, *Resimli Tarih Mecmuası*, nu. 4, Nisan 1950: 123; Yusuf Mardin: *Kocataş Yalısı Anılarım*, İstanbul 1988: 251-252

GÖKSU

Anadolu Hisarı'nda, Boğaziçi'nin en ünlü mesiresi. Uzun ve genişçe bir vadiden akan Göksu ve Küçüksu derelerinin çevrelediği bu mesirenin eskiden sık servilerle örtülü olduğu biliniyor. IV. Murat, "Gümüş Servi" adını verdiği Göksu deresinin kıyılarını tanzim ettirerek güzel bir bahçe yaptırmıştı. İstanbul halkının karşıdan kayıklarla, Anadolu tarafından da arabalarla gelerek hoşça vakit geçirdikleri ve deresinde sandallarla gezindikleri Göksu, Lâle Devri'nin de gözde mesirelerindendi. O devrin Göksu'su, Nedim'in şiirinde hâlâ yaşamaktadır. Yahya Kemal, bir kıt'asında, bahar ve yaz aylarında neş'eye doyan Göksu'nun sonbahar hüznünü söylemiştir:

*Gâh akarken hüznü eyyâm-ı hazânın Göksu'dan
Tek tesellî mutribin elhân-ı nâyından gelür*

[bk. Anadoluhisarı]

*Göksu Deresi,
arka planda
Anadoluhisarı*

Bibl. Şehsuvaroğlu 1986: 111-113

GÖZTEPE

Göztepe, Anadolu yakasında, Kadıköy ilçesine bağlı, Çamlıca eteklerinden Marmara kıyılarına kadar uzanan güzel bir semttir. Adını Gözcübaba tepesinde gömülü Gözcü Baba'dan alır. Yahya Kemal, Mütareke yıllarında Vâlâ Nureddin'in Göztepe'deki evinde sık sık misafir olarak kalmıştı.

Eski Şiirin Rüzgârıyla'nın "Gazeller" bölümünde yer alan Göztepe Gazeli, ilk defa Hürriyet [nu. 3197, 24 Mart 1957] gazetesinde yayımlanmıştır. "Bir hayli yıldır açtığı yok gonca-i gülün/ Feryâdı gelmez oldu bu gülşende bülbülün" matlaıyla başlayan ve üzerindeki tarihten 1920 yılında yazıldığı anlaşılan bu gazelde, Mütareke acılarının ve hüsrarla sonuçlanan ateşli bir aşk macerasının yarattığı derin melâl hissedilir.

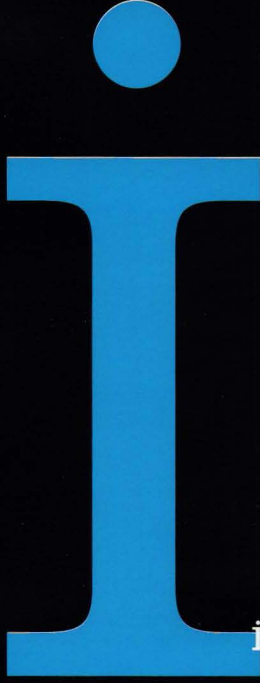

HALİÇ

Yahya Kemal, bazı yazılarında fetih hadisesini anlatırken Haliç'ten de çeşitli vesilelerle söz eder. *İstanbul'un Fethini Gören Üsküdar* adlı şiirinde ise "Karadan sevkedilen yüz gemi geçmiş Halic'e" şeklinde bir mısraı vardır. Ayrıca "Gezinti Tahassüsleri" [*Tevhîd-i Efkâr*, 21 Mart 1338/1922] başlıklı yazısında Haliç'in ve çevresinin sanayi bölgesi haline getirilerek nasıl katledildiğini anlatmaktadır:

"Daha bir asır evvelin Boğaziçi kadar güzel bir deniz olan Haliç nerede? Devlet bahriyeyle uğraşmağa teşebbüs etti, İzmir Körfezi gözü önündeyken tezgâhlarını boydan boya Halic'e yerleştirdi. Orasını bir fabrika kanalına çevirdi. Sârî çirkinlik Kâğıthane'ye doğru saldırdı; şimdi Türk neş'esinin en güzel numunesi olan Çağlayan mesiresinden, dere boyunca dekovil hattı geçiyor; buhar ve makine güzelliğini Halic'e evvelâ biz tatbik ettik, numunesi meydandadır. Medeniyet, daha büyük bir mikyasa Boğaziçi'ne tatbik edecek." [*AI*, 135]

İSTANBUL'UN SEKİZİNCİ TEPEİ

Tarihî İstanbul, yedi tepe üzerinde kurulmuştur. Bu tepelerin ilki, Ayasofya, Sultanahmet Camii ve Topkapı Sarayı'nın bulunduğu, Sarayburnu'ndan içeri doğru yükselen yükseltidir. İkinci tepede Çemberlitaş ve Nuruosmaniye Külliyesi yer alır. Süleymaniye Camii ve günümüzde İstanbul Üniversitesi merkez binası olarak kullanılan Harbiye Nezareti'nin bulunduğu tepe, üçüncü tepedir.

Unkapanı-Yenikapı hattında bir vadi geçer ve şehri ikiye böler. Bu vadiye inşa edilen Bozdoğan Kemer, üçüncü tepayı dördüncü tepeye bağlamaktadır. Doğu Roma devrinde Havariyyun Kilisesi'nin yer aldığı dördüncü tepede XV. Yüzyıldan beri Fâtih Camii nöbet tutuyor. Yavuz Sultan Selim Camii beşinci tepayı, Mihrimah Sultan Camii altıncı tepayı tutmuştur. Bu altı tepe Haliç tarafında sıralanırken, yedinci tepe Marmara'ya yakındır.

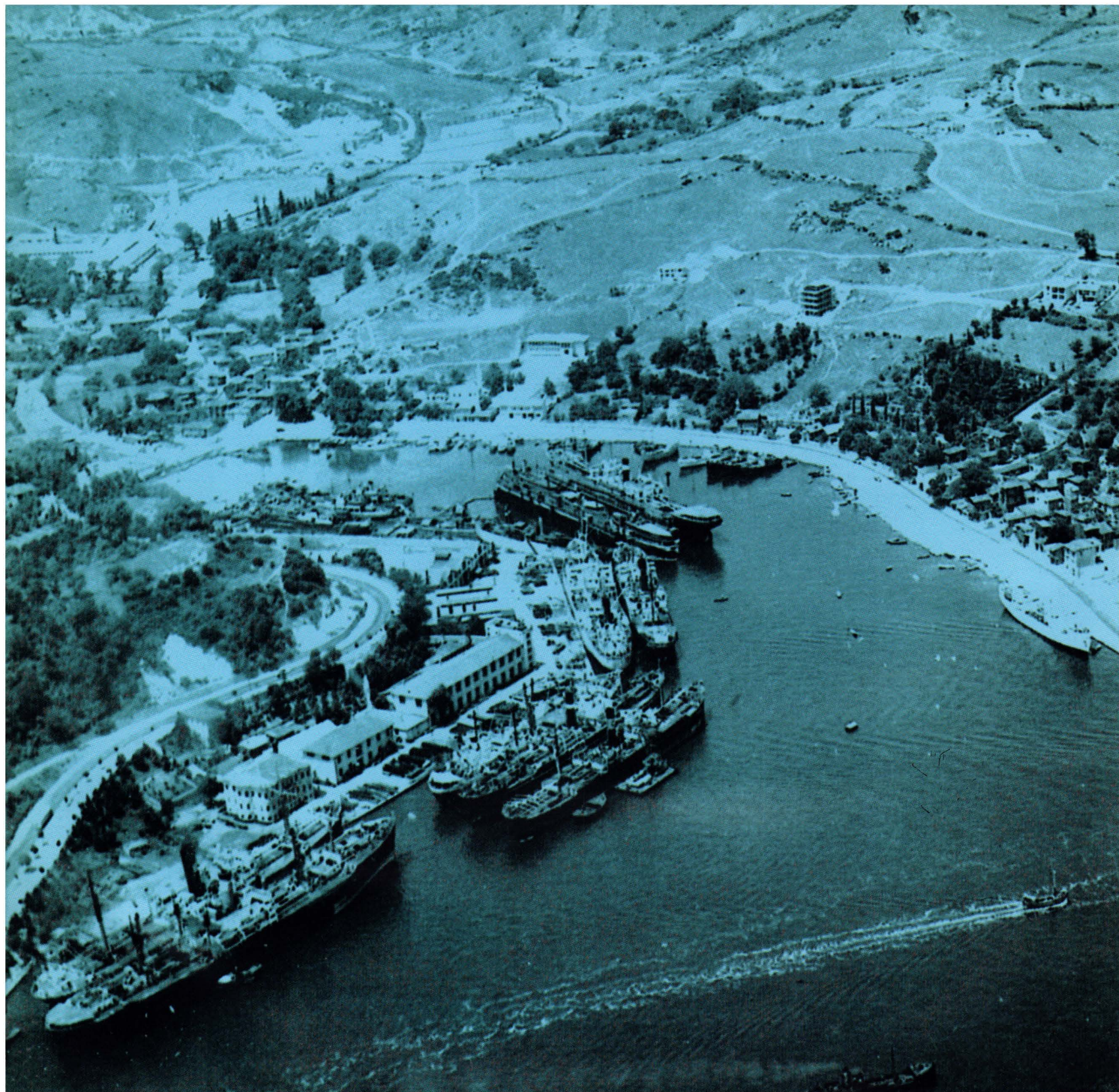
*İstanbul'un
üçüncü tepesini
belirleyen
Süleymaniye Camii*

Aksaray'dan surlara ve Marmara sahiline uzanan bu bölgedeki yedinci tepede Cerrahpaşa Camii yükselmektedir.

İstanbul'un sekizinci tepesine gelince, şair Behçet Kemal Çağlar'a göre, o, Yahya Kemal'dir. *İstanbul'un Sekizinci Tepesi* adlı şiirinde şöyle der:

*San'at diye, sevgi diye, zevk diye
Rûhumuzun kulağının küpesi.
Fuzûlî, Nâilî, Neşâtî, Nedîm
Bu akşam alnından bir bir öpesi.
O, yedi tepeyi en iyi gören
İstanbul'un sekizinci tepesi!*

İSTİNYE

İstinye, İstanbul Boğazı'nın Rumeli kıyısında, Emirgân'la Yeniköy arasındaki körfezin etrafını kuşatan bir semttir. İlkçağ'da Karadeniz'e açılan ve oradan gelen gemilerin barındığı İstinye körfezi, Ortaçağ'da Doğu Roma imparatorlarının sarayları, Fetih'ten sonra da Osmanlı ileri gelenlerinin yalılarıyla bezendi. Divan şiirinin de büyük isimlerinden olan Şeyhülislam Yahya'nın yalısı bu semtteydi.

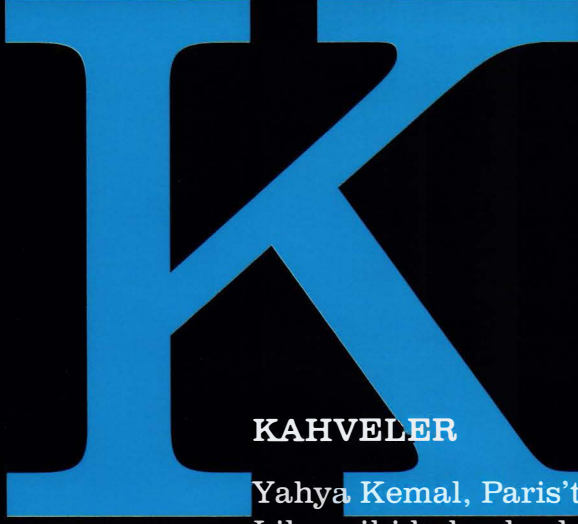
Yahya Kemal, çok sevdiği ve yakın dostlarından Fuad Şemsi İnan'ın yalısı burada olduğu için sık sık uğradığı İstinye'yi *İstinye* adlı şiirinde anlatmıştır. *Kendi Gök Kubbemiz*'in birinci bölümünde yer alan bu şiir, ilk defa *Resimli Hayat* [C. I, nu. 9, Ocak 1953: 3] dergisinde yayımlandı. Münir Nureddin Selçuk ve Alaeddin Yavaşca tarafından yapılmış Nihavend ve Segâh makamlarında besteleri vardır.

Yahya Kemal, İstinye'nin adını *Siste Söyleniş* adlı şiirinde de zikretmiştir.

İstinye Körfezi

[bk. Boğaziçi]

KAHVELER

Yahya Kemal, Paris'te, Soufflet, Vachette ve Closerie des Lilas gibi kahvelerde edindiği kahve ve edebî sohbet zevkini İstanbul'a da taşımıştı; İstanbul'un çeşitli semtlerinde uğramayı alışkanlık edindiği Küllük, İkbâl Kırâathanesi ve Yeni Şark Kahvesi gibi kahveleri vardı.

Küllük

Beyazıt Camii türbe kapısının önünde, atkestanelerinin gölgelendirdiği, kuytu, körfez şeklinde bahçemsi bir mekândı. Sıtkı Akozan, "Sanmayın âvâre bülbüller gibi güllükteyiz/ Biz yanık bir kor gibi akşam sabah Küllük'teyiz" beytiyle başlayan *Küllüknâme*'sinde bu kahveyi ve müdavimlerini anlatmıştır. Sabahattin Ali, bu kitapçığa yazdığı önsözde, Küllük'ün iki adının daha bulunduğunu söyler: Muallimler Bahçesi ve Akademi. Meydanın yeniden düzenlendiği tarihe kadar her kesimden aydınların uğrak

*Küllük Kahvesi'nin
1900'lerin başında
çekilmiş nadir
fotoğraflarından biri*

yeri ve “Esâfil-i Şark” diye anılan aydınların mekânı olan Küllük’e 1940’larda Yahya Kemal de sık sık uğrardı. Bu kahvenin emektar garsonu ve ocakçısı Napolyon Sadık’ın “Yahya Kemal bir gelirdi, yer yerinden oynardı” dediği söylenir. Sıtkı Akozan, adı geçen manzumesinde Yahya Kemal’in adını şöyle zikretmiştir:

Biz ne Yahya’dan Kemal umduk, ne Midhat’tan Cemal

Yahya Kemal, kendisiyle görüşmek isteyenlere zaman zaman Küllük’te randevu vermiştir. Baki Süha Ediboğlu, onunla Küllük’teki ilk karşılaşmasını şöyle anlatır:

“O günlerde Beyazıt kahveleri, bilhassa Küllük, fikir ve sanat adamlarının buluşup görüştükleri bir merkezdi [...] Saat dörde beş kala Beyazıt’taki kahvenin önündeydim. Resimlerine göre hayalimde canlanan Yahya Kemal’i şöyle göz ucu ile kahvede oturanlar arasında aramaya başladım. Hemen ilk bakışta tam da hayalimdeki insanı kahvenin ön sırasında tek başına oturur buldum. Sanki çift sandalyeye oturmuş gibi yayılmış, iri gövdesi öne doğru eğik, çenesini bastonuna dayamış, dalgın dalgın Beyazıt Cami’ine bakıyordu”.

Hasan İzzettin Dinamo da, Yahya Kemal’le ilk defa Küllük’te karşılaşmış ve görüşmüştür. Nurullah Ataç’ın da bulunduğu bu görüşmeyi *Edebiyat Anıları*’nda uzun uzun hikâye etmiştir.

Küllük ve onun bir bakıma tamamlayıcısı olan Emin Efendi Lokantası, Beyazıt Meydanı’nda 1950’lerin başında yapılan genişletme çalışmaları sırasında ortadan kaldırılmıştır.

İkbal Kırathânesi

Yahya Kemal'in sevdiği kahvelerden biri de İkbal Kırathânesi'ydi. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Beş Şehir*'de uzun uzun anlattığı bu kahve, Mütareke yıllarında Dârülfünunlu gençler için ikinci bir üniversite haline gelmişti. Yahya Kemal'in etrafındaki gençler daha sonraları Sultanahmet'teki kahvelere gitmeye başlamışlarsa da, İkbal, onlar için ayrı bir anlam taşıyordu. *Dergâh* mecmuası fikir olarak oradaki sohbetler sırasında doğmuş ve hayata geçirilmiştir.

Dergâh, Türbedâr Sokağı'ndaki Tanin Matbaası'nda basıldığı için, *Dergâh*çılar, yakınlığı dolayısıyla çok zaman İkbâl'i tercih ediyor, başta devrin şairleri, yazarları ve gazetecileri olmak üzere her çeşit insanın devam ettiği bu kahveyi idarehâne gibi kullanıyorlardı. Nuruosmaniye Caddesi'nin sonunda, sol köşede, 1960'lara kadar birkaç aydın neslini barındıran İkbal, Yüksek Muallim Mektebi felsefe bölümünden Hasan-Âli [Yücel] ve bir arkadaşı tarafından keşfedilmiş, Dârülfünun öğrencilerince mekân tutulduktan sonra Sultanahmet ve Divanyolu kahvelerine rakip olmuştu. Darülfünunlular, üniformalı bir beyaz Rus zabitanın mandolinle çaldığı parçaları dinlerken öğle yemeklerini beş kuruşa çay simitle burada geçiştiriyor, birbirlerine daha fazla yaklaşıp Mütareke acılarını burada paylaşıyor, önünde İngiliz askerî polislerinin eksik olmamasına rağmen Anadolu'da çıkan gazeteleri gizli gizli burada okuyor, gece geç vakitlerde uğrayan gazeteci arkadaşlarından Millî Mücadele'ye dair en taze -ve müttefiklerarası sansür tarafından yayımlanması yasaklanmış- haberleri burada alıyorlardı.

Tanpınar'ın anlattığına göre, birkaç cephenin hâtıralarını vücutlarında taşıyan ihtiyat zabitleri ve muvazzaf zabitler, henüz Anadolu'ya geçememiş yüksek rütbeli askerler, müflis, kibar ve kimi dama, kimi satranç meraklısı birkaç Abdülhamid devri kazaskeri, aşırı milliyetçiler ve Dâmat Ferit Paşa'nın casusları, edebiyat meraklısı Dârülfünun öğrencileriyle iç içeydiler. Meşhur Farsça hocası Tahir Nadi, Mükrimin Halil [Yınanç], etrafında Bergson rüzgârı estiren Mustafa Şekip [Tunç] ve gençlerden Ahmet Hamdi [Tanpınar], Hasan-Âli [Yücel], Necmeddin Halil [Onan], Ali Mümtaz [Arolat], Mustafa Nihat [Özön], Yunus Kâzım [Köni] ve Nurullah Ata [Ataç] İkbâl'in müdâvimleriydi. O tarihte Düyun-ı Umumiye'de çalışan Ahmet Haşım ve Yahya Kemal'i Paris'ten tanıyan Abdülhak Şinasi [Hisar] de sık sık uğruyorlardı.

Yahya Kemal ve hayranlarının oturdukları mermer masa kapıdan girince sol taraftaydı. Sohbet kızışınca halka genişliyor ve bütün bir tarafı işgal ediyordu. Istaka gürültüleri, tavla şakırtıları, garson çığlıkları arasında, Baudelaire'den, Verlaine'den, Nedim'den, Şeyh Galib'den, Bergson'dan, Fransız İhtilâli'nden, İstanbul'un fethinden, günlük politikadan, Anadolu'da olup bitenlerden söz ediliyor, çoğu konuşulduğu gün unutulmuş projeler üretiliyordu.

Dergâh mecmuası kapanıp Dergâhçılar dört bir yana dağıldıktan sonra gazetecilere kalan İkbâl, 1950'lerde Orhan Kemal ve arkadaşlarının uğrak yeri olmuş, 1960'ların ortalarında da kapanmıştır.

Yeni Şark Kahvesi

Divanyolu'nda, İkinci Mahmud Türbesi'nin karşısındaydı. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*'de Süleyman Nazif'in burada Yahya Kemal'le buluştuğunu söylüyor. Mükrimin Halil Yınanç ve Hilmi Ziya Ülken gibi meşhurların da uğradıkları Yeni Şark Kahvesi, Mütareke yıllarında Sultanahmet ve Nuruosmaniye kahveleriyle birlikte aydınların buluştukları, birbirlerine daha yaklaşmak ihtiyacıyla, memleket ve edebiyat meselelerini konuşup tartıştıkları önemli mekânlardan biriydi.

Bibl. *TVİA*, V: 169; Sıtkı Akozan: *Küllüknâme*, İstanbul 1936: 11; Salah Birsell: *Kahveler Kitabı*, Koza Yayınları, İstanbul 1975: 303-319; Baki Süha Ediboğlu: *Bizim Kuşak ve Ötekiler*, Varlık Yayınları, İstanbul 1968: 7; Yücebaş 1979: 405; Dinamo 1984: 75; Tanyol 1985: 164; Hüseyin Avni Şanda: "Ahmet Hâşim ile Yahya Kemal Karşı Karşıya", *Yeni İstanbul*, 16 Kasım 1958; Tanpınar 1969: 210-213; Salah Birsell: *Kahveler Kitabı*, İstanbul 1975: 321-332; *TVİA*, IV: 144-145

KANDİL VE MAHYA

Yahya Kemal'e göre, mahyalar ve minare şerefelerinde yakılan kandiller, "Türk İstanbul"un ve Türk tarzı Müslümanlığın en güzel ifadelerinden biridir. 1921 yılı Ramazanının başlaması münasebetiyle yazdığı "Kandiller Yanarken Hasbihal" [*İleri*, nu. 1179, 10 Mayıs 1921] başlıklı yazısında bir hâtırasını anlatır: Mütareke'nin ilk Ramazan'ında, Türkleri seven, Rumları da yakından tanıyan bir yabancıyla, bir gece, Moda'da oturmuş, İstanbul'u seyretmektedirler. Yabancı, mahyaları ve minarelerin şerefelerindeki kandilleriyle büyülü bir güzelliğe bürünen İstanbul'a uzun uzun baktıktan sonra şöyle der: "Bu şehir Türk'tür, Türk olmasa insaniyet güzelliğinden bir âlem kaybeder!"

Yunanlıların İstanbul'u dünyaya bir Yunan şehri olarak göstermek için her türlü yola başvurdıkları acılı günlerdir.

*Üsküdar Mihrimah
Sultan Camii
minarelerinde yanan
kandiller*

Yabancı dost, İstanbul'u büyük bir hayranlıkla bir süre daha seyrettikten sonra sözlerine şöyle devam eder: "Rumlar bir senedir bu şehri bize Yunanlı göstermek için ne çarelere başvurmadılar, kendi evlerinden sonra Beyoğlu'nda Türk emlâkini de mavi-beyaza gark ettiler, siz ses çıkarmadınız, lâkin bu akşam ne sizin, ne de hükümetinizin tertibi eseri olarak minareler kendiliğinden öyle bir nümayiş yaptılar ki, bu şehrin milliyetini tamamiyle gösterir!" [EDA, 111]

Yahya Kemal'i ve yabancı dostunu o kadar etkileyen minarelerde kandil yakma geleneği, XVII. yüzyılda, Sünbül Efendi dergâhının Sünbül Efendi'den sonraki beşinci seccadenişini olan Şeyh Necmeddin Seyyid Hasan Efendi tarafından başlatılmıştır.

KANDİLLİ

Boğaz'ın Anadolu yakasındaki semtlerden biri. Denizciler arasında şiddetli akıntısıyla meşhur olan Kandilli'ye Doğu Roma devrinde Boosphor Nicopolis denirdi. Kandilli adının kaynağı hakkında farklı görüşler var. Fetihten sonra hassa arazileri arasına katılan Kandilli'de, III. Murad tarafından muhteşem bir saray yaptırılmıştı. Ancak bu saraya daha sonraki padişahların pek ilgi göstermedikleri biliniyor. Evliya Çelebi'nin Kandilli'den hiç söz etmemiş olması, bu köyün Osmanlı devrinde geç geliştiğini göstermektedir. Lâle Devri'nde yeniden dikkati çeken ve hızla gelişen Kandilli, Kıbrıslı Yalısı, Kont Ostrorog Yalısı, Kandilli Sarayı diye bilinen, uzun süre Sultan Abdülhamid'in kız kardeşi Cemile Sultan'ın oturduğu Mustafa Fâzıl Paşa Yalısı, yukarıda Kandili Kız Lisesi olarak kullanılan Âdile Sultan Sarayı ve rasathanesiyle tanınıyordu.

Kandilli, İstanbul'a ilk gelişinde bir süre yaşadığı Sarıyer sayılmazsa, Yahya Kemal'in Boğaziçi'ndeki ilk göz ağrısıdır. Paris'ten döndükten sonra, Kıbrıslızâde Tefik ve Şevket Beyler yakın arkadaşları olduğu için zaman zaman Kıbrıslı Yalısı'nda kalırdı. Bu yalıdaki uzun misafirlikleri sırasında çok iyi tanıdığı ve sevdiği Kandilli'den bazı şiirlerinde söz etmiştir. *Gece* ve *Gezinti* adlı şiirlerinde, Kandilli'de dostlarıyla birlikte zaman zaman yaptığı sandal gezintilerinde hissettiklerini anlatır:

*Kandilli yüzerken uykularda
Mehtâbı sürükledik sulara.*

*Bir yoldu parıldayan gümüşten,
Gittik.. Bahs açmadık dönüşten.*

Gece

*Kandilli'den Çubuklu'ya çıktık gezintiye;
Yalnız kürek sadâsı gelen bir kayıktayız.*

Gezinti

Akşam Musikisi şiirinde de, Yahya Kemal'in Kıbrıslı Yalısı'nda yaşadığı Kandilli günlerinin hâtıraları vardır:

*Kandilli'de, eski bahçelerde
Akşam kapanınca perde perde,
Bir hâtıra zevki var kederde.*

Akşam Mûsikîsi

Lozan'dan Nimet Hanım'a gönderdiği 18 Kânunusani 1923 tarihli mektubunda da Kandilli özlemini "Mamafih, hiçbir

şı'r ü hayale kapılmaksızın temin ederim ki bizim
Kandilli'deki âlemimiz, bütün bu âlemlerden kat kat güzel,
eğlenceli ve hoştu. Kandilli'nin suları, ağaçları, dağları
gözümde tütüyor" [MM, 107] diye anlatan Yahya Kemal,
"Gezinti Tahassüsleri" [*Tevhîd-i Efkâr*, 21 Mart 1338/1922]
başlıklı yazısında da, Birinci Dünya Savaşı yıllarında
Kandilli'de çıkan büyük bir yangından şöyle söz etmişti:

"Türk vatanının on seneden beri her köşesini bir ateş
yakıyor, Boğaziçi'ni de gaz; onun kara tâliinde de gaz varmış.
Harp senelerinde Kandilli yandı, kül oldu. Yangının sebebini
söyledikleri zaman harbin ne garip cilveleri olurmuş
öğrendim: Beykoz'da gaz yüklü Alman vapurları
duruyormuş, bu vapurlardan biri kendini akıntıya kaptırmış,
seyyar bir yangın hâlinde, sularla Kandilli'ye kadar
sürüklenmiş, gazın 'radyum' fiyatına satıldığı o sıralarda,
biçare halk denizde yüzen tenekeleri avlamış, için için yanan
tenekelerden bir yalıda yangın çıkmış ve sıra ile öteki
yalıları da yakmış." [*AI*, 107]

[bk. Boğaziçi]

Bibl. Ayverdi 1982: 341-346; Ertuğrul 1953: 196, 212, 318; Şehsuvaroğlu
1986: 283-285; Kayra-Üyepazarcı 1993: 28, 38, 39, 49-51, 67, 80; *İKSA*, IV:
2005-2006

KANLICA

Boğaz'ın Anadolu yakasında, Anadoluhisarı ile Çubuklu arasındaki semt. Emirgân'ın tam karşısına düşen Kanlıca'nın antik çağdaki ismi Phrixu Limen'di. Kanlıca burnuna Lempos, güneyine düşen körfeze Phielia Monoli deniyordu. Kanlıca ismi hakkında çeşitli rivayetler vardır. Fetih'ten sonra buraya kağıt yapıp satan bir halkın yerleştirildiği, bu halktan gelen "Kağıtlıca" isminin zamanla Kanlıca'ya dönüştüğü rivayetini kabul etmeyen A. Cabir Vada'ya göre, bu isim bazı vakfiyelerde ve kitabelerde görülen Kanlıcak'tan gelmektedir. Osmanlı seçkinlerinin çok sevdiği bir semt olan Kanlıca'daki görkemli yalılardan çoğu zamanla yok olmuştur. Kanlıca Körfezi, Şeyhülislâm Bahaî Efendi'nin yalısı burada olduğu için uzun süre Bahaî Körfezi diye anılmıştı. Mehtap âlemleriyle de meşhur olan bu körfez, Yahya Kemal'in İstanbul'dan uzakta olduğu zamanlarda en çok özlediği yerlerden biriydi. Varşova'da, 1927 yılında

yazdığı *Kar Musikileri* şiirinin son mısraında andığı körfez,
Kanlıca Körfezi'dir:

Uykumda bütün bir gece körfezdeyim artık.

Geçmiş Yaz şiirindeki körfez de öyle:

Körfezdeki dalgın suya bir bak, göreceksin.

Geçmiş gecelerden biri durmakta derinde:

Mehtâb... iri güller... ve senin en güzel aksin...

Velhâsıl o rü'yâ duruyor yerli yerinde.

Yahya Kemal, *Eski Musiki ve Siste Söyleniş* adlı şiirlerinde
de andığı Kanlıca'ya duyduğu büyük sevgiyi *Eylül Sonu*'nda
şöyle ifade etmiştir:

Günler kısaldı. Kanlıca'nın ihtiyarları

Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları.

Yalnız bu semtini sevmek için ömrümüz kısa....

Yazlar yavaşça bitmese, günler kısalmasa...

İçtik bu nâdir içkiyi yıllarca kanmadık...

Bir böyle zevke tek bir ömür yetmiyor, yazık!

Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor;

Lâkin vatandan ayrılışın ızdırâbı zor.

Hiç dönmemek ölüm gecesinden bu sâhile,

Bitmez bir özleyiştir, ölümden beter bile.

[bk. Boğaziçi, Mihrâbâd]

Bibl. Vada 1948: 96-103; Ayverdi 1982: 324-330; İKSA, IV: 2007-2008

*Rumelihisarı'dan
Kanlıca'ya bakış*

KARACAAHMET

Yahya Kemal, şiirlerinde Karacaahmet mezarlığından hiç söz etmez. Fakat çok sevdiği Üsküdar'ın "uhrevî bir şehir" gibi görünmesinde Karacahmed'in büyük tesiri olduğu kanaatindedir. "Türk İstanbul" adıyla vermeyi düşündüğü konferansıya ilgili notlarındaki şu cümleleri dikkat çekicidir: "Sakin sokakların, ruha şifa veren cami avlularının, bilhassa Karacahamed'in tesiriyle olacak ki, Üsküdar, zâirlerine, bilhassa manzaradan anlayan ecnebilere uhrevî bir şehir gibi görünmüştür." [Aİ, 77]

[bk. Üsküdar]

KIBRISLI YALISI

Yahya Kemal'in Paris'ten döndükten sonra, yakın dostları Kıbrıslıâde Tefik ve Şevket Bey'lerin misafiri olarak zaman zaman kaldığı yalı. Kandilli'deki bu yalının en eski sahibi, Sultan I. Abdülhamid devri sadrazamlarından İzzet Mehmet Paşa'dır. Onun vefatından sonra oğlu İkinci Mirahur Said Mehmed Bey'e intikal eder ve bir süre sonra başka bir İzzet Mehmet Paşa'ya kiralanır. III. Selim'in sadrazamlarından olan ikinci İzzet Mehmet Paşa'nın azlinden sonra bir süre Said Mehmet Bey'in oturduğu yalı, onun oğlu Mehmet Ataullah Bey tarafından 1840'larda Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa'ya satılır. Yeni sahibinin vezirlik ve sadrazamlık gibi önemli görevlere geldikçe elden geçirip genişlettiği ve dekorasyonunu Avrupalı tarzda yaptırdığı Kıbrıslı Yalısı günümüze ulaşmış ve aslına uygun olarak restore edilmiştir. Yahya Kemal'in bu yalıyla ve Kıbrıslı ailesiyle ilişkisi ömrünün sonuna kadar devam eder.

Münevver Ayaşlı, şairin ölümünden sonra Kıbrıslı Yalısı'na,
Refika Hanımefendi'yi ziyarete gittiği bir gün Reşat
Beyatlı'yla karşılaşmıştır.

[bk. Kandilli]

Bibl. Ertuğrul 1953; Şehsuvaroğlu 1986: 283-285; Kayra-Erol 1993: 28, 38,
39, 49-51, 67, 80; Orhan Erdenen: *Boğaziçi Sahilhaneleri*, İstanbul 1993, II:
199-203; Ayaşlı 2002: 75

KOCA MUSTÂPAŞA

Yahya Kemal, çok sevdiği semtlerden biri olan Koca Mustafapaşa'yı *Koca Mustâpaşa* adlı şiirinde anlatır. *Kendi Gök Kubbemiz*'in üçüncü bölümünde yer alan bu şiirin ilk bölümü *Yeni İnci* [nu. 40, 28 Mayıs 1953] dergisinde yayımlanmıştır. Aynı yıl birinci ve ikinci bölümleri *Resimli Hayat* [C. II, nu. 15, Temmuz 1953; C II, nu. 16, Ağustos 1953] dergisinde çıkar. "Ahmet Salih Korur'a, doğduğu ve yaşadığı semtin havasıyla" ithafıyla yayımlanan bu şiir *Hürriyet* gazetesinde de üç bölüm halinde çıkmıştır: "Semt" [*Hürriyet*, nu. 3071, 25 Kasım 1956], "O Semtin Gecesi" [*Hürriyet*, nu. 3078, 18 Kasım 1956], "Son Düşünüş" [*Hürriyet*, nu. 3085, 2 Aralık 1956].

Suriçi'nde ahşap dokusu ve ruhani havasıyla Yahya Kemal'i büyüleyen bu eski semt, adını II. Bâyezid devri vezirlerinden Koca Mustafa Paşa'nın yaptırdığı külliyyeden almaktadır.

*Koca Mustâpaşa
Camii avlusunda
ünlü servi ağacı ve
arkada Sümbül
Efendi Türbesi*

nefis bir ta'lik kitâbeyle bezeli kapıdan girilir. Sağda ve solda cami ve türbenin hazireleri yer almaktadır. Hazirelerde yatanlardan biri de Hattat Hâfız Osman'dır. Yahya Kemal, *Koca Mustâpaşa* şiirinde, hazireler arasından geçerken gördüklerini şöyle anlatır:

*Göze çarpar ölüm âyetleri sağdan soldan,
Sarmaşıklar, yazılar, taşlar, ağaçlar karışık;
Hâfız Osman gibi hattatla gömülmüş bir ılık
Bu mezarlıkta siyah toprağı aydınlatıyor;
Belli, kabrinde, o, bir nûra sarılmış yatıyor.*

Sağdaki hazirenin arkasında, yakın zamanlara kadar Sünbüliye şeyhlerinin oturduğu ahşap bir konak yükselir. Sünbül Efendi türbesi, hazireyi geçtikten sonra sağda yer almaktadır. 1452 yılında Borlu'da doğan ve asıl adı Yusuf, lâkabı Zeyneddin olan Sünbül Sinan, İstanbul'da medrese tahsili yaparken tasavvuf aleyhtarıdır; ancak Halvetî ileri gelenlerinden Çelebi Halife (Muhammed Cemaleddin Halvetî) ile tanıştıktan sonra tasavvufa yönelir ve dört yıllık bir riyazetten sonra halifelik icazeti alır. Şeyhinin arzusu üzerine Mısır'a giden ve orada bir süre kalan Sünbül Sinan, daha sonra İstanbul'a dönerek Koca Mustafa Paşa Camii'nde otuz üç yıl postnişinlikte bulunacak ve Halvetiye'nin Sünbüliye kolunu kuracaktır.

Postnişin olduktan sonra Sünbül Sinan'a tahsis edilen Koca Mustafa Paşa Camii, Bizans devrinde havari Hagios Andreas manastırı bünyesinde yer alan eski bir kiliseydi. Bizans halkına Hristiyanlığı kabul ettirdiğine inanılan Hagios

Andreas adına tahminen VI. asırda yapılan manastır, daha sonra, ikonoklazm hareketi sırasında idam edilen ve rölikleri buraya gömülen Giritli Aziz Hosios Andreas'a nispet edilmiştir.

İkonoklazm hareketi ve daha sonra Lâtin işgali sırasında bir hayli tahribata uğrayan Hosios Andreas manastırı 1284 yılında İmparator VIII. Mikhailos'un yeğeni Theodora tarafından esaslı bir şekilde tamir ettirilir ve ilâve olarak bir de kilise yapılır. Koca Mustafa Paşa Camii'nin esasını teşkil eden ve fetih sırasında faal olduğu bilinen bu kilise, fetihten sonra kırk yıl kadar metrûk kalmış, 1489 yılında, II. Bayezid'in sadrazamı Koca Mustafa Paşa tarafından camiye çevrilip etrafına yapılan medrese, imaret ve çeşme gibi yapılarla ağır Ortodoks ruhaniyetinden ve manastır havasından kurtarılmıştı; öyle bir sentez doğmuştu ki, Yahya Kemal'e göre,

Türk'ün âsûde mizâcıyla Bizans'ın kederi

burada birbirine karışıp bir “mağfiret iklimi” yaratmıştı.

Koca Mustafa Paşa da camii gibi bir “mühtedi” idi. Aslen Rum olduğu tahmin edilen ve Sultan II. Bâyezid'in hizmetine verilen Mustafa, zamanla dikkatleri üzerine çekmiş, sancak beyliği, kapıcıbaşılık, vezirlik ve sadrazamlık gibi çok önemli görevlere getirilmişti. Bazı Osmanlı kroniklerinde, kapıcıbaşılık görevinde iken II. Bâyezid tarafından Roma'ya elçi olarak gönderilen Mustafa'nın Sultan Cem'i zehirli usturayla tıraş ederek öldürdüğü iddia edilir.

Yahya Kemal'in ciddiye almadığı bu iddiayı, İsmail Hami Danişmend kabul etmiş, fakat Mustafa'nın Cem'i zehirli usturayla değil, kullandığı şekere beyaz, zehirli bir toz katarak öldürdüğünü ileri sürmüştür. Yahya Kemal ise Kapıcıbaşı Mustafa'nın Roma'ya berber olarak değil, elçi olarak gittiğini söyler ve bir elçinin şehzâdeyi tıraş etmesini hiç mantıklı bulmaz. Şehzâde Ahmed taraftarı olduğu gerekçesiyle Yavuz Selim tarafından 1512 yılında idam ettirilen ve cami avlusunda kendisi için yaptırdığı türbede değil, Bursa'da toprağa verilen Mustafa Paşa, Yahya Kemal'e göre, kavi Müslümanlığıyla halkın sevgisini kazandığı için "Koca" diye anılıyordu ve bütün malını mülkünü kiliseden çevirdiği camiye vakfetmişti:

*Elli yıl geçtiği günlerde büyük mucizeden,
Hak'dan ilham ile bir gün o güzel semte giden,
Rum vezîr eski manastırda ederken secde,
Kalbi çok dolduran îmân ile gelmiş vecde,
Onu tek Tanrısının mâbedi etmiş de hayâl
Vakfedip her neye mâlikse, bütün mâl ü menâl
Bir fetih camii yapmak dilemiş İslâm'a.
Sebep olmuş bu eser yâd edilir bir nâma.*

Yahya Kemal, *Koca Mustâpaşa* şiirinin bundan sonraki bölümünde, Koca Mustafa Paşa'nın camiine dört asırdır nur üstüne nur indiğini belirterek ölülerin de, yaşayanların da huzur bulduğu bu mekânda bir gece hissettiği şiiriyeti şöyle dile getiriyor:

*Koca Mustâpaşa
Camii*

*Gece şi'riyle sararken Koca Mustâpaşa'yı
Seyredenler görür Allah'a yakın dünyâyı.
Yolda tek tük görünenler çekilir evlerine;
Gece sessizliği semtin yayılır her yerine.*

.....

*Gece, her yerdeki efsunlu sükûnundan iyi,
Avutur gamlıyı, teskin eder endişeliyi;
Ne ledünnî gecedir! Tâ ağaran vakte kadar
Bir mücevher gibi Sünbül Sinan'ın rûhu yanar.*

Beş Şehir'in İstanbul bölümünde Sünbül Efendi'den de söz eden ve bu külliye'nin İstanbul'un en güzel manzaralarından birini "yap"tığını söyleyen Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal'in şiirinin Koca Mustafapaşa semtiyle nasıl bütünleştiğini şöyle anlatır:

"Şüphesiz yarın bu peyzaj da değişecek. Şimdi çorap atölyesi filan gibi şeyler olan o eski harap konaklar ortadan kalkacak, yerlerini modern atölyeler alacak, iş şartları değişmiş, dünyaya başka gözle bakan insanlar Sünbül Sinan'ın etrafında yaşamaya başlayacaklar; fakat Yahya Kemal'in merhamet ve sevgi şiiri asırların yığdığı bu havayı bize muhafaza edecek".

*Koca Mustâpaşa şiirinde vatan, milliyet ve milliyetçilik anlayışını anlatmaya çalışan Yahya Kemal, "Türk'ün âsûde mizacıyla Bizans'ın kederi" mısraını şöyle açıklar:
"Hıristiyanlıkta umumiyetle keder vardır; kilise kederlidir, Bizans'ın estetiğinde keder vardır. Bizim cami ise ferahdır. Bir Rum mühtedisi olan Koca Mustafa Paşa, aslında bir*

Bizans manastırını camiye çevirerek Bizans'ın kederiyle Türk'ün âsude mizacını birleştirmiş ve yeni bir terkip yaratmıştır. “Bu taraf sanki bu halkıyla ezelden meskûn” mısraında da, Bizans toprağına ebediyyen yerleştigimizi ve bu toprağı kendimize benzeterek vatan yaptığimizi anlatmak ister. Yahya Kemal, Nihad Sami'ye, *Koca Mustâpaşa* şiirini alafranga şiire bir tepki olarak yazdığını, bu şiirin hakiki memlekete dönüş şiiri olduğunu ve memleketin ruh realitesini ifade ettiğini söylemiştir.

Bibl. Celâl Esad Arseven: *Eski İstanbul (Âbidât ve Mebânîsi)*, Çelik Gülersoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 1989; Ayvansarayî: *Hadikatü'l-cevâmi'*, Matbaa-i Amire, İstanbul; İsmail Hami Danişmend: *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972; Semavi Eyice: “İstanbul Koca Mustafa Paşa Camii ve Onun Osmanlı Türk Mimarisindeki Yeri”, İ.Ü. *Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. V, nu. 8, İstanbul 1953; Tahsin Öz: *İstanbul Camileri I*, TTK Yayınları, Ankara 1987; Ahmet Hamdi Tanpınar: *Beş Şehir*, MEB 1000 Temel Eser, İstanbul 1969; Ahmet Hamdi Tanpınar: *Huzur*, YKY, İstanbul 2000; Uysal 1959; *YKEM*, III: 267

KÖR KAZMA

Yahya Kemal'in İstanbul'da yaptığı gezintilerden söz ettiği ilk yazısı "Kör Kazma" [*Pâyitaht*, 9 Şubat 1921] başlığını taşır. Küçüksu'da gezinirken Üçüncü Selim'den hâtıralar taşıyan karakolun yıkılışına şahit olmuştur. Böylece "Türk İstanbul"un bir uzvunun daha kör kazmayla koparıldığını ve Nizâm-ı Cedid neferlerinin ilk karargâhları olan bu "pencereleri çapraz demir kafesli, sarı badanalı" binalardan artık pek kalmadığını belirttikten sonra, acı bir alayla, "Biz son devrin Türkleri müceddid kafalı insanlarız. Bu şehri harap görmektense dümdüz görmekten daha çok zevk alırız, bunun için de bir asırdan beri gücümüz ancak harabeleri yıkmağa yetti" diyor [*AI*, 145].

Yahya Kemal'in bir gün Haydarpaşa vapuruyla Anadolu tarafına geçerken sohbet ettiği yabancı bir mimar, Anadolu tarafına bakarak "Ne güzel mimari!" der.

"Kör Kazma"
1950'lerde Eminönü
Meydanı'nda iş
başında

Onun Haydarpaşa Garı'ndan söz ettiğini zanneden Yahya Kemal "Son senelerde yapıldı!" deyince, hayretle yüzüne bakan mimar, "Hayır, ben o müstekreh anbarı kasdetmiyorum!" diyerek Selimiye Kışlası'nı gösterir. Söz konusu yazıda bunları anlatan Yahya Kemal, beyinleri "yeni" mikrobuyla aşılanmış Türklerin şehirde herhangi bir binayı bu kışladan daha fazla beğendiklerini ve kör kazmayı kaparak yıkılmadık bina bırakmadıklarını söylüyor ve Operatör Cemil Paşa'nın şehreminliği sırasında yaptıklarına değiniyor:

"Cemil Paşa gibi mütemeddinlerimiz bir yol açmak için Mimar Sinan'ın bir eserini kör kazma ile kökünden yıkar, bir iş yaptığına zahib olurdu. Eğer itiraza uğrarsa halkın taassubundan şekva ederdi. Bu mütemeddinlere Gülhane Parkı medhalinde Fâtih'in geçtiği kapıyı yıkmamak bir dâğ-ı derûn oldu. Şimdi bize o kapı Gülhane Parkı'na götürecektür düz bir caddeden daha güzel görünüyor" [Aİ, 147].

Restorasyon konusunda da farklı düşünceleri bulunan Yahya Kemal, mevcut yapı stokunu asla değiştirmeden, sadece takviye ederek olduğu gibi korumak gerektiğini düşünüyordu. Birinci Dünya Harbi sırasında İstanbul'a gelen Mimar Zürcher'in, restorasyonu teklif edilen Rumelihisarı'nı gördükten sonra, haklı olarak, o günkü halini takviye etmek suretiyle korumak gerektiği yolunda görüş bildirdiğini hatırlatarak şöyle devam ediyor:

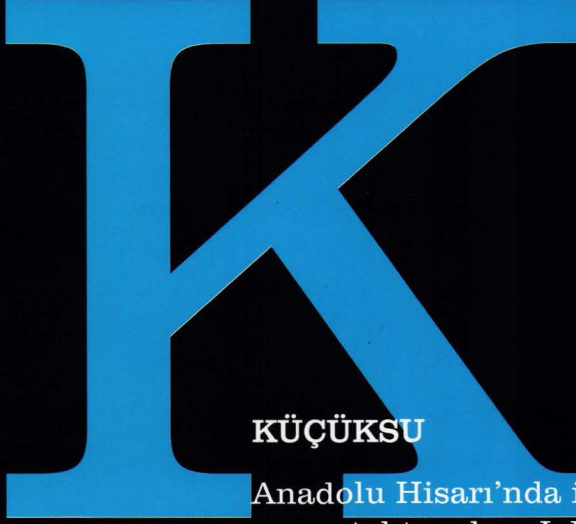
"Rumelihisarı kalesinin imarı bizim mimarlarımıza tevdi olunsaydı, her taşını cilâlarcasına temizler, kulelerinin

tepelerine eski kubbelerini takar, zamanın bu taşlara sindirdiği rûhu tamamiyle sıyrarak yepyeni bir hale koyarlardı” [Aİ, 146].

“Kör Kazma” yazısı şu ilgi çekici cümlelerle bitiyor:

“Medeniyete dair birçok kör itikatlarımız gibi kör kazmayı da bir tarafa bırakmalı [...] Biz bir gün yine yeni’ye vücut verebiliriz. Bize şimdi hiçbir zararı olmayan eski binalarımız dursun. Takdirine can attığımız Frenkler, bize Fâtih’in mezarı başında, Abdülhak Hâmid’le beraber, ‘Durmuş başında bekler bir kavm türbedarın’ derse, şimdilik kâfi bir takdir olur” [Aİ, 147].

KÜÇÜKSU

Anadolu Hisarı'nda iki küçük dereden biri. III. Ahmet'ten sonra tahta çıkan I. Mahmud, Boğaziçi'nin asıl mânâsında tadını çıkaran padişah'tı; Patrona Halil isyanında, Lâle Devri'nin bir bakıma sembolü olan Kâğıthane yangın yerine döndüğü için, gönlünü eğlendirebileceği en uygun yer olarak Küçüksu çayırını seçmişti. Padişahın buraya düşkünlüğünü fark etmekte gecikmeyen Sadrazam Divitdar Emin Mehmed Paşa, kıyıdaki bazı eski yalıları yıktırarak onların yerine klasik Osmanlı üslûbunda muhteşem bir ahşap saray yükseltti. Bu sarayı 1792 yılında adamakıllı tamir ettiren III. Selim, annesi Mihrişah Valide Sultan'ın ruhu için âbidevî bir çeşme, ayrıca bir namazgâh yaptırmıştır. Ahşap saray, Abdülmecid tarafından bütünüyle yıktırılarak yerine bugünkü kârgir kasır inşa ettirilmiştir.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda, İstanbul'un en gözde mesiresi haline gelen Küçüksu'da, usta birer okçu olan III. Selim ve II. Mahmut'un nişan taşları da vardır.

Yahya Kemal, *Ses* şiirinde, Küçüksu'nun Bebek'ten görünüşünü şöyle tasvir eder:

*Ta karşı bayırlarda tutuşmuş iki üç cam,
Sâkin koyu, şen cepheli kasrıyle Küçüksu,
Ardında vatan semtinin ormanları kuytu;
Hep neş'eli hengâmede çepçevre yamaçlar
Hep aynı tahassüsle meyillenmiş ağaçlar;
Dalgın duyuyor rüzgârın âhengini dal dal*

[bk. Anadoluhisarı, Göksu]

Bibl. Ayverdi 1982: 332-333; Şehsuvaroğlu 1986: 112; Çelik Gülersoy: *Küçüksu*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul 1985

LÂLE DEVRİ

IV. Mehmed'in Emetullah Gülnuş Sultan'dan oğlu olan III. Ahmed, 1718 yılında Pasarofça anlaşması imzalandıktan sonra, kendisine bu anlaşmayı telkin eden dâmâdı Nevşehirli İbrahim Paşa'yı sadrazamlığa getirdi. Savaştan nefret ve eğlenceye düşkünlük bakımından padişahla sadrazamının mizaçları birbirine çok benziyordu. Babasının hükümdarlığı sırasında eğlencelerin, şenliklerin en ihtişamlılarını tadarak sanat, çiçek ve bahçe zevki edinen III. Ahmed, kendini dâmâdının zarif ellerine bıraktı. Böylece, Yahya Kemal'in "Lâle Devri" diye adlandırdığı devir başlamış ve İstanbul'da öteden beri var olan lâle merakı yeni bir "revnak" kazanmıştı.

Pasarofça anlaşmasıyla başlayan nisbî barış devri, Dâmad İbrahim Paşa'nın gayretiyle kapıların Avrupa kültürüne aralanıp çeşitli imar ve ıslahat faaliyetlerinin başlatıldığı devir oldu. İlk matbaa bu devirde açılmış, kâğıt fabrikası kurulmuş, yerli sanatların gelişmesi için tedbirler alınmıştı.

İznik ve Kütahya çiniciliğini diriltmek amacıyla bu devirde İstanbul'da bir de çini fabrikası kuruldu.

Öte yandan, zevk ve eğlence düşkünlerinin IV. Murad devrinden beri en sevdikleri mesirelerinden biri olan Kâğıthane, bir güzellik avcısı olan Nevşehirli Dâmad İbrahim Paşa'nın gözünden kaçmamıştı. Aslında, Bizans devrinde bir kâğıt imalâthanesi bulunduğu için Kâğıthane diye anılan bu mesire, Kanunî devrinden beri cennete benzer bir eğlence ve av mekânıydı. Bahar geldiğinde İstanbul halkı akın akın ortasında bir derenin aktığı bu mesireye koşar ve yüzlerce çadır kurardı. Geceleri kandil, mum ve fenerlerle çırağan âlemleri yapılır, gökyüzü havâî fişekleriyle bir masal aydınlığına boğulurken, çadırlardan rebab, tanbur, santur, ud ve keman sesleri yükselirdi. Bu harika mesireyi canlandırmak isteyen Damat İbrahim Paşa, Paris'e bir anlaşma yapmak üzere gönderilen ve 1721 yılı sonlarında İstanbul'a dönen Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin anlattıklarını dinledikten sonra harekete geçti. Yirmisekiz Çelebi, Batılılaşma tarihimiz açısından büyük önem taşıyan ünlü *Sefaretname*'sinde, Paris'te gördüğü saraylardan ve bahçelerden de hayranlıkla söz ediyordu.

Yirmisekiz Çelebi'nin Paris'ten beraberinde getirdiği, Fransız mimarisi, saray ve bahçeleri hakkındaki kitaplardaki resimler ve çizimleri görünce heyecanlanan Damat İbrahim Paşa, Kâğıthane'ye esaslı bir şekilde 1721 yılının sonlarında el atarak çok kısa bir sürede dillere destan Sa'dâbâd kompleksini yarattı. Sa'dâbâd'ı İstanbul'un birçok yerinde çeşitli üslûplarda yaptırılan köşkler, kasırlar ve yalılar izledi.

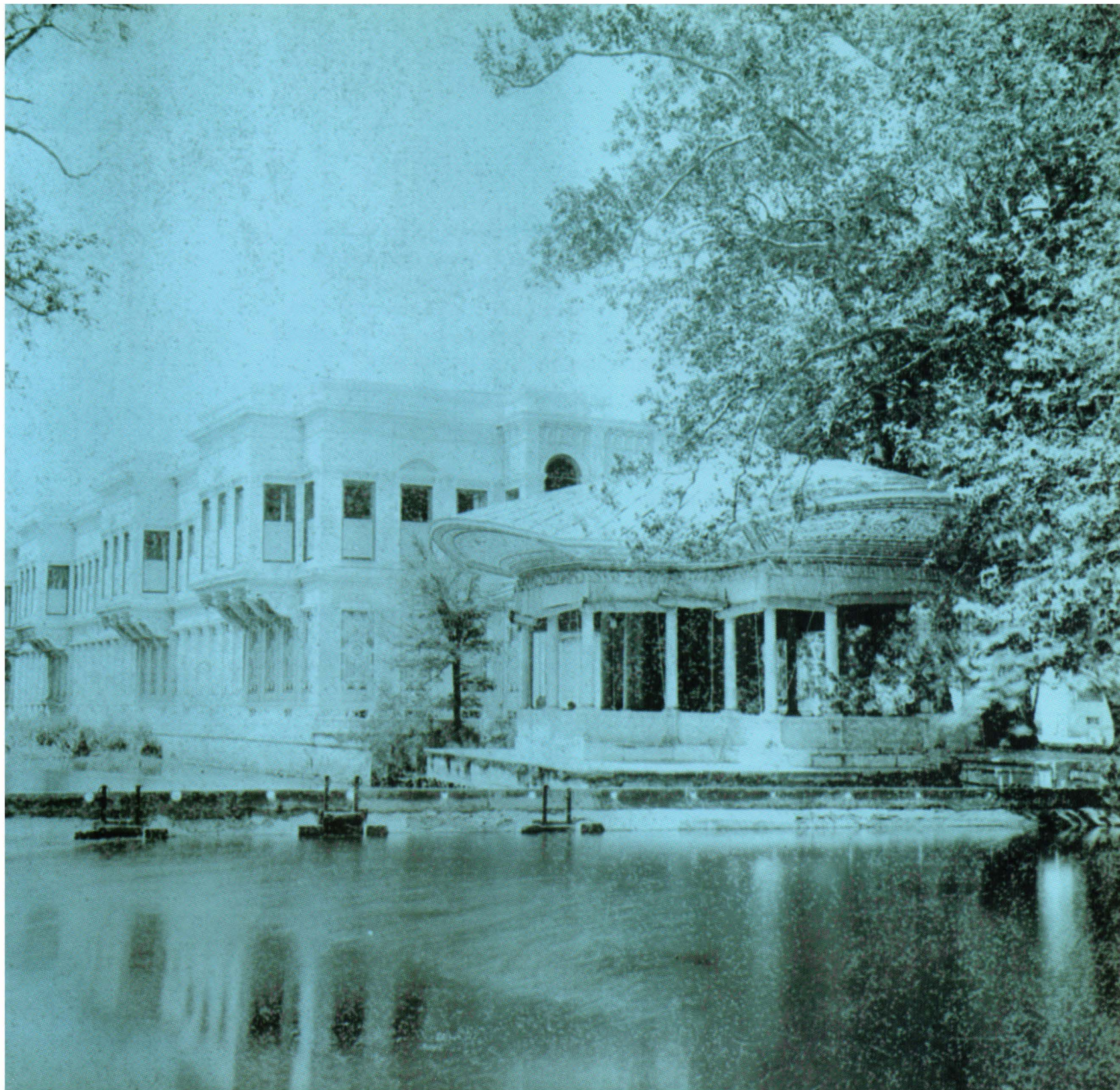
Devrin ayırıcı özelliği, seçkinlerdeki zevk değişikliği ve Avrupa'ya o zamana kadar görülmemiş bir açılışın yaşanmasıydı. Osmanlı mimarisi klasik çağdaki ağırlığını ve sadeliğini yitirerek yumuşatılmış hatların ve aşırı süslemenin hâkim olduğu “barok” bir karakter kazandı. Bu eğilimin en açıklayıcı örneği, III. Ahmed'in Topkapı Sarayı girişinde yaptırdığı çeşmeydi. Batı etkilerinin hemen fark edildiği bu çeşmenin mermer kabartmalarında, devrin simgesi olan İstanbul lâleleri görülmektedir.

XVI. yüzyıldan beri bahçelerin, şiirin ve tezyînî sanatlarının ve vazgeçilmez çiçeği olan lâle, hiçbir devirde, III. Ahmed devrinde olduğu kadar sevilmedi. Baharla beraber bütün İstanbul bir uçtan bir uca lâleye bürünüyordu. Bahçelerde lâleler, pencerelerdeki saksılarda lâleler, çiçekçi dükkânlarında lâleler... Dâmâd İbrahim Paşa da iflâh olmaz bir lâle tutkunuydu. Nâdir lâle soğanlarına sahip olma tutkusu, çok geçmeden, XVII. yüzyıl başlarında Hollanda'dakine benzer bir delilik halini almıştı.

Lâle Devri, birkaç pırıltılı ve olumlu hamleye rağmen, saray ve çevresinin toplumu rahatsız edecek derecede zevk, eğlence ve israfa daldığı bir devirdi. 1730 yılında, uzun süredir ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasî sebeplere bağlı olarak içten içe gelişen, hatta büyük ihtimalle devlet içindeki bazı güçler tarafından da desteklenen kanlı bir isyanla, Patrona Halil isyanıyla sona erdi. Başlar kesildi, köşkler, kasırlar yıkıldı, bahçeler târûmar edildi. Rivayete göre, şair Nedim isyan sırasında âsilerin elinden kurtulmak için bir damdan başka bir dama atlarken düşüp ölmüşü.

Yahya Kemal, Lâle Devri'ni Paris'te keşfetmişti. Mallarmé'nin şiir yazmak isteyen bir öğrencisine Paul Verlaine'in *Fêtes Galantes*'indeki şiirleri tavsiye ettiğini öğrenince, XVIII. yüzyıl Fransızcasıyla yazılan bu şiir kitabını bulup okuyan, hatta hayran kaldığı bu şiir kitabından birçok parçayı ezberleyen Yahya Kemal, Verlaine'in yaptığını Türkçe'de yapmak hevesine kapılarak Paris Şark Dilleri Mektebi'ne (Ecole Des Langues Orientales) koşmuş, Fransız şarkiyatçılarının yetiştiği bu okulda Arapça ve Farsçasını ilerleterek divan şiirine nüfuz etmeye çalışmıştı. Yolunu açan, III. Ahmet devrini ve bu devri şiirlerinde yaşatan Nedim'i, daha da önemlisi, Nedim'in şiirlerindeki Türkçenin İstanbul'da konuşulan "millî" Türkçe olduğunu fark etmesiydi. Bazı ciddi hamlelerin de yapıldığı, ancak talihsiz bir isyanla sona eren bu devrin Sa'dâbâd âlemlerinde ortaya çıkan lâle safâsını ve lâle motifinin şiirde, nakışta ve mimaride göze çarpacak kadar çok kullanıldığına da dikkat etmiş, "O muğbeceyle tanıştımdı lâle devrinde" mısraıyla başlayan *Bir Sâkî* adlı gazelinde, bu devri "Lâle Devri" diye ilk defa o anmış, hatta bir ara Sorbonne'da Lâle Devri konulu bir tez vermeyi düşünmüştü.

Yahya Kemal, o günlerde Paris'e istihkam zâbiti üniformasıyla gelen Târîh-i Osmanî Encümeni üyelerinden Ahmet Refik Bey'e bir sohbet sırasında bu tasavvurunu anlattığını söyler. Ne var ki, birçok tasavvuru gibi bunu da hayata geçiremeyen şair, Paris'ten İstanbul'a döndüğü 1912 yılında, *Lâle Devri* adında Ahmet Refik [Altınay] imzalı sevimli bir kitabın yayımlanmış olduğunu görecektir.

Yahya Kemal'in Lâle Devri macerasından geriye kalanlar, Nedim hayranlığı, *Sene 1140, Bir Sâkî, Mükerrer Gazel, Mahurdan Gazel, Şerefâbâd* gibi şarkı ve gazellerdir. Bu şiirlerinde Lale Devri'nin bazı ünlü mekanlarından da söz eden Yahya Kemal, *Mâhurdan Gazel*'inde, bir Sa'dâbâd kasrının merdivenlerinden işveyle inip üç çifte bir zevrakçeye binen bir Lâle Devri güzelini tasvir etmiştir:

*Halk-ı Sa'dâbâd iki sâhil boyunca fevc fevc
Va'de-i teşrifine alkış tutarken dûrdan*

Aynı gazelde sözü edilen Kağıthane'deki Lale Devri yapılarından biri de Cedvel-i Sim'dir. Kâğıthane deresi kıyılarına yapılmış mermer rıhtımlara "gümüş su kanalı" anlamına gelen bu isim verilmişti.

Yahya Kemal, Kâğıthane'deki muhteşem yapılardan biri olan Kasr-ı Cinan'ı *Bir Sâkî* adlı gazelinde, Lâle Devri hatıralarını yaşatan Çağlayan Kasrı'nı da bir yazısında anmıştır. Patrona Halil isyanı, Lâle Devri'nin ve Sa'dâbâd'ın sonu olmuştu. Sultan I. Mahmud'un emriyle bütün köşkler ve kasırlar sahipleri, Kasr-ı Neşat'la padişaha ait diğer tesislerse devlet tarafından yıktırıldı. Ancak isyanın sorumluları cezalandırıldıktan sonra, Kasr-ı Neşat, I. Mahmud tarafından eski şekliyle yeniden yaptırılarak Sa'dâbâd'ın hâtırasını yaşatmak amacıyla Sa'dâbâd diye adlandırıldı. III. Selim tarafından kârgir olarak yeniden yaptırılan, fakat ismi korunan bu kasır, II. Mahmud tarafından tadilât yaptırılarak yenilendikten sonra "Çağlayan Kasrı" diye adlandırılmıştır. Sultan Abdülmecid devrinde hemen hiç kullanılmadığı için

harabeye dönen Çağlayan Kasrı da Sultan Abdülaziz tarafından yıktırılarak yenisi yaptırılmıştır.

II. Abdülhamid'in hiç iltifat etmediği, bu yüzden bekçiler elinde bir hayli bakımsız kalan Çağlayan Kasrı, Birinci Dünya Harbi sırasında Darüleytam olarak kullanıldıktan sonra terk edilecek ve 1930'larda hiçbir sebep yokken temeline varıncaya kadar yıkılacaktır. Kasra adını veren çağlayanların Lâle Devri'nden kalma bendleri bile bu anlaşılmaz vandallıktan nasibini almıştır.

Yahya Kemal, 1922 yılı baharında, o tarihte III. Selim'den sonraki macerasını bilmediği Çağlayan Kasrı'nı ziyaret etmiş ve bu zarif yapıyı harap bir halde görmüş olmaktan duyduğu üzüntüyü ve çöküş hüznünü "Çağlayan Kasrı'nda Bahar" [*Yeni İnci*, nu. 1, Haziran 1922] başlıklı yazısında anlatmıştır [MM, 141-142].

Bibl. Ahmed Refik: *Lâle Devri*, İstanbul 1912; *KİA*, VII: 3654-3656; *TVİA*, VI: 385-386; Sedat Hakkı Eldem: *Sa'dabad*, İstanbul 1977; a.y. *Türk Bahçeleri*, İstanbul 1976; Çelik Gülersoy: *Lâle ve İstanbul*, İstanbul 1980; Metin Sözen: *Devletin Evi Saray*, İstanbul 1990: 114.

MALTEPE

İstanbul'un Anadolu yakasındaki yeni ilçelerinden biri. Bu ilçenin çekirdeğini teşkil eden semtin ne zamandan beri meskûn olduğu ve adının kaynağı bilinmiyor. Kazasker Feyzullah Efendi tarafından buraya bir külliye yaptırılıp Kayışdağı'ndan su getirtildikten sonra Türklerin de rağbet ettiği Maltepe'de daha çok Rumlar yaşırdı. Cumhuriyet'in ilânından sonra Yunanistan'a göçen Rumların yerine Drama, Selânik ve Kavala gibi yörelerden gelen Türkler yerleştirilmiştir. Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*'in birinci bölümünde yer alan ve ilk defa *Resimli Hayat* [C. I, nu. 6, Ekim 1952: 3] dergisinde yayımlan *Maltepe* şiirinde, bu semtte geçirdiği bir günü ve yaşadığı duyguları anlatır.

Bibl. TVİA, V: 281-282

MEHTAP

Ay ışığı. Yahya Kemal de Abdülhak Şinasi Hisar gibi, Boğaziçi mehtaplarına âşıktı. Henüz mum, kandil ve gaz lâmbası gibi aydınlatma araçlarının kullanıldığı devirlerde, Abdülhak Şinasi'nin ifadesiyle, “mehtabın daha dokunulmamış bir büyüklüğü, el sürülmemiş bir temizliği, eşsiz bir tabiiliği vardı. Başka yerlerden Boğaziçi'ne gelenler burada mehtabı o kadar tılsımlı bulurlardı ki, âdeta sarhoş oldukları ve hatta bu füsun ile güya tekin değilmiş gibi çarpılmaktan korktukları olurdu”.

Yahya Kemal, Boğaziçi mehtaplarından söz ettiği şiirlerinde, Abdülhak Şinasi'nin sözünü ettiği büyüğü bütün güzelliğiyle duyurmayı başarmıştır:

*Kandilli yüzerken uykularda
Mehtâbı sürükledik sular da.*

Gece

*Dolmabahçe'de
mehtap*

*Geçmiş, geçen veya gelecek vakti duymadan,
Âheste çek kürekleri mehtâb uyanmasın!*

Gezinti

*Bülbülden o eğlencede feryâd işitilmez,
Gül solmayı, mehtâb azalıp bitmeği bilmez;*

Vuslat

*Mehtâb... iri güller... ve senin en güzel aksin...
Velhâsıl o rü'yâ duruyor yerli yerinde.*

Geçmiş Yaz

*Âheste çek kürekleri mehtâb uyanmasın
Bir âlem-i hayâle dalan âb uyanmasın*

Çubuklu Gazeli

*Mev'id-i mehtâba sâz açmış gümüşt en şâhrâh
Şeb nedir Körfez'de Mihrâbâd'dan görmüş o mâh*

.....

*Sebkeden mehtâblar bir bir uyanmış hâbdan
Şeb nedir Körfez'de Mihrâbâd'dan görmüş o mâh*

Mihrâbâd

Eyledim mehtâbı hem davet düğün alayına

Sene 1140

Yahya Kemal, bütün şiirlerinde *mehtap* kelimesini on defa kullanmıştır.

[bk. Mihrâbâd]

Bibl. Abdülhak Şinasi Hisar: *Boğaziçi Mehtapları*, İstanbul 1978: 121

M

MİHRÂBÂD

Kanlıca sırtlarında ünlü bir koruluk ve mesire. Yahya Kemal, *Eski Şiirin Rûzgârıyla'nin* “Şarkılar” bölümünde yer alan ve ilk defa *Foto Magazin* [nu. 6, 1 Birinciteşrin 1938: 15] dergisinde yayımlanan *Mihrâbâd* adlı şiirinde, buradan Kanlıca Körfezi'ni seyreden ay yüzlü bir güzelin gözüyle bir mehtap âlemini tasvir eder.

Mehtap âlemi geleneği, XVII. yüzyılda Şeyhülislâm Bahai Efendi tarafından başlatılmıştır. Körfez civarındaki arazinin büyük bir kısmı, Yavuz Sultan Selim'in musahibi Hasan Can'ın soyundan gelen ve aynı zamanda divan sahibi güçlü bir şair olan Bahai Efendi'ye aitti. Körfez, Bahai Efendi'nin buradaki mükellef yalısından dolayı XIX. yüzyıl sonlarına kadar Bahai Körfezi diye anılmıştır.

XIX. yüzyılda Boğaz'a yerleşen Mısırlı Halim Paşa tarafından canlandırılan mehtap âlemlerinde, mehtaplı gecelerde

halılarla ve minderlerle donatılmış bir pazar kayığına yerleşen saz heyeti Boğaz'a açılırmış. Neyzen Aziz Dede, Santurî Edhem, Tanburî Ahmet, Kör Hüsameddin ve Hânende Nedim Efendiler gibi, her biri kendi dalında bir dev olan musikişinaslar sessiz Boğaz gecesini parlak nağmelerle kuşatınca bütün yalıların kayıkhanelerinde hareket başlar, feracelerini kapan hanımlar Halim Paşa'nın saz heyetini taşıyan pazar kayığının peşine takılırlarmış. Bu mevkibe o kadar çok kayık katılırmış ki, Boğaz'da bir yakadan diğer yakaya kayıktan kayığa atlayarak geçilebilirmiş. Binlerce kayık musikinin peşinde süzülerek Anadolu Hisarı ile Kanlıca arasındaki Bahai Körfezi'ne girermiş ve asıl musiki âlemi orada başlarmış.

A. Cabir Vada, *Boğaziçi Konuşuyor* adlı kitabında, Bahai Körfezi'ndeki mehtap âlemlerini anlatırken, bu körfezdeki aksisadanın inanılmaz berraklığından ve sadakatinden söz eder.

Boğaziçi'nde son mehtap âlemleri II. Abdülhamid devrinde Said Halim Paşa tarafından yapılmıştır. Paşa Avrupa'ya gidince Abdülhamid tarafından yasaklanan bu âlemler tamamen unutulur. Öyle unutulur ki, Vada'nın anlattığına göre, 1924 yılında Türk dostu Fransız yazar Claude Farrare şerefine Bebekli bir hanım tarafından düzenlenen mehtap âlemi, sarhoş naraları, silah sesleri ve satıcı bağırtiları yüzünden tam bir "mehtap rezaleti"ne dönüşmüştür.

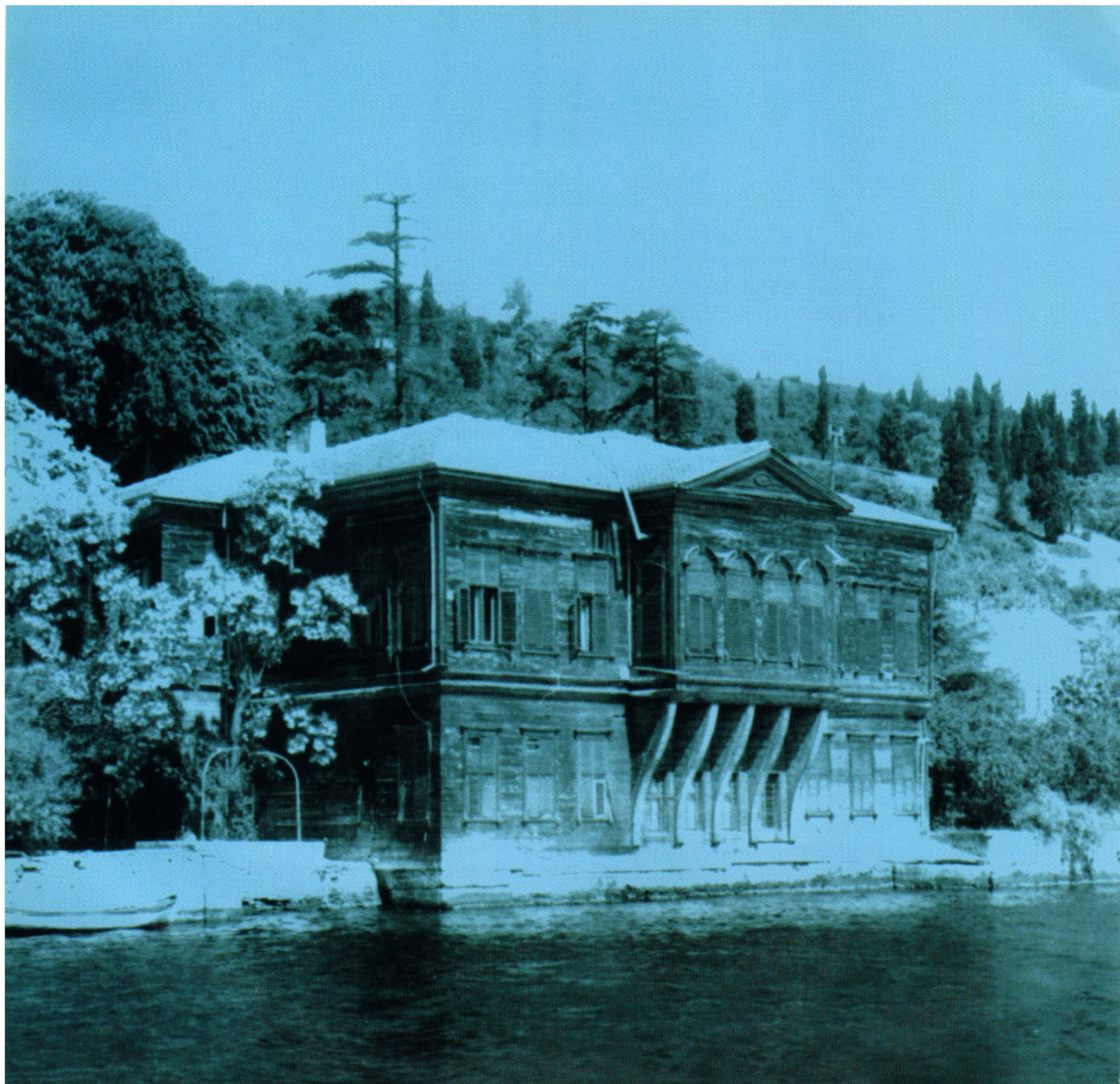
Yahya Kemal, şarkı formunda yazdığı *Mihrâbâd* adlı şiirinde, fasıl başladığı zaman Boğaziçi'nin derin bir sessizliğe gömüldüğü eski, nezih mehtap âlemlerini anlatır:

*Mev'id-i mehtâba sâz açmış gümüştan şâhrâh
Şeb nedir Körfez'de Mihrâbâd'dan görmüş o mâh
Mevkib-i zevrakla gelmiş fasl-ı Sultânî Yegâh
Şeb nedir Körfez'de Mihrâbâd'dan görmüş o mâh*

*Kâinât-ı gaybı tel tel yoklayan mızrâbdan
Vehleten dervâze-i mâzî açılmış âbdan
Sebkeden mehtâblar bir bir uyanmış hâbdan
Şeb nedir Körfez'de Mihrâbâd'dan görmüş o mâh*

Bu mehtap âlemlerinden Rıfkı Melûl Meriç de aynı formda yazdığı ve başına Yahya Kemal'in *Mihrâbâd* şiirinin ilk mısraını koyduğu aynı isimdeki şiirinde söz eder. Hasan İzzettin Dinamo ise, *Edebiyat Anıları*'nda Âsaf Halet Çelebi'yle birlikte 1940 Mayıs'ında bir Kanlıca gezisi yaptıklarını, Çelebi'nin kendilerini Mihrâbâd korusuna çıkardığını ve "İşte Yahya Kemal, *Mihrâbâd* şiirini buradan şu körfezi seyrederek yazdı" diye söze başladığını anlattıktan sonra, *Om Mani Padme Hum* şairinin şu sözlerini nakletmiştir:

"Yahya Kemal, bu tepelerde çok günler, geceler geçirdi. Ne yazık ki sevdiği kadınlar hep kendisinden uzakta, salt düşlerindeydi. Köşk sahipleri, zavallıyı bir göstermelik olarak alıp bu tepelere çıkarır, içirip sarhoş ederler, ondan sabahlara kadar şiir dinlerlerdi. Çoğu zaman bir şiiri kaç yılda yazdığını anlatarak onları çok şaşırtırdı. Doğrusu, güzel yerler buralar. Kim bilir, şu aşağıdaki körfez, geceleyin ay ışığında ne güzel görünür. Yahya Kemal, eskiden beri, bütün bu tepelerden Boğaz'ın güzelliklerini en çok seyreden şair".

Hasan İzzettin, Yahya Kemal'in dostları arasına girmesini sağlayan *Mihrabat'ta Bir Gezinti* adlı şiirini, bu Kanlıca gezisinden sonra yazdığını söylüyor. *Hamle* dergisinin Eylül 1940 sayısında çıkan bu şiirde Yahya Kemal'den ve *Mihrâbâd* şiirinden de söz edilmektedir.

Mihrâbâd, Cinuçen Tanrıkorur tarafından Hicazkâr makamında bestelenmiştir.

[bk. Kandilli, Mehtap]

Bibl. Vada 1948: 96-103; Uysal 1959, 95-97; Ayverdi 1982: 328-330; Abdülhak Şinasi Hisar: *Boğaziçi Mehtapları*, İstanbul 1942;

M

MODA

Kadıköy ilçesinde bir semt. Güneye doğru sahil boyunca yayılan ve doğusunda Bahariye ile birleşen Moda, XIX. yüzyılda daha çok Rum ve Ermenilerin oturduğu semtlerden biriydi. Sonraları Levantenlerle Batılılaşmış zengin Türklerin ilgisini çekerek Avrupaî villalarla bezenmiş seçkin bir semt haline geldi.

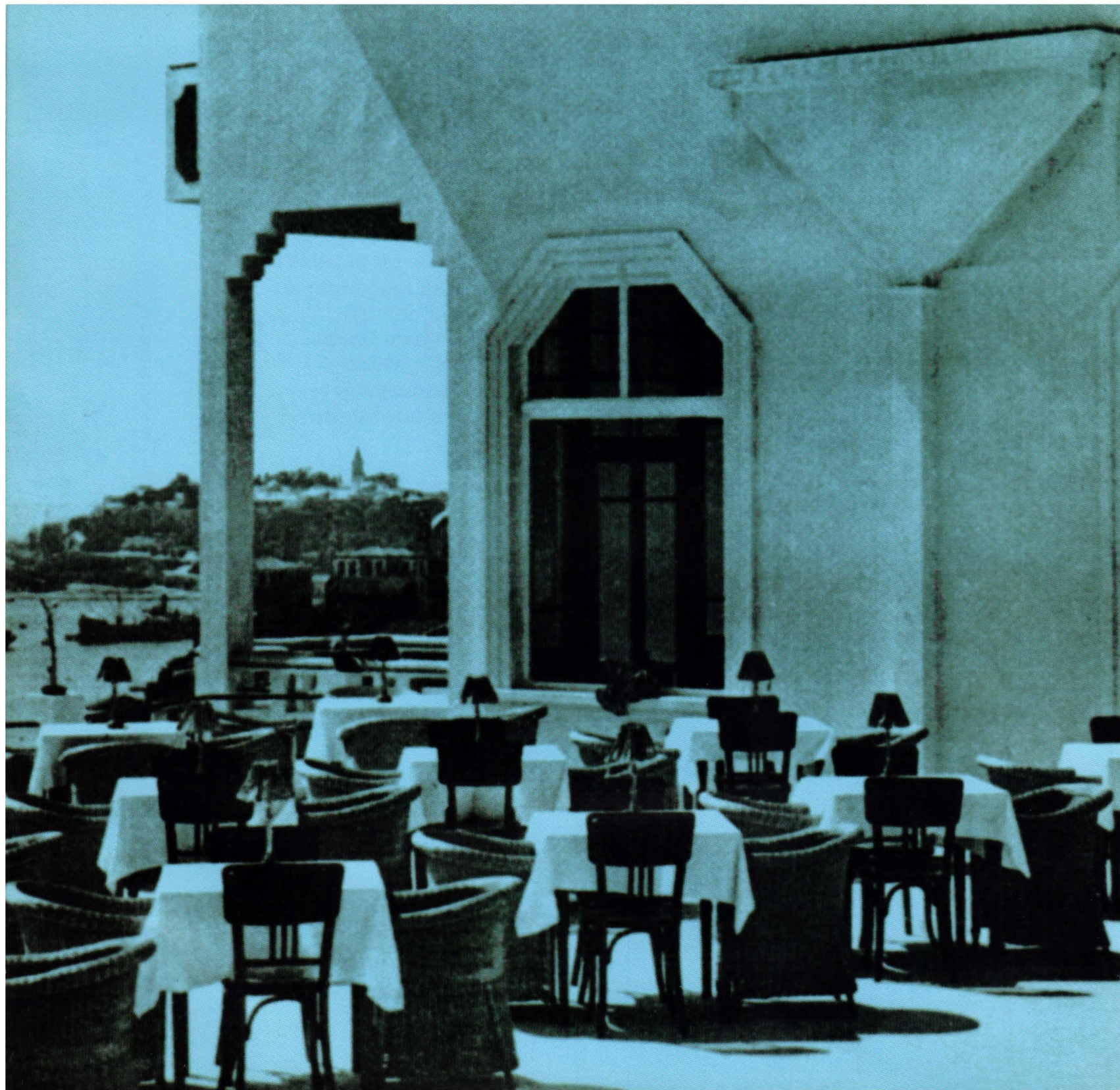
Yahya Kemal, Moda'yı -Beyoğlu, Şişli ve Kadıköy gibi, Türk çocuklarının milliyetlerini yaşayamadıklarını düşündüğü "alafranga" semtler arasında zikretse de [Aİ, 121]- sever ve oturmak için tercih ederdi. Kıbrıslı Yalısı'nda tanıştığı, devrin tanınmış avukatlarından Kıbrıslı Celâl Sofu'nun Moda'daki köşkünde sık sık misafir edilmiştir. 1919 yılında, Moda'da Aperki pansiyonunun zemin katında oturduğu ve *Deniz* şiirini burada yazdığı biliniyor.

1933 yılında Avrupa'dan döndükten sonra, önce Melek-Celâl Sofu çiftinin köşkünde, daha sonra bir süre de Modapalas'ta kalan Yahya Kemal, nihayet Madam Papa'nın köşkünün alt katındaki odayı kiralayarak Sofu'lara komşu olmuştu. *Moda'da Mayıs* şiiri o günlerden kalmadır. Moda Deniz Kulübü'nde vakit geçirmeyi de çok seven şair, Münir Nurettin Selçuk'la ikinci defa bu kulüpte karşılaşmış ve onun Moda'daki evinin de müdavimleri arasında yerini almıştı.

Kendi Gök Kubbemiz'in ikinci bölümünde yer alan *Moda'da Mayıs* şiiri, ilk defa *Resimli Hayat* [C. I, nu. 12, Nisan 1953: 3] yayımlanmıştır. Yahya Kemal, bu şiiri, elçilik görevi dolayısıyla yıllardır yaşadığı Avrupa'dan döndükten sonra, bir süre oturduğu Moda'da yazmıştır. İlk neşrinde, şiirin altında "26 Mayıs 1934, Moda Çayırı" ibaresi vardır.

Bibl. TVİA, V: 478; Banarlı 19600 135-145

P

PARK OTEL

Yahya Kemal'in yıllarca kaldığı, Gümüşsuyu'nda, İnönü Caddesi üzerindeki ünlü otel. XIX. yüzyılda İtalyan Büyükelçisi Baron Blanc'ın ikamet amacıyla muhteşem bir konak olarak yaptırdığı bu bina, İtalyan hükümeti yapım bedelini ödemeyince güç durumda kalan elçinin müracaatı üzerine Sultan II. Abdülhamid tarafından satın alınarak Hariciye Nâzırı Tevfik Paşa'ya verilmişti. Osmanlı Hariciye Nezareti binası olarak önce Tevfik Paşa, II. Meşrutiyet'in ilânından sonra da Rıfat Paşa tarafından kullanılan bu konak, 1911 yılında yanmıştır.

Birinci Dünya Harbi'nden sonra, elçi olarak görev yaptığı Londra'dan dönen Tevfik Paşa'nın ayakta kalan bölümüne yerleştiği Blanc Konağı'nı otele dönüştürme fikri, İsviçreli eşi Elisabeth Tschumi'den çıkmıştır. 1930 yılında Tevfik Paşa'nın oğulları tarafından yeniden inşa ettirilen ve otel olarak işletilen konak, birkaç el değiştirdikten sonra Aram Hıdır

*Park Otel'den
Sarayburnu*

yönetiminde yenilenip Park Otel adıyla faaliyete geçirilir. Pera Palas ve Tokatlıyan'ın yanında, İstanbul'un en seçkin konaklama mekânlarından biri olarak yıllarca hizmet veren Park Otel, 1979 yılında kapatılmış, 1981 yılında da Aram Hıdır tarafından Mengerler Şirketi'ne devredilmiştir. Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 11 Şubat 1978 tarihinde aldığı şaşırtıcı bir karara dayanılarak yıkılan ve yerine bir gökdelen dikilen Park Otel'le ilgili tartışmalar bugün de devam etmektedir.

Yahya Kemal, seçkin müşterileri arasında yer aldığı, âdeta kendi adıyla özdeşleşen Park Otel'in 165 numaralı odasında yıllarca kalmıştır. Nihad Sâmî Banarlı'ya göre oda numarası 75'tir, sonradan 175 olmuştur. Sermet Sami Uysal, genişçe olduğunu söylediği bu odayı ilk gördüğü günkü haliyle uzun uzun tasvir eder:

“Kapıdan girince hemen sağda banyo ve tuvalet, onun geri tarafında da gömme gardırop vardır. Gardırobun yanında üst üste yığılmış bavullardan en üsttekinin üzerine kitaplar, gazeteler ve pasta kutuları konulmuştur. Ortada, baş tarafı duvara yaslanmış, Yahya Kemal'in yatmadığı zamanlarda üzerine oturduğu karyola yer almaktadır. Sermet Sami, aralarındaki ufacık masanın üzerinde Birinci sigarası paketleri, kibrit kutuları, paslı bir çakı, dolmakalem ve bir cep saati ve Fâtih devri hakkında yazılmış Fransızca bir kitap görmüştür. Karyolanın başucundaki komodinin üzerinde de telefon ve maden suyu şişeleri durmaktadır. Ziyaretçiler için bulundurulmuş sandalyelerin arkasında, sağ köşedeki yuvarlak masada bir radyo. Sol köşede, dikine konulmuş bavulun üzerinde şairin en sevdiği portre fotoğrafı. Onun solunda, tam

*Yahya Kemal'in
Park Otel'deki
odası*

karyolanın karşısına düşen duvarın önünde tuvalet masası, aynasının önünde bir sürü küçük makas, kolonya şişeleri ve fırçalar.”

165 numaralı odanın balkondan manzarasının hârikulâde olduğunu da kaydeden Sernet Sami, sağ taraftan Sarayburnu’nun görüldüğünü ve ileride sıra sıra adalardan sonra Marmara’nın ‘Açık Deniz’ gibi göz alabildiğine uzandığını söylüyor. Şair bu balkondan akşam vakitlerinde de, köhne Üsküdar’ın “Hayal Şehir” dakikalarını seyretmektedir.

Nihad Sâmî Banarlı ise, Yahya Kemal’i Park Otel’de ziyarete 1939 yılında başladığını, sonunda bu otelin adeta kendisi için, içinde Yahya Kemal’in yaşadığı aziz bir mekân haline geldiğini söyledikten sonra şöyle devam ediyor:

“Yıllar yılı Park Oteli’ne Yahya Kemal için gitmek, otelin barında, balkonunda onunla hep aynı köşeleri seçerek oturmak, çok defa, mühim bahisler konuşacağımız, hele yazacağımız zaman, otelin 75 numaralı odasına çekilmek, orada saatlerce hayatımın en güzel sohbetlerini dinlemek, söylediklerinin çoğunu itina ile yazmak, ‘Bunları yaz!’ deyişindeki itimadın güzel sesini duymak, benim en sevgili itiyadım, vazifem, dersim olmuştu.

“Kendisi de Park Oteli’ndeki bu 75 (sonradan 175 olmuştu) numaradaki odasını çok severdi.

“Odasında bir divan gibi kullandığı yatağının kenarında oturur, iki yanı som tahtadan, üstü camlı, küçük, lâke masasına kollarını, ellerini dayar, kâğıtlarını, bu masanın

çekmecesinden çıkarır, sigarasını bu masanın üzerindeki tablaya silker, orda okur, orda düşünür, bu küçük, bu sıcak kürsünün ardında konuşurdu”.

İsmet Bozdağ, Park Otel sahiplerinin Yahya Kemal'i son zamanlarında denizi gören bu odadan çıkarıp iç bahçeye bakan dar bir odaya yerleştirdiklerini, kendisinin şairi bu sıkıcı odada ziyaret ettiğini söyler. Bu konuda başka bir kayda rastlamadık. Bozdağ'a -ve daha birçoklarına- göre, Yahya Kemal oda kirası ödemiyordu; bu eski müşteriye yıllarca hatırlı misafir muamelesi yapılmış, kendisinden hiç para alınmamıştı. Fakat şaire o kadar çok ziyaretçi geliyordu ki, onlara yapılan hizmetten sağlanan kazanç, oda kirasını kat kat geçiyordu.

Sermet Sami Uysal, Yahya Kemal'in Park Otel'de bedava kaldığı iddiasını şiddetle reddederek şairin sakladığı faturalardan birini yayımlamıştır:

“Ya o faturalar? Yalnız Park Otel'in on beş, yirmi senelik faturaları değil, ta Avrupa'da, Pakistan'da kaldığı bütün otellerin faturalarını da saklamıştı. Sırası gelmişken şu hususu tekrar açıklayayım ki, burada bazılarının hâlâ iddia ettiği gibi ne bedava kalıyor ne de masrafları hükümet veriyordu. İki iddia da yanlıştır. Sadece otel müstecirleri, sanatkâr ve eski bir müşteri olduğu için, Yahya Kemal'e tenzilatlı tarife tatbik ediyorlardı. Ve geceliği şimdi altmış lira olan oda için dokuz lira ödemesini kafi görüyorlardı. Eskiden odasının geceliği daha da ucuzdu”.

Bibl. Şefik Okday: *Büyükbabam Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa*, İstanbul 1986: 75-108; Uysal 1959: 11, 211; Banarlı 1960: 135-136; Bozdağ 1998: 79

RUMELİHİSARI

Fâtih Sultan Mehmed'in Fetih'ten bir yıl kadar önce (1452), Boğaz'dan geçişleri kontrol altında tutmak amacıyla Boğaziçi'nin Rumeli yakasına yaptırdığı hisar. Çeşitli kaynaklarda Yeni Hisar, Yenice Hisar, Boğazkesen Hisarı gibi adlarla da anılan bu hisar, bizzat Fâtih'in nezaretinde, bin kadar usta ve iki bin civarında ırgat tarafından beş ayda yapılmıştır.

Yahya Kemal "Hisar'dan Şehitlik'e" [*Tevhîd-i Efkâr*, nu. 3453-425, 17 Ağustos 1922] başlıklı yazısında, Rumelihisarı hakkındaki düşüncelerini uzun uzun anlatmıştır [*AI*, 83-88]. Romalıların Hermoeum Promontorium dedikleri sarp tepede, beş ay gibi kısa bir sürede tabiatın bağrını yarararak muhteşem surlar ve kuleler yükselten Türk azmini "zorlara dağlar dayanmaz" sözünün tecellisi olarak gören Yahya Kemal, bu tepenin en büyük heyecanı, Varna Meydan Muharebesi sırasında yaşadığını söylüyor.

II. Murad, tahtını kendi arzusuyla çocuk yaştaki oğluna bırakıp Manisa'ya çekilince, Osmanlı Devleti'nin bir çocuğun eline kaldığını düşünen Avrupa'da gök demire bürünmüş bir haçlı ordusu Tuna'dan Balkanlar'a doğru boşanıverir. Bunun üzerine Murad Manisa'daki inzivasından çıkar ve Anadolu Türkleri bir kere daha Rumeli'ye geçmek üzere Boğazlar'a dökülürler. Boğaziçi'ne gelenler, yüzlerine kapanmış bir kapı gibi gördükleri Hermoeum Promontorium'u katile katile ve zorla geçip Varna'ya yönelmişlerdir.

Varna zaferinden sekiz yıl sonra, 856 (1452) yılının baharında, Manisa münzevisinin oğlu Anadolu Hisarı'nda görünür. Donanması, taş ve kireç yüklü yüzlerce gemisi, paşaları, ağaları, mimarları ve işçileriyle birlikte buradan karşıya geçen genç hükümdar, Boğazkesen'in ilk temel taşlarını kendi elleriyle yerlerine koyar. Kayser Kostantin Dragazes, başına gelecekleri sezerek bu teşebbüsü önlemeye çalışırsa da başaramaz. Surlar ve kuleler taş taş yükselir ve Hisar, Ağustos'un son günlerinde "büyük ve küçük kuleleriyle, burçlarıyla, surlarıyla" bugünkü çerçevesi içinde bembeyaz belirir. Ve toplarla donattığı Hisar'a Firuz Ağa'yı muhafız olarak tayin eden genç hükümdar, gelecek ilkbaharda ordusuyla dönmek üzere Edirne'ye gider.

Yahya Kemal, "Türk İstanbul" konferansında da, "El'an gözümüzün önünde duran ve İstanbul fethini bir levha gibi hatırlatan Rumelihisarı'nın beş ay gibi kısa bir sürede inşa edilmesini, Türklüğün o devirde çöküş halindeki Bizans'tan alacağı İstanbul'a sadece ordusuyla değil, imar kuvvetiyle de gireceğinin işareti olarak değerlendirmiştir [Aİ, 24, 41].

1922 yılı Ağustos’unda, Rumelihisarı’nı karış karış gezen Yahya Kemal, “Hisar’dan Şehitlik’e” yazısında, kulelerden birinde bir kitabe görmek istediğini, beraberindeki gençle birlikte, Zağanos Paşa’nın Bebek tarafında yaptırdığı kulenin kapısındaki mermer kitabeyi bulduklarını ve iki girift satır halinde dört yüz küsur yıl önceki sülüsle yazılmış bu kitabeye uzun uzun baktıklarını anlatıyor:

“Bu kitabe İstanbul toprağında en eski kitabeydi. Belki de yeni cülûs eden genç Fâtih’in bir bina üzerindeki ilk kitabesiydi; bizzat kendi, bizim durduğumuz yerden bu kitabeyi gururla okumuş, sonra kulenin kapısından girmiş, beş katta da gezinmiş, kulenin üst sahanlığına çıkmış, Kostantiniyye’ye, Ayasofya’nın haçına, dikili taşlara bakmış[tı]” [Aİ, 85].

Tekfur Dağı’ndan ve Trakya köylerindeki katliamdan kaçan Rumeli göçmenlerinin yerleştiği Zağanos Paşa kulesindeki hazin manzaranın derinden etkilediği şair, arkadaşıyla konuşa konuşa Şehitlik’e doğru yürüdüklerini söylüyor. Rumelihisarı’nın yapılmasını önlemek için saldıran Bizanslı cengâverlerle çarpışırken hayatını kaybedenlerin yattığı Şehitlik’te, Yahya Kemal’e göre, fethin bu ilk şehitlerinin ruhları esiyordu. Ne var ki, hemen hepsinin taşları yerle bir olmuştu. Bektaşî Dergâhı’nın hemen önünde, Burma Kavuklu bir mezar taşının “Şehidü’l-feth Mahmud Çelebi ruhuna fatiha. Nevverallahü kabrehu” şeklindeki kitabesini okuyarak duygulandığını anlatan Yahya Kemal, yazısını şu cümlelerle noktalıyor:

“Taşa elimle dokundum, sallanıyordu. Şarkta her şeyin fâniliğini âdeta resm ettim gibi. Bu taş da bütün ötekiler gibi, bir kaç sene sonra kaybolacak! [...] Burada ya hain bir rüzgârın, yâhud da hain bir elin itmesiyle zevalini bekliyor. İstanbul için, fetihten bir sene evvel şehid düşen Mahmud Çelebi ve onun gibi şehidlerin taşları dursalar, onların yerine bizim gibi fâniler fenâyâb olsalar, daha iyi olurdu. Çünkü o taşlar Türk nesillerine bizlerden fazla hayat verebilirler” [Aİ, 88].

Nihad Sami Banarlı, bir yazısında Yahya Kemal’in bu cümlesini zikrettikten sonra, “Bu sözler ne kadar mânâlıdır. Çünkü bu satırların yazılışından otuz sekiz yıl sonra, Türk nesillerine hayat verecek âbidelerden biri de, bizzat Yahya Kemal’e dikilecek mezar taşıdır” diyor.

Yahya Kemal’in dostlarına Rumelihisarı’na gömülmeyi vasiyet ettiği bilinmektedir. Nihad Sami Banarlı’ya göre, bu vasiyeti, Rumelihisarı’nda ilk fetih şehitlerinin yattığı Şehitlik olarak anlamak gerekirdi. Şairin bugün yattığı yerden Şehitlik’e nakledilmesi için uğraşan, bunun için birkaç yazı yazdığı gibi, resmî makamlara da defalarca başvuran Banarlı netice alamamıştır.

Yahya Kemal’in kabri, ölümünden üç yıl kadar sonra, Yahya Kemal’i Sevenler Derneği’nin girişimiyle İstanbul Belediyesi bütçesine büyükçe bir ödenek konulması sağlanarak yaptırılmıştır. Kabrin yeri ve mimarisi konusunda, adı geçen dernekle Yahya Kemal Enstitüsü arasında fikir ayrılığı bulunduğu, bu konuda yazılanlardan

*Rumelihisarı’nda
Yahya Kemal’in
kabri*

YAH
KEM
1984

OLUN ASUDE BAHAR
ULKESİDİR BİRRİNDE,
GÜLÜ HER YERDE BÜYÜK
GÜL YILKAYA ÜZER.
VE SERM SERVİSİ ARINDA
KALAN KADRİNDE
HER SEFER BİR GÜL AÇAR,
HER GECE BİR GÜLLÜ ÜZER.

anlaşılmaktadır. H. Vehbi Eralp, *Yahya Kemal'e Saygı* (1984) adlı derlemeye yazdığı önsözde, suçlayıcı ifadeler kullanmıştır:

“Yahya Kemal’in ölümünün üstünden aylar geçiyor, şair kabirsiz, düz toprakta yatmakta devam ediyordu. Onun maddî mirasını paylaşanlar ve paylaşmakta devam edenler arasında bu duruma son vermek yolunda hiçbir hareket görülmüyordu ve büyük bir olasılıkla görüleceği de yoktu”.

Nihad Sami Banarlı da, “Affedilmez Bir İhmal” [*Hürriyet*, 29 Eylül 1960] başlıklı yazısında, Yahya Kemal’in henüz yapılmamış mezarının neredeyse yapılamayacak hale geldiğini, çünkü yanına yöresine yeni mezarlar açıldığını, büyük şair için 2,5 x 4,5 m. ebadında ayrılan mezar yerinin tek bir mezar taşı dikilebilecek kadar daraldığını belirttikten sonra, her şeyden önce, mezar için seçilen bu yerin yanlış olduğunu söylüyor. Banarlı’ya göre, Rumelihisarı’nda, sahildeki mezarlık değil, ilk fetih şehitleri yattığı için Yahya Kemal’in özel bir önem verdiği Şehitlik tercih edilmeliydi. Şair, ebedî uykusunu, burada, *Rindlerin Ölümü* şiirindeki tahayyülüne uygun olarak, servili, çiçekli bir bahçe içinde, ferah bir uhrevî dekorla çevrili bir bahar ülkesi atmosferinde uyumalıydı.

“Bir Proje karşısında” [*Hürriyet*, 7 Ocak 1961] başlıklı yazısında da, Yahya Kemal’in mezarı için Şadi Çalık tarafından yapılan projeye karşı çıkan Banarlı, bu proje hakkındaki fikrini “mezarın üzerine bir taş yığını koymayı düşünmek” diye özetlemiştir. Halbuki Yahya Kemal’in Türk

şehirlerindeki ölüm mimarisi ve şehir dekorlarındaki Türk çizgileri hakkında ne düşündüğü biliniyordu; yani büyük şaire bir kabir yapmak zor değildi, fakat bunun için onu tanımış, okumuş ve anlamış olmak gerekirdi.

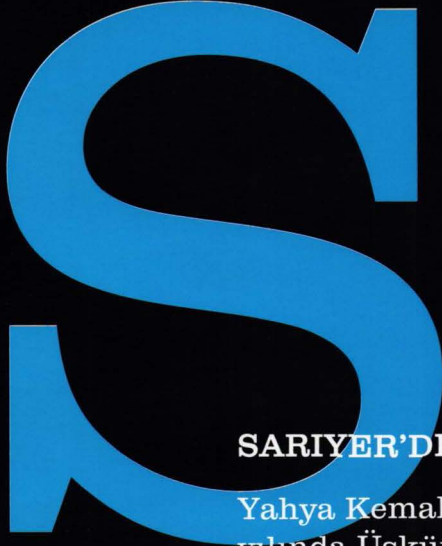
Banarlı'ya göre, yapılacak mezarın mimarisi, klasik zevke, klasik muvazeneye bağlı olmalı, Yahya Kemal'in hayranı olduğu klasik mimarimizin türbe ve hazirelerinden alınarak modernize edilmiş çizgileri taşınmalı, açıkçası, onun şiiri gibi bir "imtidad"ı ifade etmeliydi.

Nihad Sami'nin eleştirileri ve temennileri dikkat alınmamış ve Şadi Çalık'ın mezar projesi uygulanmıştır.

[bk. Anadoluhisarı, Boğaziçi]

Bibl. Yahya Kemal'e Saygı, Yahya Kemal'i Sevenler Derneği Yayınları, İstanbul 1984: 5-6; Banarlı 1984: 117-125

SARIYER'DEKİ KÖŞK

Yahya Kemal, Galatasaray Lisesi'ne girmek üzere 1902 yılında Üsküp'ten İstanbul'a geldiğinde, kışı, annesinin teyzezâdesi İbrahim Bey'in Sarıyer'de kirayla oturduğu köşkte geçirmişti. Derenin kenarında, Sular'a giden yolun üstünde, Boğaziçi taraflarında benzerleri çok görülen, kerestesi kararmış ahşap bir köşktü bu.

İbrahim Bey, Priştineli Abdurrahman Paşa'nın oğluydu. Rumeli'deki çiftliklerinin geliriyle İstanbul'da yaşar ve köşkün alt katındaki selâmlığında içki ve saz dostlarıyla hoşça vakit geçirirdi. Yahya Kemal'e göre, tahsili yetersiz olmakla beraber görgülü ve çok yerli bir adamdı. Her akşam, sırtından nadiren çıkardığı entarisiyle köşesine kurulur, dostlarıyla işrete başlardı. Sofrasının Ârif adında iki müdavimi vardı; biri köşkün sahibi Ârif Bey ki, sevimsiz bir adamdı. Diğeri ise devrin en kudretli kanunîsi ve hatırı sayılır bir bestekâr olan Kanunî Ârif Bey. İbrahim Bey

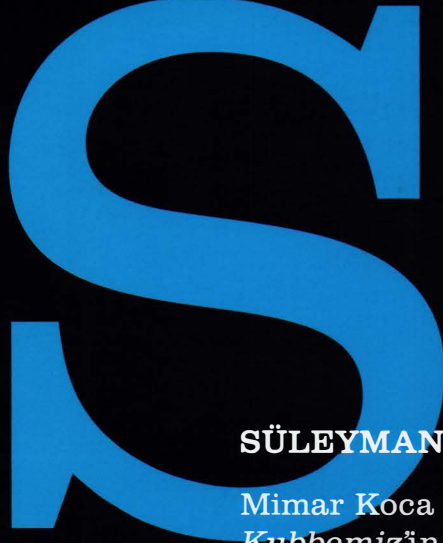

tarafından korunup kollandığı için minnet duygularını saziyla ve sohbetiyle ifade eden Kanunî Ârif Bey, müdavimi olduğu sultan saraylarından fıkralar anlatır, bazı geceler de beraberinde seçkin sâzende ve hânendeleri getirerek işret sofrasına pek de yakışmayan nefis fasıllar geçerdi. Köşkün gençleri ve Yahya Kemal, bu saz ve işret meclislerine giremezlerdi, fakat kulakları eski musikinin her gece selâmlıktan taşan en güzel nağmeleriyle dolmuştu.

İbrahim Bey'in bazı mehtaplı gecelerde iki pazar kayığı tuttuğunu, birine fasıl heyetini, diğerine de ailesini bindirerek mehtap safâsına çıktığını anlatan Yahya Kemal'in hayatında, "işret"e ve musikiye alıştığı yer olan Sarıyer'deki köşkün büyük önemi vardır. Telkinleriyle Paris'e kaçmasına sebep olan Şekip Bey'i de bu köşte tanımıştır [*H*, 71-73].

[bk. Boğaziçi, Cemil Bey, Mehtap, Mihrâbâd]

SÜLEYMANİYE

Mimar Koca Sinan'ın ustalık eseri. Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*'in birinci bölümünde ilk şiir olarak yer alan ve ilk defa altı bölüm halinde *Hürriyet* [nu. 3211, 7 Nisan 1957; nu. 3218, 14 Nisan 1957; nu. 3225, 21 Nisan 1957; nu. 3232, 28 Nisan 1957; nu. 3237, 5 Mayıs 1957; nu. 3244, 12 Mayıs 1957] gazetesinde yayımlanan *Süleymaniye'de Bayram Sabahı* şiirinde, din, vatan, milliyet ve "imtidad" hakkındaki fikirlerini dile getirir. *Süleymaniye'de Bayram Sabahı* şairinin ifadesiyle, "dinî olmaktan ziyade, millî bir manzume", bir destan şiiridir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın İstanbul'da yaptırdığı, Mimar Sinan'ın ustalık eseri sayılan Süleymaniye, Yahya Kemal'in nazarında ruh ve yaşama iklimimizi yetkin bir biçimde temsil ediyordu. Bunun için, *Süleymaniye'de Bayram Sabahı*, onun en iddialı olduğu ve üzerinde en çok çalıştığı şiiridir. *Kendi Gök Kubbemiz* adlı şiir kitabının adı da, bu şiirin

“Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati” mısraından doğar. Türk ruhu ve estetiği bu yapıda özetlenmiş, mimarideki Türk üslûbu bu yapıda şahlanışa geçmiştir. Atalarımızın hayal ettiği mimarinin “öz şekli” budur ve bu mabetle gökyüzüne uhrevi bir kapı açılmıştır; atalarımızın ruhları yılda iki defa bu kapıdan geçerek bu kubbenin altında yaşayanlarla buluşur, kaynaşır tek vücut olurlar:

*Bir zamanlar hendeseden âbide zannettimdi;
Kubben altında bu cumhûra bakarken şimdi,
Senelerden beri rü'yâda görüp özlediğim
Cedlerin mağfiret iklimine girmiş gibiyim.*

Şiir, bir bayram sabahında, Süleymaniye'nin ufkunda bütün manzaranın İstanbul mavisine boyanmasıyla başlar. İhtişamlı bir sabah İstanbul'u aydınlatırken şairin iç aydınlığı da gitgide artmaktadır. Aradaki zaman perdesi âdeta kalkmış, şair, kendisini, gök kubbemiz altında, bayramın bu ilk sabahını vatanın dokuz asırlık halkıyla birlikte yaşamaya başlamıştır. Gökte kanat, yerde ayak sesleri işitilmekte ve “ulu mabet” yaşayanlarla ve atalarımızın ruhlarıyla dolmaktadır. İtrî'nin “saltanatlı Tekbir”i hep bir ağızdan okunurken yükselen velvele, şairin zihninde “nice tuğlarla karışmış nice bin at yelesi” hayaline dönüşür:

*Nice bin dalgalı Tekbir oluyor tek bir ses;
Yükselen bir nakaratın büyüyen velvelesi,
Nice tuğlarla karışmış nice bin at yelesi!*

Birden ön safta oturmuş, Tekbir'i vecdle dinleyen “nefer esvaplı biri”ni fark eden şair, onun yorgun yüzünde çok büyük bir işi başarmış olmanın verdiği huzuru görür ve bütün bir tarihi o mümin neferin yüzünde okur; bu saf ve anlamlı yüz “dünyada yiğit yüzlerinin en güzeli”dir. Yoksa tâ Malazgirt ovasından Viyana kapılarına kadar yürüyen Türk oğlu bu nefer midir? Belki de bu yüce yapının kurucusu yahut mimarı odur. Yurdu hem kuran, hem koruyan kudretimizin cisimleştiği bu nefer, “vatanın hem yaşayan vârisi, hem sahibi”dir ve hâlâ halk tarafından hem üzerinde yaşadığımız, hem de kaybettiğimiz topraklarda bir teselli gibi görünmektedir.

Süleymaniye’de Bayram Sabahı, karşı dağlarda gül bahçeleri tutuşmuş gibi, gökle yerin koyu bir kırmızılıkla ayrılmaya başladığı sırada gürleyen top seslerinin tasviriyle devam eder. Bunlar bayram toplarıdır ama, Yahya Kemal’e bütün bir tarihin sesleri gibi gelir. Derinden derine ses veren topları dinlerken zaferlerle dolu bir tarihten ihtişamlı sahneleri hayalinde yaşayan şair, ulu mabette vatanın birliğine karışarak atalarımızın ruhları yaşayanlarla beraber gördüğünü söyledikten sonra, destan-şiirini,

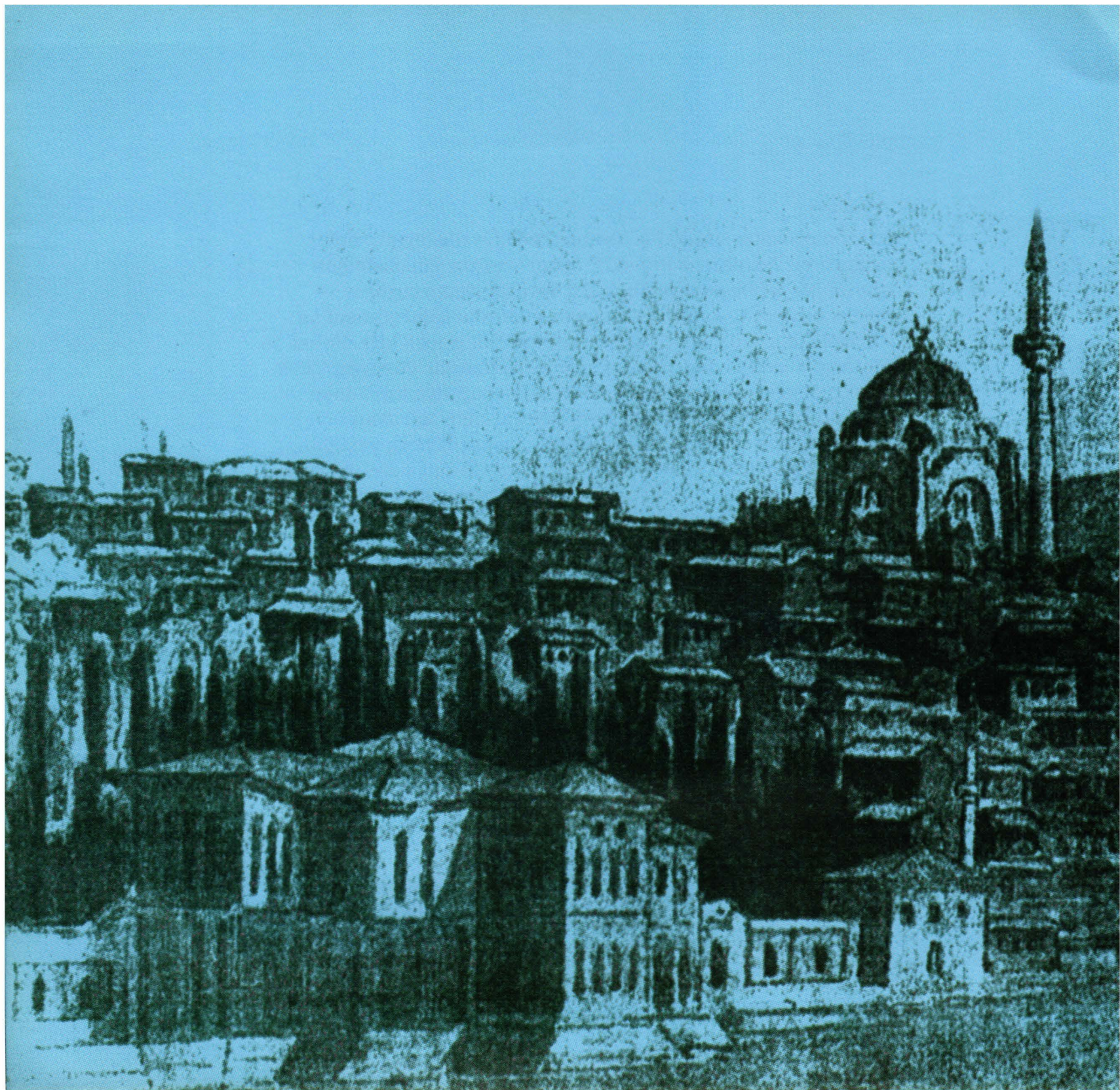
Doludur gönlüm ışıklarla bu bayram sabahı

mısraıyla bitirir.

Süleymaniye’de Bayram Sabahı, Cinuçen Tanrıkörur tarafından “Rast Destan” olarak bestelenmiştir.

[bk. Ayasofya]

Bibl. Banarlı 1984: 46-50

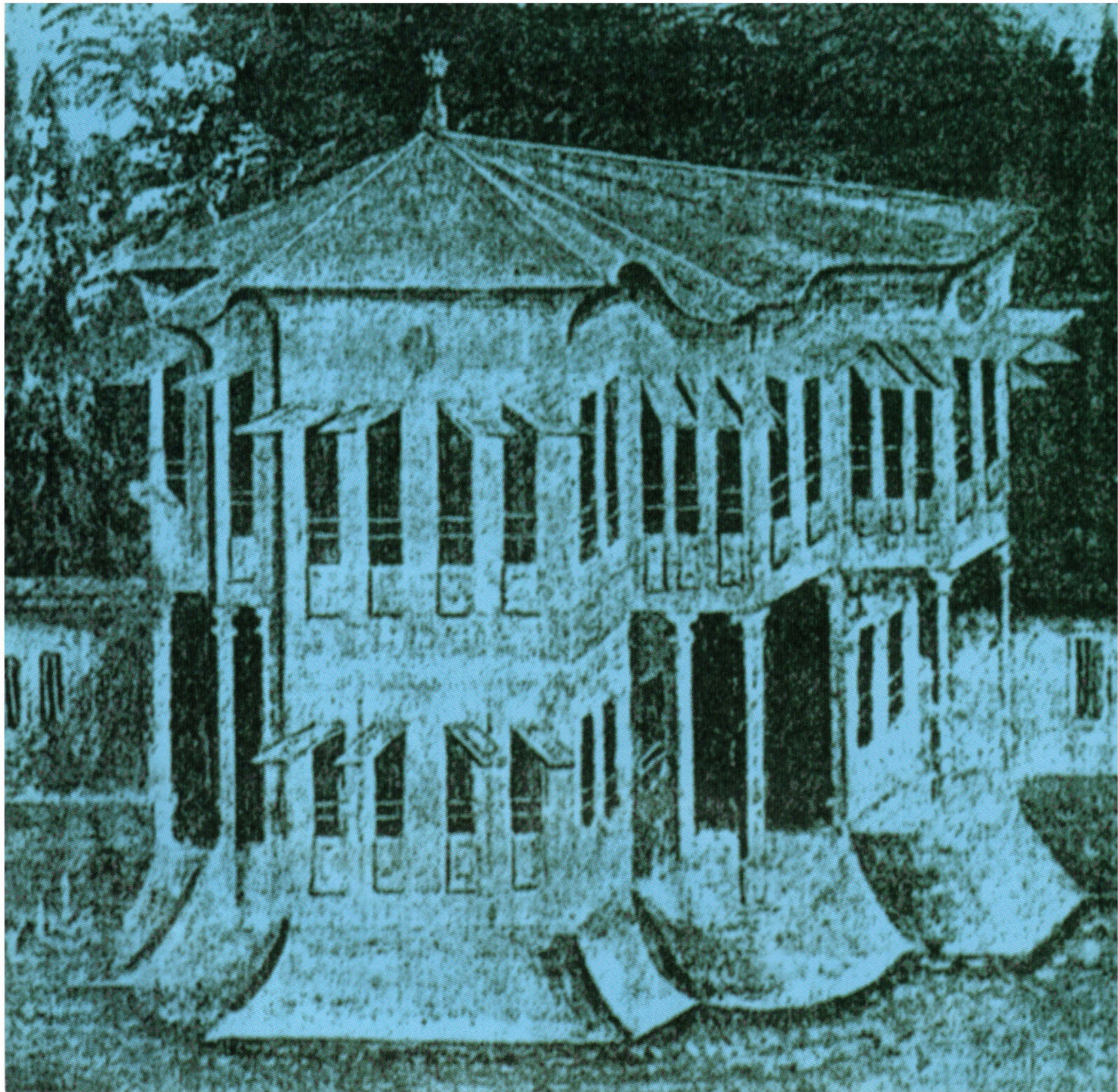

ŞEREFÂBÂD

Eski Şiirin Rûzgârıyla'nın "Gazeller" bölümünde yer alan Şerefâbâd gazeli, ilk defa Yeni Mecmua'da [C. II, nu. 35, 14 Mart 1918: 173] yayımlanmıştır. Yahya Kemal, bu gazelinde, Şemsi Paşa tarafından XVI. yüzyıl sonlarında, Üsküdar'da kendi adıyla anılan külliye'nin bir parçası olarak yaptırılan ve Sultan III. Murad'a hediye edildiği için Şerefâbâd (Şerefli yer) diye adlandırılan kasırdan söz etmektedir.

Şerefâbâd, XVIII. yüzyıl başlarında, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından yeniden yaptırılırcasına tamir ve tadil edilmiştir. Sadullah Paşa Yalısı'ndaki bir duvar resmiyle XIX. yüzyıl başlarında İstanbul'da İsveç elçiliği yapan Löwenhielm'in bir gravürü, Flandin'in 1849 yılında yaptığı bir karakalem resim ve bir su yolu haritasındaki çizim, bu kasrın nasıl bir yapı olduğu hakkında fikir vermektedir.

*Şerefâbâd Kasrı.
Arka planda Rum
Mehmet Paşa Camii*

Buna göre, Şerefâbâd, lebideryada yer alıyordu; önünde kayıkların yanaşması için küçük bir iskelesi vardı. Bir duvarla çevrelenen geniş bahçesinin ortasında kare formunda fıskiye büyük bir havuz bulunuyordu.

II. Mahmud devrinde yenilenen Şerefâbâd'ın Redif Paşa'ya ihsan edildiği, ancak bir süre sonra Paşa'nın Rodos'a sürüldüğü, bu yüzden vergileri ödeyemeyen ailesinin ise kasırdan çıkarıldığı söylenir. Abdülaziz devrinde yıktırılan kasır, Yahya Kemal'in:

*O şûh ağlar bugün Kasr-ı Şerefâbâd'a geldikçe
O nûşânûş demler hâtır-ı nâşâda geldikçe*

matla'lı Şerefâbâd gazeline konu olmuştur. Üsküdar Vâfında Gazel'de de Şerefâbâd'dan şöyle söz edilir:

*Firdevs bu şehrin şeb ü rûzunda ıyandır
Her çeşmeden âb-ı Şerefâbâd revandır*

Şerefâbâd, Bimen Şen tarafından Saba, Hasan Fehmi Mutel tarafından Muhayyer, Hüseyin Sadeddin Arel tarafından Rengidil makamında bestelenmiştir.

[bk. Lâle Devri, Üsküdar]

Bibl. A. Süheyl Ünver: "Şerefâbâd", *Şehremaneti Mecmuası*, nu. 67, İstanbul 1930: 241-245; Mehmet Nermi Haskan: *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, III: 1427-1433; Sedat Hakkı Eldem: *Köşkler ve Kasırlar II*, İstanbul 1974: 244-263

TOPKAPI SARAYI

Yahya Kemal, “Hilafete Yakın Bir Gün” [İleri, nu. 1097, 14 Şubat 1921] başlıklı yazısında, “Bazı yerler vardır ki ruh eser” dedikten sonra, Topkapı Sarayı’nda bir gün geçiren her insanın bu sözün derin anlamını hissedebileceğini söyler. Mütareke yıllarının acılı günlerinde zaman zaman ziyaret ettiği Topkapı Sarayı’nın odalarında, sofalarında, bahçelerinde saatlerce gezinen şairin ruhu, buradan her seferinde soğuk bir demir kızgın bir ateşten nasıl çıkarsa öyle çıkmıştır.

Yahya Kemal, Topkapı Sarayı’nı, o yıllarda “bu ücra ve metruk” sarayda görev yapan ve bu görevi sırasında III. Selim’in ruhuna hürmeten ney üflemeyi de öğrenen Lütfi adında Darülfünun mezunu bir gencin rehberliğinde gezmiştir.

Sarayların genellikle ne zaman, kim için ve hangi mimar tarafından yapıldığı bilinen ve kendi devrinin eğilimlerini yansıtan yapılar olduğunu; halbuki Topkapı Sarayı'nın uzun asırlar boyunca yeni bölümler eklene eklene vücut bulduğunu, bir odadan bir odaya geçerken bile bir saltanat devrinden diğerine geçildiğini belirten Yahya Kemal, her odanın, o odada oturan padişahı canlı bir resim gibi yansıttığını söylüyor. Mesela Yavuz Selim'in odası çok küçük ve sadedir; uzun seferlerinden birinde konduğu fakir bir han odasını andırır. Eğerenmiş atı kapıda bekleyen koca cihangir, kısa bir süre dinlendikten sonra çıkıp gidecektir sanki. IV. Mehmed'in odası kutludur ve ziyaret edende saygı hissi uyandırmaktadır. III. Selim'in Haliç'e bakan ışıklı dairelerinde ayna, kadife, canfes ve bahardan oluşan "hatıralı" bir hava hissedilir.

"Ve her bir oda böyle Fâtih'in fethi müteakip Bizans Sarayı'na yerleşmeğe tenezzül etmediği için o zaman ücra olan bu Sarayburnu'nda kurduğu ilk bina, cami ve hazine odasından başlayarak padişah padişah, devir devir tâ Abdülmecid'e kadar taraf taraf, köşe köşe, bütün Osmanlı târihi belli." [Aİ. 114]

Bunları söyledikten sonra, saray kelimesinin bizde de, Avrupa'da da kadın kokusu neşrettiğini söyleyen Yahya Kemal'e göre, Topkapı Sarayı erkek değil, dişidir ve Türk'ün at sırtından inip Harem'e kapandığı günlerde başlayan bir serencamı vardır. Türk'ün asıl karakterini saray değil, otağ yansıtır. Osmanlı padişahları önceleri at sırtından inecek vakit bulamazlardı. İstanbul'un fâtihi saraya arasına uğruyor,

seyyah gibi birkaç gün geçirdikten sonra yeni seferlere çıkıyordu. Nitekim fethettiği şehirdeki sarayında değil, Gebze’de Sultançayırı’nda kurulan otağında öldü. Oğlu Bâyezid, torunu Selim, onun oğlu Süleyman da yollarda öldüler. Süleyman’ın cenazesi Zigetvar’dan İstanbul’a getirildiği gün, bir Osmanlı padişahı, II. Selim, saraya girip ağır bir rüyayı andıran bir ten cennetine daldı. O rü’yâdan uyanıp o cennetten çıkmağa çabalayanlar olduysa da pek başaramadılar. III. Mehmed’i savaş meydanında eski ruhlu bir hoca, at sırtında tutabiliyordu. Genç Osman ile IV. Murad o cennette, o rüyadan uyanıp dışarı çıkmayı göze alabilen son iki padişahı. Açıkçası, Türk fâtiplerinin oğulları sarayın büyüüne kapılmış dışarı çıkamıyorlardı. Son asırda Türk padişahları bu saraydan çıkmışlardır, fakat sefere değil, Boğaziçi’ne gitmek için. Sayfiyeye gider gibi, alelacele ve saygısızca:

“... o kadar çabuk olmuş ki, saray, döşemesiz, eşyasız tamtakır kalmış. Şimdi yalnız köşede, bucakta güvenin didiklediği perdeler, pamukları çıkmış minderler, derme çatma levhalar duruyor. Maamafih bu yoksulluğun intizamdan fazla bir güzelliği, bir hüznü var. Allah vere de hatıralara hürmeti, onları cilalayıp yaldızlayarak, yenileştirmekte gören basiretsiz hürmetkarların elleri bu Harem içine girmese. Ekser türbelerimizde ika edilen bu teceddüd, bu Harem’e de girerse, buralarda sakın olan hayaletler çekilecek Çünkü onlar, kendi küfleri, kendi yırtık pırtıkları, kendi döküntüleriyle haşrolarak yaşayabiliyorlar.”

Yahya Kemal, Lütfi Bey'in rehberliğinde oda oda gezdiği Harem'den çıktıktan sonra, iki bahçeyi de geçerek Revan Köşkü'ne girer. Her bakımdan bir Müslüman Türk sarayını andıran bu köşk, Harem ruhundan arınmış, meclisleri de muharebeleri gibi erkekçe geçmiş olan IV. Murâd'ın "tam bir timsâli"dir. Köşk'te gezinirken bir ara bir Kur'an sesi duyarlar. Yahya Kemal, bu sesin nereden geldiğini sorunca, Lütfi Bey, "Hırka-i Saadet Dâiresi'nden!" der ve bu geleneğin Yavuz Selim devrinde nasıl başladığını anlatır: Selim, Mısır'dan hatimler indirterek getirdiği mukaddes emanetleri, İstanbul'a vardığı gece, Saray'da yüksek bir yere yerleştirmiş; mimarbaşı ve ustalar, hilâfetin alâmetleri sayılan bu emanetlerin muhafaza edileceği makamı inşa etmek için harıl harıl çalışırlarken, o, onun sefer yorgunluğuna aldırmaksızın sabaha kadar ayakta beklemiş ve geceli gündüzlü Kur'an okunması için kırkıncısı kendisi olmak üzere kırk hâfız tayin etmiştir. O günden bugüne Hırka-i Saadet Dairesi'nde aralıksız Kur'an okunmaktadır [Aİ, 117].

"Ezan ve Kur'an" [*Tevhîd-i Efkâr*, nu. 3318-290, 30 Mart 1922] yazısında, bu dairede hâlâ okunan Kur'an'ı devletin iki manevî temelinden biri olarak değerlendiren [Aİ, 120] Yahya Kemal, "Hilafete Yakın Bir Gün" yazısını şu cümlelerle tamamlar:

"O günden beri bu düşünce bir saat rakkası gibi hafızamda sallanıyor. O günden beri Hilâfetin Türk kalbinde ne kadar derin bir temeli olduğunu duydum. Hilâfet makamı olan İstanbul'da böyle bir makamın yanında dört asırdır

durmamış bir *Kur'an* sesi olduğunu bilmezdim. Nice Türkler, hattâ nice İstanbullular da bilmezler. Bu sarayın içinde dört yüz seneden beri olmuş ihtilâller, hal'ler; kıtaller bu *Kur'an* sesini bir an susturamamış. Bu hâdiseyi idrâk ettikten sonra İstanbul'dan niçin çıkarılamıyoruz? Bu şüpheyi halleder gibi oldum.”

[bk. Ayasofya]

TÜRK İSTANBUL KONFERANSI

Yahya Kemal, Beyoğlu Halkevi'nde 12 Mart 1942 günü saat 18.00'de "Türk İstanbul" konulu bir konferans vermiştir. Halkevi'ni tıklım tıklım dolduran seçkin bir dinleyici topluluğunun heyecanla dinlediği bu konferansın tam metni, şairin İstanbul Fetih Cemiyeti tarafından yayımlanan *Aziz İstanbul* adlı kitabında yer alır [AI, 9-28]. Basında da geniş yankılar uyandıran "Türk İstanbul" konferansı hakkında, Peyami Safa şu değerlendirmeyi yapmıştır:

"Yahya Kemal'i somnambul haline getirecek kadar kendinden geçiren İstanbul, onun gözünde bir coğrafya değil, tarihtir; bir şehir değil, semboldür ki, İmparatorluğun fetih ve san'at -bütün kahramanlık ve hassasiyet unsurlarıyla beraber, topyekun her şeyini, varını yoğunu temsil ve hülâsa eder: 'Kaç fâtihin altın kanı mermerle karışmış!' [...] Eski Yahya Kemal bu kadar böyle değildi; son Avrupa dönüşünden sonra böyle oldu. Şimdiki Yahya Kemal bir inkılâp vak'asıdır, inkılâbın hoyrathlıklarından doğmuştur.

“Kıymetleri, tasfiye edileceği yerde, gayretkeşlerin himmetiyle baştanbaşa inkâr edilen bir tarih, ecdadın ruhlarıyla beraber kendini müdafaa için ayağa kalkmak istediği zaman, çok defa böyle bir şairin ruhunu seçer.

“Buna irtica diyen eşektir. Buna müdafaa deyiniz. Fakat bu anlaşılmadığı zaman nafîle, yanlış anlaşıldığı zaman hepimiz için tehlikeli bir müdafaadır.

“Yahya Kemal’in İstanbul’unu iyi anlayalım. Bu aruzun son şairini de, kendi tarihimizi de, inkılâbımızı da iyi anlamanın şartlarından biridir. Çünkü sırt sırta inkılâpların salıncağına binmiş, geçmişle gelecek arasında olanca hızıyla kolan vuran bir milletin muvazenesi, geriye ait şuurundan mahrum kaldığı anda bozulur ve bu tarih fesadı memleket için yıkım olur”.

Yahya Kemal’in “Türk İstanbul” başlığını taşıyan bir de makalesi vardır. İlk defa, Yapı ve Kredi Bankası tarafından kuruluşunun 30. yıldönümü dolayısıyla hazırlanan ve Sami Güner’in renkli fotoğrafları kullanılarak çok özel bir dikkatle basılan *İstanbul* (1953) adlı kitapta, Abdülhak Şinasi Hisar’ın “Boğaziçi Medeniyeti” ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “İstanbul’un Mevsimleri ve Sanatlarımız” başlıklı yazılarıyla birlikte yer almıştır [Aİ, 29-66].

Bibl. Peyami Safa: “Yahya Kemal’in İstanbul’u”. *Tasvir-i Efkâr*, 14 Mart 1942

ÜSKÜDAR

İstanbul Boğazı'nın Marmara Denizi'yle birleştiği yerde, Paşalimanı ile Salacak arasında, Üsküdar ilçesinin tarihî çekirdeğini teşkil eden semt. Anadolu yakasında, Bülbül, Çavuş ve Balaban derelerinin Boğaz kıyısında yarattığı düzlükte, M.Ö. 7. yüzyılda bir Grek kolonisi olarak kurulan Halkedon'un (Kadıköy) iskelesi ve tersaneleri bulunuyordu. Hrisopolis (Altın Şehir) diye anılan bu bölgenin ismiyle ilgili çeşitli açıklamalar vardır: En ilgi çekicisi, bu ismin, güneş batarken karşıdan Üsküdar evlerinin altın gibi parıldaayan ışıklar içinde görüldüğü için verildiği yolundaki rivayettir. Hrisopolis'in daha sonra aldığı Skutarion ismi, Roma devrinde Skutari'ye, Türk devrinde de Üsküdar'a dönüşür. Semavi Eyice, Üsküdar kelimesinin Farsça'da "ulak" anlamına gelen "Eskudar"dan geldiği iddiasının da yabana atılmaması gerektiği düşüncesindedir.

Asya'dan Avrupa'ya geçişte her zaman önemli bir üs, konak yeri ve iskele olarak kullanıldığı için tarih boyunca son derece önemli hadiseler sahne olan Üsküdar, bir ara Perslerin eline geçmiş, M.Ö. 410 yılında da Atinalı Alkabiades tarafından surlarla çevrilerek korunaklı bir şehir haline getirilmiştir. Onbinler, 400'de Asya'dan getirdikleri ganimetleri burada satarlardı. Konstantinopolis'i ele geçirmeye çalışan Müslüman Arap ordularının da ilk hedefi ve karargâhı Üsküdar'dı. Battal Gazi'nin bazı menkıbelerinin mekânı Üsküdar ve Kızkulesi'dir.

Bazı kaynaklarda, Anadolu'nun fethinden sonra, Danişmendli Turasan Bey'in Üsküdar'a kadar geldiği, Alemdağı'nda bir kale yaptırdığı ve Bizanslılarla çarpışırken bu kalenin önünde şehit düştüğü rivayeti varsa da, doğrulanmamıştır. Yahya Kemal, Ayasofya'nın kubbesini dünya gözüyle gören ilk Türk ordusunun Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın Üsküdar'a kadar gelen ordusu olduğunu söyler [Aİ, 36]. Süleyman Şah, Konstantinopolis'teki yönetime karşı ayaklanan Anadolu orduları komutanı Botaneiates'e yardım ederek imparator ilân edilmesini sağlamış (1078), yeni imparatorla birlikte İstanbul'a gelen Türk askerleri çadırlarını Üsküdar'da kurmuşlardı. Alexios Komnenos döneminde de İznik'te kendini imparator ilân eden Melissenos'a yardım eden Süleyman Şah, bu arada Kilikya'dan Marmara'ya kadar hakimiyet kurmayı başarmıştı.

Üsküdar'ın 1081 tarihinde başlayan Türkleşme macerasını düşünürken çok heyecanlanan ve hayal gücü harekete geçen

*Yahya Kemal
Yeni Valde Camii avlusunda
hanım arkadaşlarıyla bir
gezinti sırasında*

Yahya Kemal, Malazgirt zaferinden on yıl sonra Kutalmışoğlu Süleyman'ın atlılarıyla şimdi Bağdat Caddesi dediğimiz yoldan Üsküdar'a gelişini çok önemli ve düşündürücü bir hadise olarak görmektedir [Aİ, 36]. Osmanlılar da Üsküdar'a çok çabuk ulaşırlar; mukadder akıbeti geciktirmek için kızını Orhan Bey'e veren ve onunla 1347 yılında Üsküdar'da buluşan I. Kantakuzinos, on yıl sonra, burayı damadına kaptıracaktır. "Türklüğü asırlardan beri İstanbul'a sevk eden rüzgâr"ın Orhan Bey devrinde tekrar esmeye başladığını söyleyen Yahya Kemal, şairce bir sezgiyle, 1357 yılından itibaren Konstantinopolis'in hemen karşısında bir Türk şehri olarak kozasını örmeye başlayan Üsküdar'ın o tarihten sonra olup biteni Türk gözüyle seyrettiğini ve bütün gördüklerini hayalinde sakladığını farz ediyordu.

Yahya Kemal, bazen dostlarıyla, bazen yalnız başına köşe bucak gezmekten bıkmadığı Üsküdar hakkında bir ara "Türk Üsküdar" adlı bir konferans vermeyi düşünmüştü. Bu konferans için tuttuğu notlardaki şu cümlelerden, Üsküdar'ın onun nazarında niçin önemli olduğu açıkça anlaşılıyor: "Bir havuzun durgun suyuna bakarsanız içinde oraya aksetmiş haricî bir âlemin ağaçlarını, bulutlarını görürsünüz. İşte Üsküdar'ın mâneviyetinde İstanbul muhasarasının günleri öyle duruyor" [Aİ, 77]. Bu düşüncesini şiir diliyle anlattığı *İstanbul'un Fethini Gören Üsküdar* şiirinde, Üsküdar'ın elli üç gün süren o müthiş hengameyi tepelerden gözleri dolarak seyrettiğini, yani "bizim İstanbul'u fethettiğimiz mutlu günü" gören tek

şehir olduğunu ve bütün vatan şehirlerinin ona gıptayla baktıklarını söyler:

*Üsküdar, gözleri dolmuş, tepelerden bakarak,
Görmüş İstanbul'a yüz bin meleğin uçtuğunu;
Saklamış durmuş, asırlarca, hayâlinde bunu.*

Yahya Kemal, *Hayal Şehir*, *Üsküdar'ın Dost Işıkları* ve *Üsküdar Vafında Gazel* adlarını taşıyan şiirlerinde de (Atık Valide şiirleri de bunlara eklenebilir) bu hâfızaya nüfuz etmeye çalışmıştır. Güneşin batarken camlarında ihtişamlı saraylar yarattığı fakir Üsküdar'ın, bu kısa süren saltanatın ardından kendi iç aydınlığına daldığı ve camlarındaki mevhum sarayların yıkılmasına asla esef etmediği ilk defa onun *Hayal Şehir* şiirinde dile getirilmiştir. Bu “serviler şehri” ve “mağfiret iklimi”nde, altının hâlisi de, sahtesi de gözleri kamaştıramaz. Halkının yaratılışındaki saflık ve yücelik sayesinde fukara evlerinin lâmbaları, köhne Üsküdar'ı en sahih aynadan aksettirmektedir.

Park Otel'deki odasının penceresinden bütün gün kendi tabiriyle “köhne Üsküdar”ı seyreden Yahya Kemal, *Üsküdar'ın Dost Işıkları* şiirinde, fecre karşı horozlar öterken Üsküdar evlerinde bir bir yanan ışıklardan nasıl etkilendiğini anlatır. Kendisi her ne kadar bu ışıklara bambaşka bir dünyadan, İstanbul'un alafranga semtlerinden birindeki modern bir otelin penceresinden baksa da, yakından tanımadığı bu “bağrı yanık”, yoksul ve mütevekkil insanları şafak vakti aydınlanan

Üsküdar Meydanı

pencerelerinde öz çehreleriyle görebilmekte ve onların arasına karışmamaktan acı duymaktadır.

Atik Valde'den İnen Sokakta şiirinde daha açık bir şekilde dile getirdiği ızdırabını *Üsküdar'ın Dost Işıkları*'nda şöyle ifade eder:

*Sizlersiniz bu ânı ışıklarla Türk eden!
Eksilmesin şu mutlu şafaklar bu ülkeden!*

*Gönlüm, dilim, kanım ve mîzâcım la sizdenim,
Dünyâ ve âhirette vatandaşlarım benim.*

“Türk Üsküdar” konferansı için aldığı notlarda, Galata’dan Üsküdar’a geçen bir yolcunun bu şehrin sükûnlu hayatını bir çeşit murakabeye benzeteceğini, sakın sokaklarının, ruha şifa veren cami avlularının, özellikle Karacaahmet mezarlığının Üsküdar’a gerçekten uhrevî bir hava verdiğini belirten Yahya Kemal, ancak bu uhrevîliğin tam zıddı olarak, sahilden başlayan ve tepe tepe yükselerek Büyük Çamlıca ve Küçük Çamlıca’ya uzanan bir zevk ve şevk Üsküdar’ından söz eder [AI, 77]. “Eski musikinin neşvesi içinde leziz bir ömür” süren bu Üsküdar’ı *Şerefâbâd’la Üsküdar Vafında Gazel*’inde anlatmıştır. Fâtih’le birlikte doğuya yapılan bütün seferlerde ordunun Üsküdar sahrasında toplanışına da *Selimnâme*’nin “Başlayış” bölümünde:

Sahra-yı Üsküdar’e revân oldu tûğlar

mısraıyla değinen Yahya Kemal’in Üsküdar’a duyduğu sevginin sebeplerinden biri de, orada, doğup büyüdüğü Üsküdar’taki yaşama iklimini bulmasıdır.

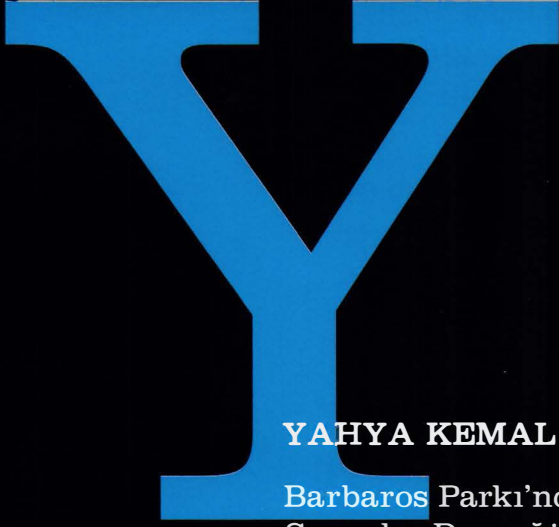

Üsküdar'dan otuz yıl kadar sonra fethedilen ve Türkleşirken aynı ameliyelerden geçen Üsküp, sadece Bursa'nın değil, Hayal Şehir'in de Şardağı'ındaki devamıydı.

[bk. Atıkvalide, Çamlıca, Şerefâbâd]

Bibl. Semavi Eyice: "İstanbul'un Mahalle ve Semt Adları Hakkında Bir Araştırma", *Türkiyat Mecmuası*, 1965, XIV: 208; Tahsin Yazıcı: "Üsküdar", *İA*, XIII: 127-131; Banarlı 1959: 130-175; Tanpınar 1977: 327-331

YAHYA KEMAL ANITI

Barbaros Parkı'ndaki Yahya Kemal heykeli, Yahya Kemal'i Sevenler Derneği tarafından 1970'lerde yaptırılmıştır. Büyük şairi iyi anlamış bir sanatkârın, Hüseyin Gezer'in elinden çıkan bu önemli eser daha önce Maçka Parkı'na yerleştirilmişti. Bu parkta sık sık saldırıya uğradığı için yeri değiştirilen heykelin başına gelenler ilgi çekicidir.

Hüseyin Gezer'in anlattığına göre, ilk olay, kaidedeki yerine oturtmak için heykeli ceraskal'la kaldırdıkları zaman yaşanır; uzaktaki apartmanlardan birinde, penceresinin önüne oturup çevreyi seyreden bir vatandaş polisi arayarak "Atatürk heykelini ipe çekiyorlar!" diye şikâyetinde bulunur. Derhal olay yerine intikal eden polisler işin aslını öğrenince çekip giderler. Bir süre sonra heykeli gören bazı dostları, şairin bir harekette bulunacakmış gibi boşlukta duran sol elinin ne anlama geldiğini Hüseyin Gezer'e sormaya başlarlar. Bundan bir şey anlamayan sanatçı, gidip eserini görünce hayretler içinde

kalır: Hırsızlar şairin bastonunu demir testeresiyle kesip götürdükleri için sol el anlamsız bir şekilde boşlukta kalmıştır. Hüseyin Gezer, hikâyenin devamını şöyle anlatıyor:

“Yerine -bakırdan modle ederek- bir yenisini koyduk. O da çok durmadı, çalındı. Ağaçtan yapıp yerleştirdik (ve elbette bronz rengine boyayarak). Onu da çaldılar. Ama herhalde, sonradan ağaç olduğunu görünce, bana bir selâm yollamışlardır. Yani o köşe pek emin değildi, Yahya Kemal için. Hiç değilse bastonu tehlikede idi. Üstelik kaidede kullanılan taş, zaman içinde yıpranmış ve yüzeyler hava ile temasta, yaklaşık 1 cm. kalınlığında bir tabaka halinde aşırı sertleşiyor, ana kitleden ayrılıp yaprak yaprak dökülüyordu”.

Hüseyin Gezer, heykeli Barbaros Parkı’na taşıyarak iki problemi de çözdüklerini söyledikten sonra, yazısını “Üstelik sanırım Yahya Kemal’i rahatsız etmeden: İlk yerinde olduğu gibi, burada da ‘Köhne Üsküdar’ın dost ışıklarını’ her akşam seyretmektedir. Belki de şu anda o dizelerdir mırıldandığı” cümleleriyle nokt alıyor.

Yahya Kemal heykeli Barbaros Parkı’na nakledildikten sonra da -bastonu yerli yerinde durmakla beraber- zaman içerisinde tahribata uğramıştır. Kaidenin arkasında, şairin yaslandığı kısmın üzerini örten mermer sökülüp alındığı için şairin gövdesindeki büyük boşluk bacaklarının içine kadar görünüyor. Bu maddenin yazıldığı günlerde, bu boşluk, park bahçivani tarafından kürek, çapa, çöp torbası gibi alet edevatı hırsızlardan korumak için bir çeşit ardiye olarak

kullanılıyordu ve kaidenin hemen her tarafı yazılarla kirletilmiş durumdaydı.

Yahya Kemal Anıtı'nın soyut formlardan oluşan ilgi çekici kaidesine şairin bazı mısra ve beyitleri kazılmıştır. Ancak beyitlerden birinde, böyle bir anıtta asla olmaması gereken bir hata vardır:

*Ölüm yabancı bir alemde bir gecede gelse bile
Tahayyülümde vatan kalsın eski haliyle*

Yol Düşüncesi'nden alınan bu beytin doğrusu şöyledir:

*Ölüm yabancı bir âlemde bir geceyse bile,
Tahayyülümde vatan kalsın eski hâliyle.*

Bibl. Hüseyin Gezer: "Yahya Kemal Anıtı", *DYYKS*, 85-87

YAHYA KEMAL ENSTİTÜSÜ VE MÜZESİ

İstanbul fethinin 500. yılı kutlamalarını gerçekleştirmek amacıyla kurulan İstanbul Fetih Cemiyeti, Nihad Sami Banarlı'nın teklifi üzerine, bir İstanbul şairi olan ve fetih hadisesine özel bir önem verdiği bilinen Yahya Kemal'e sahip çıkmak istemiş, 7 Kasım 1958 tarihli idare heyeti toplantısında bu büyük Türk şairi için bir enstitü kurulmasına karar vermişti. 1 Kasım'da ölen Yahya Kemal, hem Fetih Cemiyeti'nin, hem de cemiyet bünyesinde kurulan İstanbul Enstitüsü'nün fahri üyesiydi.

Fâtih Başkurşunlu Medresesi'nin bir odasında faaliyete geçen Yahya Kemal Enstitüsü'nün ilk üyeleri şunlardır: Abdülhak Şinasi Hisar, Ekrem Hakkı Ayverdi, Ahmed Hamdi Tanpınar, Sıddık Sami Onar, Ömer Lütfi Barkan, Fehmi Karatay, Ali Vasfi Egeli, Safiye Erol, Feridun Dirimtekin, Haluk Şehsuvaroğlu, Fatin Uluengin, Samiha Ayverdi, Nezihe Araz, Reşat Ekrem Koçu.

*Yahya Kemal
Enstitüsü'nün ilk
mekânı olan Fâtih
Başkurşunlu
Medresesi*

Enstitü'nün müdürlüğüne getirilen Nihat Sami Banarlı, Yahya Kemal'in evrakını ve özel eşyasını (kitapları, fotoğrafları, nüfus cüzdanları, pasaportları, Park Otel'de kullandığı çalışma masası, koltuğu, bavulları, elbiseleri, şapkaları, ayakkabıları, radyosu, gözlüğü, çakmağı, bastonu, golf sopaları vb.) vârisleriyle (Reşat Beyatlı, Adile Güreralp, Narin Özbalkan, Çetin Şencan) anlaşıp noterde bir mukavele yaparak bir araya getirdiği müzenin açılışını 17 Ocak 1960 tarihinde gerçekleştirdi, daha da önemlisi şairin bütün şiirlerini, yazılarını ve müsveddelerini titiz bir incelemeden geçirip tasnif ederek ayrı ayrı kitaplar halinde yayımlamaya başladı.

Halen, Çarşıkapı'daki Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi'nde faaliyetlerine devam eden Yahya Kemal Enstitüsü'nün yayımladığı, şairin geniş kitlelerce tanınmasını sağlayan külliyat şu kitaplardan oluşmaktadır: *Kendi Gök Kubbemiz* (1961), *Eski Şiirin Rüzgârıyla* (1962), *Rubâîler ve Hayyam Rubâîlerini Türkçe Söyleyiş* (1963), *Aziz İstanbul* (1964), *Eğil Dağlar* (1966), *Siyâsî Hikâyeler* (1968), *Siyâsî ve Edebî Portreler* (1968), *Edebiyata Dair* (1971), *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hâtıralarım* (1973), *Tarih Musahabeleri* (1975), *Bitmemiş Şiirler* (1976), *Mektuplar-Makaleler* (1977). Bu külliyata, bugüne kadar dört sayı çıkan *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası*yla Nihad Sami Banarlı'nın *Yahya Kemal Yaşarken* (1959) ve *Yahya Kemal'in Hâtıraları* (1960) adlı kitapları da eklenebilir.

Yahya Kemal Enstitüsü, son olarak Yahya Kemal Enstitüsü Arşivi'nden yararlanılarak hazırlanan *Yahya Kemal Albümü*

(1998) ile Prof. Dr. Kâzım Yetiş'in *Yahya Kemal I, Hayatı* (1998) ve *Yahya Kemal İçin Yazılanlar I-II* (1998) adlı çalışmalarını yayımlamıştır.

Bibl. Ekrem Hakkı Ayverdi: "Yahya Kemal Enstitüsü'nün Kurulması ve Kitaplarının Basılması", *Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, TKAE Yayınları, Ankara 1983: 233-237; Nermin Suner Pekin: "Yahya Kemal Enstitüsü: Kuruluşu, Neşriyatı, Çalışmaları", *Türk Edebiyatı* (Yahya Kemal Anıt Sayısı), nu. 134, Aralık 1984: 55-60

YÂVEDUD

Efsaneye göre Harunü'r-Reşid devrinde İstanbul'da oturan Müslümanlar feci bir katliama uğramış. Bunun üzerine halife, Şeyh Maksud adındaki adamını İstanbul'a elçi olarak gönderip şehit Müslümanların İslâmî usullere uygun olarak gömülmelerini sağlamış. Şeyh Maksud'un maiyetinde İstanbul'a gelenlerden biri de Yâ Vedûd adında bir dervişmiş; bir gün Ayasofya'daki Terlerdirek içinde sırrolup ışıktan bir ruh halinde, İstanbul'un elli günden önce Müslümanların eline geçmemesi için dua etmeye başlamış. Terlerdirek içinde asırlarca öylece kalan Yâ Vedûd, Fâtih'in orduları tarafından yapılan muhasaranın ellinci gününde duası kabul olunarak ruhunu teslim etmiş. O sırada yaşananları, Evliya Çelebi, gözleriyle görmüş gibi, sâfiyâne bir üslûpla şöyle anlatır:

“Sultan Mehmed Ayasofya'yı seyr ü temâşâ idüp devarân iderken Terlerdirek nam bir mahalde bir nûr-ı ilâhî berk urur

görüp üzerine vardılar, gördiler ki bir nur-ı ilâhî beyaz bir vücûd-ı şerif kibleye müteveccih olup yatır. Gördiler kim sadr-ı münevverinde kırmızı et ile Yâ Vedûd ismi yazılmış [...] Hemen cemi'-i ulemâ ve sulehâ ve fuzalâ cesed-i şerîfini gasl etmek murâd edindikleri mahalde Ayasofya'nın Terlerdirek küncinden bir sadâ zâhir olup 'Merhum ve magsûldür, hemen defn idin!' diyü nidâ gelince cümle hâzırûn dembeste ve hayrân oldılar”.

Yâ Vedûd Sultan'ın Eyüp'e götürölüp defnedilişı de Evliya Çelebi'nin dilinde mucizevî bir hikâyeye dönüşmektedir. Gaziler bu nurdan cesedi tabuta koyup Şehid Kapısı'nda defnetmek isterlerken kendilerini birden Eminönü iskelesine bulur, daha sonra Haliç boyunca kürek çekilmeden ve yelken açılmadan hareket eden kayıklarla Eyüp'e gider, Yâ Vedûd Sultan'ı kudretten açılmış mezarına defnederler. Burası Haliç surlarının bittiği, fetih şehitlerinin yattığı Tokmaktepe Mezarlığı'dır.

Yahya Kemal, “Yâvedud” [*Tevhid-i Efkar*, nu. 3346-318, 27 Nisan 1922] başlıklı yazısında bu efsaneyi Evliya Çelebi'den naklen anlattıktan sonra şu sonuca varır:

“İstanbul'un fethi, o asırların bütün vak'aları gibi, hem masal, hem de tarih kılığında nakledilir; tarihte zahirî hakikat, masalda ledünnî hakikat meknuzdur, güzellikçe, vak'aların daha ziyade masal kisvesi gözleri kamaştırır, tarih kisvesi daha sönük görünür. Fakat bir istisna olmak üzere İstanbul'un fethinde tarih masaldan daha güzel, daha büyük, daha efsunludur. O kadar ki İstanbul'un fethini âteşin bir

Yâvedud Camii

merakla okumuş olanlar artık masal tarzında okumak istemezler, bunu nefsimde tecrübe ettim. Fethin zevkine vardıktan sonra insan değil masaldan, hatta tarihî vesikalardan bile bıkıyor, yalnız surların taşlarını sevebiliyor.

“Maamâfih o taşlar bariz birer hakikatse kalbimizin içinde tâ çocukluktan beri ledünnî bir nidâ olan ‘Yâ Vedûd!’ gibi sesler de birer hakikat değil midir? Benim çocukluğumdan beri, nereden geldiğini fark etmeyerek içimde duyduğum bu ‘Yâ Vedûd!’ nidâsı Harunü’r-Reşid zamanından fetih sabahına kadar süren yedi yüz senede, zaman zaman işitilmiş. Benim gibi fetihten dört yüz elli sene sonra doğup yaşayan bedbahtlar bile bu sesi kalblerinin derinliğinde işittiler. Bu şehirde yalnız biz, bu kara günlerin zavallı Türkleri yaşamıyoruz, Allah’ın bu şehre gönderdiği insanlar da, son peygamberin Bedr gazâsında yeşil sancağını taşımış olan sahabiler de, ‘Yâ Vedûd’dan önce ve sonra gelmiş ruhlar da yaşıyorlar. Bununçün ‘Yâ Vedûd’un nidâsı gibi daha asırlarca pâyidâr olacağız” [TM, 69-74].

Bugün Haliç kıyısında Yâ Vedûd Camii adıyla tanınan cami (diğer adı Hatice Sultan Camii) fetihten hemen sonra yaptırılmıştır. Ayvansarayî’nin *Hadikatül’l-Cevâmi*’de yazdığına göre, camiyi yaptıran Buharalı Şeyh Abdül’l-Vedûd adında biridir. Öyle anlaşıyor ki, caminin bânisi, zamanla halkın muhayyilesinde Terlerdirek’te sırrolan bir meczuba dönüşmüş ve Evliya Çelebi tarafından kayda geçirilen efsanelerle anılır olmuştur.

Yaklaşık otuz yıldır tabii çevresinden ve cemaatinden tecrit edilmiş bir halde, derin bir yalnızlığı yaşayan bu güzel, bodur minareli ahşap caminin etrafı, bir zamanlar, mescitleri, tekkeleri, türbeleri, çeşmeleriyle cıvıl cıvıl bir Türk mahallesi idi, Yâ Vedûd Mahallesi. 1972 yılında üçüncü Haliç Köprüsü inşa edilirken Tokmaktepe Mezarlığı ile birlikte istimlâk edilerek yerini üçüncü köprüye, bağlantı yollarına ve bunaltıcı bir araç trafiğine bıraktı.

[bk. Eyüp]

Bibl. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi I*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995; Süleyman Faruk Göncüoğlu: “Yâ Vedûd: Eyüpsultan İlçesinin Yokedilen Tarihi Bir Mahallesinin Dünü ve Bugünü”, *II. Eyüpsultan Sempozyumu. Tebliğler*, Eyüpsultan Belediyesi Yayınları, İstanbul 1998

ZEYNEP HANIM KONAĞI

Bugünkü İ.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi'nin yerinde, bir zamanlar ihtişamlı Zeynep Hanım Konağı yükseliyordu. Yusuf Kâmil Paşa, bu konağı, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın kızı olan eşi Zeynep Hanım için yaptırmıştır. Yahya Kemal'in annesi tarafından yakın akrabası olan Leskofçalı Galip Bey, Zeynep Hanım Konağı'nın inşası tamamlandığında şu tarihi düşürmüştür:

*Sakf-ı merfuuna yazılsa sezâ tarihim
Beyt-i ma'muru bina eyledi Kâmil Paşa
1281(1864)*

Konağın yerinde daha önce Nakibüleşraf Tahsin Bey'in konağı vardı. Ondan Fuad Paşa'ye geçen bu konak daha sonra Yusuf Kâmil Paşa tarafından satın alınıp yıktırılarak yerine üç katlı yeni bir konak inşa ettirildi ve içi Kethüda Hüseyin Hâki Efendi'nin Avrupa'dan getirttiği eşya ile döşendi.

Bir ara Darülhayr adındaki mektebe tahsis edilen Zeynep Hanım Konağı, 21 Ağustos 1909'da Darülfünun olarak kullanılmaya başlandı. İkinci katında Edebiyat Fakültesi öğrencileri ders görüyordu. Eserlerini Mütareke döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında veren edebiyatçı nesli bu konakta öğrenim görmüştür. *Yahya Kemal* (1962) adlı monografisinin başında, Mütareke devrinde, bu binada Yahya Kemal'den dinlediği ilk dersi uzun uzun anlatan Ahmet Hamdi Tanpınar, "Yahya Kemal'i Uğurlarken" [*Cumhuriyet*, 4 Şubat 1948] başlıklı yazısında da şunları söyler:

"Bundan yirmi altı, yirmi yedi sene evveldi. Biz İstanbul Dürülfünunu Edebiyat Fakültesi'nde talebeydik. Yahya Kemal hocamızdı. Dershanemiz Yahya Kemal'in dersleri yüzünden işgal altındaki İstanbul'da hürriyetin bir ocağı olmuştu. Bazı binaların garip bir talihi vardır. Zeynep Hanım Konağı'na, Yusuf Kâmil Paşa zamanında ilk hürriyet şairimiz Namık Kemal gider gelirmiş. Belki bir zaman onun sesiyle çınlayan çoğu yaldızlı tavanlar ve duvarlar arasında Yahya Kemal'i, milliyetimizin bu vecdli adamını dinlediğimizi düşündükçe ne kadar şaşırdık. Bu bize devamın bir mucizesi gibi gelirdi".

Zeynep Hanım Konağı, 1942 yılında, 28 Şubat'ı 1 Mart'a bağlayan gece, bir iddiaya göre kundaklama sonucu çıkan büyük yangında tamamen yandı.

Bibl. İbnülemin Mahmut Kemal İnal: *Son Sadrazamlar I*, İstanbul 1982: 202-203; Tanpınar 1982: 11-14; Tanpınar 1977: 332

*Yahya Kemal,
1919 yılında,
Zeynep Hanım Konağı'nda
talebeleriyle birlikte*

İstanbul'un Fethini Gören Üsküdar

Üsküdar, bir ulu rü'yâyı görenler şehri!
Seni gıptayla hatırlar vatanın her şehri,
Hepsi der: "Hangi şehir görmüş onun gördüğünü,
Bizim İstanbul'u fethettiğimiz mutlu günü?"
Elli üç gün ne mehâbetli temâşâ idi o!
Sanki halkın uyanık gördüğü rü'yâ idi o!
Şimdi beş yüz sene geçmiş o büyük hâtıradan;
Elli üç günde o hengâme görülmüş buradan;
Canlanır levhası hâlâ beşer ettikçe hayâl;
O zaman ortada, her sâniye, gerçek bir hâl.

Gürlemiş Topkapı'dan yeni bir şiddetle daha
Şanlı nâmiyle Büyük Top denilen ejderha.
Sarfedilmiş nice kol kuvveti gündüz ve gece,
Karadan sevkedilen yüz gemi geçmiş Halic'e;
Son günün cengi olurken ne şafakmış o şafak,
Üsküdar, gözleri dolmuş, tepelerden bakarak,
Görmüş İstanbul'a yüz bin meleğin uçtuğunu;
Saklamış durmuş, asırlarca, hayâlinde bunu.

*Kızkulesi,
arka planda Topkapı
Sarayı, Ayasofya ve
Sultanahmet Camii*

Hayal Şehir

Git bu mevsimde gurup vakti Cihangir'den bak!
Bir zaman kendini karşındaki rü'yâyâ bırak!
Başkadır çünkü bu akşam bütün akşamlardan;
Güneşin vehmi saraylar yaratır camlardan;
O ilâh isteyip eğlence hayalhânesine,
Çevirir camları birden peri kâşânesine.
Som ateşten bu saraylarla bütün karşı yaka
Benzer üç bin sene evvelki mutantan şarka.
Mestolup içtiği altın şarabın zevkinden,
Elde bir kırmızı kâseyle ufuktan çekilen,
Nice yüz bin senedir şarkın ışıık mîmârı
Böyle mâmûr eder ettikçe hayâl Üsküdar'ı.
O ilâhın bütün ilhâmı fakat ânîdir;
Bu ateşten yaratılmış yapılar fânîdir;
Kaybolur hepsi de bir anda kararmakla batı.

*Üsküdar'ın
merkezine
panoramik bir bakış*

Az sürer gerçi fakîr Üsküdar'ın saltanatı;
Esef etmez güneşin şimdi neler yıktığına;
Serviler şehri dalar kendi iç aydınlığına
Ezelî mağfiretin böyle bir ikliminde
Altının göz boyamaz kalpı kadar hâlisi de.
Halkının hilkatı her semtini bir cennet eden
Karşı sâhilde, karanlıkta kalan her tepeden,
Gece, birçok fıkârâ evlerinin lâmbaları
En sahîh aynadan aksettiriyor Üsküdar'ı.

Ziyaret

Yine birlikte, bu mevsimde, Atik-Valde'deyiz;
Yine birlikte, bu mevsimde gezip sezmedeyiz
Bu ınarlarla siyah servilerin gölgesini;
Bu řadırvanda suyun sanki ledünnî sesini.
Eski mîmâra nasıl rahmet okunmaz burada?
Suyu cennetten akıtmış bu güzel manzarada.
Bu dıvarlarda, saatlerce temâşâya değer,
Çiniden, solmayacak bahçeler açmış yer yer;
Mânevî râhata bir çerçeve yapmış ki gören,
Başka bir âlemi görmekle geçer kendinden.

Bu ziyârette vakit geçti, güneş battı, yazık!
Haz ve duyguyla Atik-Valde'de bir gün yaşadık.

Atik-Valde'den İnen Sokakta

Nihad Sâmî Banarlı'ya

İftardan önce gittim Atik-Valde semtine,
Kaç def'a geçtiğim bu sokaklar, bugün yine,
Sessizdiler. Fakat Ramazan mâneviyyeti
Bir tatlı intizâra çevirmiş sükûneti;
Semtın oruçlu halkı, süzülmüş benizliler,
Sessizce çarşıdan dönüyorlar birer birer;
Bakkalda bekleyen fıkârâ kızcağızları
Az çok yakından sezdiriyor top ve iftarı.
Meydanda kimse kalmadı artık bütün bütün;
Bir top gürültüsüyle bu sâhilde bitti gün.
Top gürleyip oruç bozulan lâhzadan beri,
Bir nurlu neş'e kapladı kerpiçten evleri.
Yârab nasıl ferahlı bu âlem, nasıl temiz!

Tenhâ sokakta kaldım oruçsuz ve neş'esiz.
Yurdun bu iftarından uzak kalmanın gamı
Hadsiz yaşattı rûhuma bir gurbet akşamı.
Bir tek düşünce oldu tesellî bu derdime:
Az çok ferahladım ve dedim kendi kendime:
“Onlardan ayrılış bana her an üzüntüdür;
Madem ki böyle duygularım kaldı, çok şükür!”

Üsküdar'ın Dost Işıkları

Ötmekte fecre karşı horozlar birer;
Geçtikçe her dakîka belirmektedir seher.

Bilmem kaçınıcı fecri vatan toprağında, biz,
Görmekle şimdi bir yaşatan vecd içindeyiz.

Etrâfı okşuyor mayısın tâze rüzgârı;
Karşımda köhne Üsküdar'ın dost ışıkları...

Kimlersiniz? Ya bağıryanık kimselersiniz!
Yâhut da her sabah uyanık kimselersiniz!

Dünyâ yüzünde, bir sefer olsun, tanışmadan,
Öz çehrenizle sizleri görmekteyim bu an.

Sizlersiniz bu ânı ışıklarla Türk eden!
Eksilmesin şu mutlu şafaklar bu ülkeden!

Gönlüm, dilim, kanım ve mîzâcım la sizdenim,
Dünyâ ve âhirette vatandaşlarım benim.

19. yüzyıl sonunda
Üsküdar İskele
Meydanı

Üsküdar Vasfında Gazel

Sene 1219

Firdevs bu şehrin şeb ü rûzunda ıyandır
Her çeşmeden âb-ı Şerefâbâd revandır

Bir cûy-i bahârın negamâtiyle dolar gûş
Dil farkına varmaz ki akan cûy-i zamandır

Her lâhzası bir zemzeme-i Sûz-i Dilârâ
Her saati bir fasl-ı Beyâtîi Araban'dır

Her bâğına ziynet nice bir serv-i hırâman
Her kasrına revnak nice bir şûh-i cihandır

Ammâ yine hicranla Kemâl andığım âfet
Bağlarbaşı'nın goncası bir yosma civandır

*Ahmed Çelebi Camii
minaresinden,
Aziz Mahmud Hüdâyî
Dergahı yönüne bir
bakış*

Şerefâbâd

O şûh ağlar bugün Kasr-ı Şerefâbâd'a geldikçe
O nûşânûş demler hâtır-ı nâşâda geldikçe

Ne cûşân-ı şerâb ü lâle bir devr-i bahârıydı
Ki hâlâ çeşmeler pür-hûn olur her yâda geldikçe

Gülerdi taht-ı zerrîn üzre Cem gülşende güllerle
Sebû-endâm sâkîler elinden bâde geldikçe

Dururdu rindler dembeste ney dembeste vecdinden
Ağaçlıklarda bülbül dûrdan feryâda geldikçe

Görür meclisde tıfl-ı nâz iken timsâlini nâzan
Kadeh ber-kef huzûr-ı Hazret-i Dâmâd'a geldikçe

Hayâlinden bakar pûşîde-i evrâk olan havza
O şûh ağlar bugün Kasr-ı Şerefâbâd'a geldikçe

*Sempipaşa,
Şerefâbâd Kasrı ve rıhtım
harabeleri üzerinden
Sultantepe'ye bakış*

Bibliyografya

A. YAHYA KEMAL'İN ESERLERİ

- Aİ** *Aziz İstanbul*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1964
- BŞ** *Bitmemiş Şiirler*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1976
- H** *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hâtıralarım*,
Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1973
- ED** *Edebiyata Dair*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1971
- EDA** *Eğil Dağlar*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1966
- EŞR** *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları,
İstanbul 1962
- KGK** *Kendi Gök Kubbemiz*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları,
İstanbul 1961
- MM** *Mektuplar Makaleler*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları,
İstanbul 1977
- PSB** *Pek Sevgili Beybabacığım. Yahya Kemal'den Babasına Kartpostallar*,
Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998
- R** *Rubâîler ve Hayyam Rubâîlerini Türkçe Söylemiş*,
Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1963
- SH** *Siyasî Hikâyeler*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1968
- SEP** *Siyasî ve Edebî Portreler*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları,
İstanbul 1968
- TM** *Tarih Musahabeleri*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1975

B. DİĞERLERİ

- DYYKS** *Doğumunun Yüzüncü Yıldönümünde Yahya Kemal'e Saygı*, Yahya Kemal'i Sevenler Derneği Yayınları, İstanbul 1984
- İKSA** *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi* Tercüman Gazetesi Kültür Yayını, İstanbul 1982-1985
- KİA** Reşat Ekrem Koçu: *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1958-1973
- TVİA** *İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı, İstanbul 1993-1995
- YKEM** *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası*, I (1959), II (1968), III (1988), IV (2001)

C. YAHYA KEMAL HAKKINDA

- ADİL, Fikret: "Yahya Kemal'e Dair Hâtıralar", *Yeni İstanbul*, 2 Kasım 1958
- AKSEL, İhsan Şükrü: "Yahya Kemal'in Şairliği İlk Aşkıyla Başlamıştı", *Hayat*, 9 Aralık 1976
- AKTEPE, Münir: "Yahya Kemal Beyatlı", *Bilgi*, Kasım-Aralık 1958
- ALTUNCUOĞLU, Doğan Nail: *Ölümünden Sonra Yahya Kemal. Hakkında Yazılanlar ve Şiirleri*, İstanbul 1958
- AYDA, Adile: *Yahya Kemal/Kendi Ağzından Fikirleri ve Sanat Görüşleri*, Ajans Türk Yayınları, Ankara 1962
- *Yahya Kemal'in Fikir ve Şiir Dünyası*, Hisar Yayınları, Ankara 1979
- AYVAZOĞLU, Beşir: *Yahya Kemal-Ansiklopedik Biyografi*, Korpus Yayınları, İstanbul 2007.
- BANARLI, Nihad Sami: *Yahya Kemal Yaşarken*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1959
- *Yahya Kemal'in Hâtıraları*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1960
- *Bir Dağdan Bir Dağa*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1984
- BAYRAMOĞLU, Fuat: "Mustafa Kemal Atatürk ve Yahya Kemal Beyatlı", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 1994: 5-50
- "Yolculuk Düşüncesi. Yahya Kemal'in Dört Mektubu", *Ölümünün*

Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1983: 238-243

— “Yahya Kemal Beyatlı’nın Tamamı Yayımlanmamış Birkaç Şiiri”, *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatlı*, M. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985: 184-190

ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman: *İstanbul Şairi Yahya Kemal*, İstanbul 1958

Doğumunun 100. Yıldönümünde Yahya Kemal’e Saygı, Yahya Kemal’i Sevenler Derneği Yayınları, İstanbul 1984

Doğumunun 112. Yılında Bir Kültür Klasikimiz: Yahya Kemal/Anma Toplantıları Bildirileri, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1998

DURSUNOĞLU, Cevat: “Yahya Kemal: Bir Kuşaktaşın Gözüyle”, *Ulus*, 7 Kasım 1960

ERALP, H. Vehbi: *Yahya Kemal İçin*, Yahya Kemal’i Sevenler Cemiyeti Neşriyatı, İstanbul 1959

ERTUĞ, Hasan Refik: “Mektupları ve Anılarıyla Yahya Kemal”, *Hayat Tarih Mecmuası*, nu. 11, Aralık 1968

GÜRTUNCA, M. Faruk: *Yahya Kemal*, İstanbul 1949

GÜVEMLİ, Zahir: *Yahya Kemal ve Şiirleri*, Yeni Mecmua Yayını, İstanbul 1948

— *Yahya Kemal*, genişletilmiş 2. bs., Güven Yayınevi, İstanbul 1958

HİSAR, Abdülhak Şinasi: *Yahya Kemal’e Veda*, Hilmi Kitabevi, İstanbul 1959

— “Jean Moréas ve Yahya Kemal”, *Yücel*, nu. 1, Ocak 1950

KAHRAMAN, Âlim: *Yahya Kemal Beyatlı*, Şule Yayınları, İstanbul 1998

KISAKÜREK, Necip Fazıl: “Hocam Yahya Kemal ve Celile Hanım”, *Yeni İstanbul*, 15-16 Haziran 1965

KUSEYRİ, Şemsi: “Yakın Dostları Yahya Kemal’i Anlatıyor: IX, İhsan Şükrü Aksel”, *Yeni Sabah*, 13 Kasım 1958

ONGUN, Cemil Sena: *Yahya Kemal*, Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul 1945

[ORHON] Orhan Seyfi: *Yahya Kemal. Hayati ve Eserleri*, Cumhuriyet Kitaphanesi, İstanbul 1937

Ölümünün Yirmibeşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1983

ÖZBALCI, Mustafa: *Yahya Kemal’in Duygu ve Düşünce Dünyası*, Samsun 1990

RADO, Şevket: "Yahya Kemal", *Hayat*, 21 Kasım 1958
SERDAR, M.: *Yahya Kemal Beyatlı. Bütün Şiirleri*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1956
ŞANDA, Hüseyin Avni: "Ahmet Hâşim ile Yahya Kemal Karşı Karşıya", *Yeni İstanbul*, 16 Kasım 1958
TANPINAR: Ahmet Hamdi: *Yahya Kemal*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982
TANYOL, Cahit: *Türk Edebiyatında Yahya Kemal*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985
TÜMTÜRK, Nejat: *Açıklamalı Yahya Kemal Antolojisi*, İnkılâp ve Aka, İstanbul 1972
UYSAL, Sermet Sami: *Yahya Kemal'le Sohbetler*, İstanbul 1959
ÜNVER, A. Süheyl: *Yahya Kemal'in Dünyası*, Şehir Yayınları, İstanbul 2000
Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası I (1959), II (1968), III (1988), IV (2001)
Yahya Kemal İçin Yazılanlar I-II (Haz. Kâzım Yetiş), İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1998
YETİŞ, Kâzım: *Yahya Kemal I: Hayatı*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1998
— *Yahya Kemal İçin Yazılanlar I-II*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1998
YÜCEBAŞ, Hilmi: *Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal*, 1. bs. İstanbul 1953; 4. bs. İstanbul 1962; 5. bs., İstanbul 1979
UÇMAN, Abdullah: "Mısra Benim Haysiyetimdir", *Kitaplık*, nu. 56, Kasım-Aralık 2002

D. GENEL

ATAY, Falih Rıfkı: *Batış Yılları*, İstanbul 1963
— *Çankaya*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul 1969
AYAŞLI, Münevver: *İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim*, İstanbul 2002
AYVERDİ, Ekrem Hakkı: *Makaleler*, İstanbul 1985
AYVERDİ, Samiha: *Boğaziçi'nde Tarih*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1982

- “Bir Atabek’in Ölümü”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, yıl 3, nu. 4, Ekim 1974
- BANARLI, Nihad Sami: *Türkçenin Sırları*, İstanbul 1972
- BAYRAMOĞLU, Fuat: *Gönülden Gönüle. Fuat Bayramoğlu İle Anılarda* (haz. İsmail Parlatır), İstanbul 1995
- BEZİRCİ, Asım: *Nurullah Ataç. Yaşamı, Kişiliği, Anlayışı, Yazıları*, İstanbul, ts.
- DANIŞMEND, İsmail Hami: *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi I-IV*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972
- DİNAMO, Hasan İzzettin: *İkinci Dünya Savaşı’ndan Edebiyat Anıları*, De Yayınları, İstanbul 1984
- ERTUĞRUL, Sara: *Geçmiş Zaman Olur ki / Prenses Mevhibe Celâleddin’in Hâtıraları*, İstanbul 1953
- GÖKYAY, Orhan Şaik: *Seçme Makaleler 1: Eski, Yeni ve Ötesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995
- *Seçme Makaleler 2: Kim Etti Sana Bu Kârı Teklif*, İletişim Yayınları, İstanbul 1997
- HİSAR, Abdülhak Şinasi: *Boğaziçi Yalıları-Geçmiş Zaman Köşkleri*, Varlık Yayınları, İstanbul 1968
- *İstanbul ve Pierre Loti*, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1958
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal: *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1930-1942
- KAPLAN, Mehmet: *Şiir Tahlilleri I*, İstanbul 1954
- *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1987
- KARAOĞLU, Yakup Kadri: *Ahmet Hâşim*, Ankara 1934
- *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1969
- *Hüküm Gecesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1987
- *Nur Baba*, İletişim Yayınları, İstanbul 1983
- *Vatan Yolunda*, İletişim Yayınları, İstanbul 1983
- KAYRA, Cahit- ÜYEPARCI, Erol: *Mekânlar ve Zamanlar: Kandilli-Vaniköy-Çengelköy*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1993
- KISAKÜREK, Necip Fazıl: *Bâbüâli*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1976
- OKAY, Orhan: *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990

- ORTAÇ, Yusuf Ziya: *Bir Varmış Bir Yokmuş: Portreler*, İstanbul 1973
— *Bizim Yokuş*, Akbaba Yayınları, İstanbul 1966
OZANSOY, Halit Fahri: *Darülbeyaz'ın Eski Günlerinde*, İstanbul 1964
— *Edebiyatçılar Çevremde*, Akbank Yayınları, Ankara 1970
— *Edebiyatçılar Geçiyor*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1967
SAĞLAM, Nuri: *Ruşen Eşref'ten Hasan-Âli Yücel'e "Diyorlar ki" İçin Bir Mektup*, Kitabevi, İstanbul 2001
SEVÜK, İsmail Habib: *Edebî Yeniliğimiz II*, Devlet Matbaası, İstanbul 1932
ŞEHİSÜVAROĞLU, Haluk Y.: *Boğaziçi'ne Dair*, TTK Yayınları, İstanbul 1986
TANPINAR, Ahmet Hamdi: *Beş Şehir*, M.E.B. 1000 Temel Eser, İstanbul 1969
— *Yaşadığım Gibi* (haz. Birol Emil), Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1970
— *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977
— *Tanpınar'ın Mektupları* (haz. Zeynep Kerman), Dergâh Yayınları, İstanbul 1992
TOROS, Taha: *İlk Kadın Ressamlarımız*, Akbank Kültür Yayınları, İstanbul 1988
— *O Güzel İnsanlar*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 2000
— *Türk Edebiyatından Altı Renkli Portre*, İstanbul 1988
ÜNAYDIN, Ruşen Eşref: *Diyorlar ki* (haz. Necat Birinci-Nuri Sağlam), TDK Yayınları, Ankara 2002
VADA, A. Cabir : *Boğaziçi Konuşuyor ve Kanlıca Tarihçesi*, İstanbul 1948
VÂ-NÛ, Müzehher : *Bir Dönemin Tanıklığı*, Cem Yayınevi, İstanbul ts.
YÜCEL, Hasan-Âli: *Edebiyat Tarihimizden I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1957

E- FOTOĞRAF KAYNAKLARI

IRCICA (İslam Kültür ve Sanat Araştırmaları Merkezi) Yıldız Albümleri.
İstanbul Büyükşehir Beleyesi Atatürk Kitaplığı Fotoğraf ve Kartpostal
Arşivi.

Sebah -Joailier, *Yadigar-ı İstanbul/Constantinoble*,
19. yüzyıl sonu/20. yüzyıl başı, M. Hilmi Şenalp Arşivi.

İstanbul, 19. yüzyıl sonu/20. yüzyıl başı, M. Hilmi Şenalp Arşivi.
Beşir Ayvazoğlu Arşivi.

Erhan Afyoncu Arşivi.

Coşkun Yılmaz Arşivi.

Süleyman Faruk Göncüoğlu Arşivi.

İstanbul Hatırası, İstanbul 1910, Üsküdar Belediyesi Arşivi.

Bir Ulu Rüyaı Görenler Şehri: Üsküdar, Üsküdar Belediyesi,
İstanbul 2006.

Hilmi Şahenk, *Bir Zamanlar İstanbul*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi,
İstanbul 1996.

Yahya Kemal Albümü, Yahya Kemal Enstitüsü, İstanbul 1998.

Sedad Hakkı Eldem, *Sa'dabad*, İstanbul 1977.

Yahya Kemal, Abdülhak Şinasi, Ahmet Hamdi, *İstanbul*, Yapı Kredi,
İstanbul 1953.

M. Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, Üsküdar Belediyesi,
İstanbul 2001.

VEFATININ
50. YILI
HATIRASI

ÜSKÜDAR 2010
ÜSKÜDAR 2010'A HAZIRLANIYOR

ISBN: 978-9944-5807-4-8